

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE FEMİNİST TEORİ’NİN
GÜVENLİK KAVRAMINA YAKLAŞIMI: BM VE NATO
ÖRNEKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

AŞKIM BESTE ÖZDOĞAN

AĞUSTOS 2022

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE FEMİNİST TEORİ’NİN
GÜVENLİK KAVRAMINA YAKLAŞIMI: BM VE NATO
ÖRNEKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

AŞKIM BESTE ÖZDOĞAN

DANIŞMAN

DOÇ DR. FATİH BAYRAM

AĞUSTOS 2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

.....

Aşkım Beste Özdoğan

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

.....

Doç. Dr. Fatih Bayram

İMZA SAYFASI

Aşkın Beste Özdoğan tarafından hazırlanan “ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE FEMİNİST TEORİ’NİN GÜVENLİK KAVRAMINA YAKLAŞIMI: BM VE NATO ÖRNEKLERİ” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

[Doç. Dr. Fatih BAYRAM]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

[Doç. Dr. İsmail ERMAĞAN]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

[Doç. Dr. Meral BALCI]

.....

Kurumu: Marmara Üniversitesi

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında 21. yüzyılda dahi hayatın her alanında küçük de olsa önüne engeller koyulan kadınların yaşadığı sorunlar arasında en önemli olarak gördüğüm güvenlik konusu incelenmiştir. Kadın sorunlarının çözülmesi ve daha eşit, adil ve güvenli bir dünyanın oluşması için erkek egemen sistem içinde kadınların her alanda görünür kılınması ve karar mekanizmalarında kadınların daha fazla görev alması gerekmektedir. Başta uluslararası ilişkiler disiplininde olmak üzere hayatın her alanında kadın deneyiminin yer almasını, kadınların özgür olmasını, hak ettikleri yüksek konumlarda görev almasını ve cam tavanların kaldırılmasını umut ederim.

Öncelikle lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca bilgi ve tecrübeleriyle beni destekleyen ve yüksek lisans tez danışmanım olarak bana her zaman katkıda bulunan değerli öğretmenim Doç. Dr. Fatih Bayram'a; eleştirileri ve tavsiyeleri ile tezime büyük katkı sağlayan değerli öğretmenlerim Doç. Dr. İsmail Ermağan ve Doç. Dr. Meral Balcı'ya emekleri için teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım boyunca manevi destekleriyle yanımda olan değerli arkadaşlarım Emre Ermiş, Burçin Kaplan, Doğukan Akdemir, Meryem Özdemir, Sema Nur Aydoğan, Beyza Nur Yıldız, Ecem Gül Gümüşay ve Hatice Fulya Topyıldız'a teşekkürü borç bilirim.

Eğitim hayatımı her zaman destekleyen ve maddi manevi desteklerini esirgemeyen annem Neşe Şahin Özdoğan'a ve babam Cihan Özdoğan'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak kadın haklarını her zaman önemsemiş ve Türk kadınlarının eşit ve özgür bireyler olarak var olması için reformlar yaparak kadınların zaten hak etmiş olduğu hakları kazanmasına yardım etmiş olan; 1926 yılında Medeni Kanun'un kabul edilmesini sağlayan; günümüzde gelişmiş ülkeler olarak bilinen Fransa, Belçika, İtalya ve İsviçre gibi birçok ülkeden çok daha önce 1934 yılında Türk kadınına seçme ve seçilme haklarını veren; bir Türk genci ve bir kadın olarak gurur duyduğum Başöğretmenim Mustafa Kemal Atatürk'e sonsuz teşekkürlerimi ve derin sevgilerimi sunarım.

ÖZET

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE FEMİNİST TEORİ’NİN GÜVENLİK KAVRAMINA YAKLAŞIMI: BM VE NATO ÖRNEKLERİ

Özdoğan, Aşkın Beste

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Fatih Bayram

Ağustos, 2022. 137

Uluslararası ilişkilerde güvenlik konusu tarih boyunca önem arz etmiştir. Bireylerin ve toplumların önceliği daima güvenliğinin sağlanması olmuştur. Kadın güvenliği de literatürde tartışılan önemli konulardan biri olmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 1325 sayılı kararı ve devamında aldığı kararlar ile Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi oluşturulmuştur.

Bu çalışmada uluslararası ilişkilerde feminist teori bağlamında güvenlik kavramı değerlendirilmiştir ve Birleşmiş Milletler ile NATO’nun güvenlik ve kadın konusunda davranışları ele alınmıştır. Kadın ve güvenlik konusunda örnek vaka olarak Afganistan üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın amacı “Feminist uluslararası ilişkiler teorisi çerçevesinde incelendiğinde BM ve NATO’nun aldığı kararlar ve uyguladığı politikalar kadın güvenliğini sağlamış mıdır?” sorusuna cevap aramaktır. Bu araştırma sorusuna cevap verebilmek için nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

BM ve NATO çerçevesinde ‘Kadın, Barış ve Güvenlik’ gündemi kapsamında alınan kararların devletler ve uluslararası örgütler tarafından benimsenmesi ve yaşanan olaylara cinsiyet perspektifinin de dahil edilmesine yönelik yapılan girişimler incelendiğinde yürütülen plan ve politikaların farkındalığı artırma konusunda önemli olduğu görülmektedir. Araştırma sonucunda açıkça görülmektedir ki BM ve NATO’nun bu konuda uyguladığı politikaların etkisi çeşitli sebepler nedeniyle sınırlı kalmakta ve kadın güvenliğini tam olarak sağlayamamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Uluslararası İlişkiler Teorileri, Feminist Teori, Birleşmiş Milletler, NATO

ABSTRACT

FEMINIST THEORY'S APPROACH TO THE CONCEPT OF SECURITY IN INTERNATIONAL RELATIONS: THE CASES OF UN AND NATO

Özdoğan, Aşkim Beste

Master's Thesis, Department of International Relations

Supervisor: Associate Professor Fatih Bayram

August 2022. **137**

The issue of security in international relations has been important throughout history. The priority of individuals and societies has always been to ensure their safety. Women's safety has also been one of the important issues discussed in the literature. The Women, Peace and Security agenda was created with the resolution 1325 of the United Nations Security Council and the subsequent decisions.

In this study, the concept of security is evaluated in the context of feminist theory in international relations and the behavior of the United Nations and NATO on security and women is discussed. Afghanistan is focused on as an exemplary case on women and security. In this context, the aim of this study is "When examined within the framework of feminist international relations theory, have the decisions taken and policies implemented by the UN and NATO ensured women's security?" is to answer the question. Qualitative and quantitative research methods were used to answer this research question.

When the decisions taken within the scope of the "Women, Peace and Security" agenda within the framework of the UN and NATO are examined by states and international organizations and the attempts made to include a gender perspective in the events, it is seen that the plans and policies carried out are important in raising awareness. As a result of the research, it is clearly seen that the effects of the policies implemented by the UN and NATO on this issue are limited due to various reasons and cannot fully ensure women's security.

Keywords: Security, International Relations Theories, Feminist Theory, United Nations, NATO

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1.....	6
1.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve.....	6
1.1.1. Güç.....	6
1.1.2. Güç Dengesi.....	8
1.1.3. Güvenlik İkilemi.....	9
1.1.4. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Ana Akımlaştırma.....	11
1.1.4.1. Cinsiyet Eşitliği: Eski Türklerde Kadın.....	11
1.1.5. Güvenlik Kavramının Dönüşümü.....	12
1.1.6. Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik.....	17
1.1.7. Güvenlik Çalışmaları.....	19
1.1.7.1. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Çalışmaları.....	21
1.1.7.2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Çalışmaları.....	24
1.1.8. Güvenlik Çalışmalarının Alt Dalları.....	27
1.1.9. Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Kavramına Yaklaşımı.....	30
BÖLÜM 2.....	33
2.1. Uluslararası İlişkiler ve Feminist Teori.....	33
2.1.1. Feminizm.....	33
2.1.2. Uluslararası İlişkilerde Feminist Teori.....	37
2.1.3. Uluslararası İlişkilerde Feminist Anlayışlar.....	41
2.1.4. Feminist Teoride Güvenlik Kavramı.....	45

2.1.5. Birleşmiş Milletler.....	49
2.1.6. Uluslararası İlişkilerde Kadın Girişimleri ve BM.....	50
2.1.7. Birleşmiş Milletlerde Kadın Oranı.....	51
2.1.8. 1325 Sayılı BM Kararı	53
2.1.9. Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi.....	55
2.1.10. Toplumsal Cinsiyet ve Güvenlik.....	55
2.1.11. Yapısal Şiddet ve Güvenlik.....	58
2.1.12. Savaş ve Kadınlar.....	59
2.1.13. Savaş Zamanlarında Cinsel Şiddet ve Tecavüz.....	61
2.1.13.1. Yezidi Kadınlar	66
2.1.14. Feminist Güvenlik Çalışmaları.....	67
2.1.15. Feminist Dış Politika.....	68
BÖLÜM 3.....	71
3.1.NATO Çerçevesinde Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi.....	71
3.1.1. NATO.....	71
3.1.2. NATO’da Cinsiyet Eşitliği ve Cinsiyet Perspektifi.....	73
3.1.3. NATO’da Kadın Oranı.....	75
3.1.4. Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi (WPS)	78
3.1.5. WPS ve NATO.....	79
3.1.6. Bi- SC 40-1 Direktifi	79
3.1.7. NATO’nun WPS Uyarlaması.....	81
3.1.8. NATO’nun Aksiyon Planları.....	85
3.1.9. Pratikte WPS ve NATO.....	85
3.2.Afganistan ve NATO.....	86
3.2.1. Afganistan’ın Arka Planı	86
3.2.1.1.ABD’nin Afganistan’ı İşgali ve ISAF’ın Kurulması..	87
3.2.2. ISAF, Toplumsal Cinsiyet ve Kadınların Durumu	90
3.2.2.1.ISAF’IN Afgan Kadınlara Olumlu Etkileri.....	90
3.2.2.2.ISAF ve Toplumsal Cinsiyet.....	91
3.2.2.3.ISAF Personelinde Cinsiyet Dengesi.....	91

3.2.2.4.Cinsiyet Eğitimleri.....	92
3.2.3. Kararlı Destek Misyonu (RSM)	93
3.2.4. Günümüzde Afgan Kadınların Durumu.....	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	122

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı

ANDS: Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi

Bi-SCD 40-1: Bi-Strategic Command Directive 40-1

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CAST: Center for Advanced Security

CEDAW: The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women

EVAW: End Violence Against Women

FAO: Food and Agriculture Organization

GENAD: Gender Advisor

HIV: Human Immunodeficiency Virus

IAEA: The International Atomic Energy Agency

ICAO: The International Civil Aviation Organization

ICJ: International Court of Justice

ICSC: International Civil Service Commission

IFAD: International Fund for Agricultural Development

ILO: International Labour Organization

IMO: International Maritime Organization

INSTRAW: Kadının Gelişimi İçin Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü

ISAF: International Security Assistance Force

ITC-ILO: International Training Centre of the ILO

ITC: International Trade Centre

ITU: International Telecommunication Union

NAPWA: National Action Plan for the Women of Afghanistan

NATO: North Atlantic Treaty Organization

NCGP: NATO Committee on Gender Perspective

NWPN: NATO Women's Professional Network

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

PAHO: Pan American Health Organization

RSM: Resolute Support Mission

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UN Women: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women

UN: United Nations

UNAIDS: Joint United Nations Programme on HIV/ AIDS

UNDP: United Nations Development Programme

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNFCCC: United Nations Framework Convention on Climate Change

UNFPA: United Nations Population Fund

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

UNICC: The United Nations International Computing Centre

UNIDO: United Nations Industrial Development Organization

UNIFEM: United Nations Development Fund for Women

UNITAR: United Nations Institute for Training and Research

UNJSPF: United Nations Joint Staff Pension Fund

UNOPS: United Nations Office for Project Services

UNRWA: United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East

UNSSC: United Nations System Staff College

UNU: United Nations University

UNWTO: World Tourism Organization

UPU: Universal Postal Union

WFP: World Food Programme

WHO: World Health Organization

WILPF: Women's International League for Peace and Freedom

WIPO: World Intellectual Property Organization

WMO: World Meteorological Organization

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Genişletilmiş Güvenlik Kavramları.....	16
Tablo 2. Epistemolojik Ayrımlar.....	17
Tablo 3. Feminist Dalgalar.....	36
Tablo 4. Uluslararası İlişkilerde Feminist Epistemolojiler.....	41
Tablo 5. BM Birimlerinde Kadın Oranı.....	52
Tablo 6. Savaş Tecavüzü ve Cinsel Şiddet.....	65
Tablo 7. ISAF’a Katkıda Bulunan Milletler.....	89
Tablo 8. Kararlı Destek Misyonu’na Katkıda Bulunan Milletler.....	94
Tablo 9. 2021 Kadın, Barış ve Güvenlik Endeksi Ülke Sıralaması.....	97

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi.....	12
Şekil 2. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Çalışmaları.....	19
Şekil 3. Genişleyen-Derinleşen Yaklaşımların Arkasındaki Ana İtici Güçler.....	26
Şekil 4. Güvenlik Çalışmalarının Alt Dalları.....	27
Şekil 5. Güvenlik Çalışmalarının Evrimi.....	29
Şekil 6. 17 Nisan 2022 İtibariyle OHCHR Tarafından Doğrulan Rusya'nın İşgali Sırasında Ukrayna'daki Sivil Kayıpların Sayısı.....	48
Şekil 7. BM'de Kadın ve Erkek Çalışan Oranı.....	51
Şekil 8. 2019 Yılı İstenmeyen Cinsel Davranış Olay Sayısı.....	57
Şekil 9. Feminist Dış Politika Tarihi.....	70
Şekil 10. NATO Üyesi Ülkelerde 2019 Yılında Tam Zamanlı Asker Kadınların Ortalama Temsili.....	75
Şekil 11. 2019 Yılı NATO Üye Ülkelerinin Tam Zamanlı Asker Kadın ve Erkek Yüzdesi.....	76
Şekil 12. 2019 Yılında Tüm Operasyonlarda Görev Alan Kadın ve Erkeklerin Temsilinde NATO Üye Ülke Ortalaması.....	77
Şekil 13. NATO Üyesi Ülkelerdeki Askeri Hizmetlerde Kadınların 2019 Ortalama Temsili.....	78
Şekil 14. Askeri Yapılar İçinde Rapor Edilen Toplam Cinsiyet Danışmanı ve Toplumsal Cinsiyet Odak Noktaları Sayısı.....	81

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde güvenlik konusu daima önemli olmuştur. Bir yüksek politika olarak görülen güvenlik konuları zamanla dönüşmüş ve çeşitlenmiştir. Geçmişte güvenlik denildiğinde akla ilk olarak askeri güç ve devlet güvenliği konuları gelmiş olsa da artık güvenlik birçok farklı alt dalı kapsamaktadır. Günümüzde askeri güvenliğin yanında enerji güvenliği, çevre güvenliği, cinsiyet güvenliği, sağlık güvenliği, gıda ve su güvenliği, siber güvenlik gibi birçok güvenlik alanı ön plana çıkmaktadır.

Güvenlik çalışmalarının gelişimi incelendiğinde ilk olarak 1940’larda doğduğu ve 1950’lerde gelişmeye başladığı görülmektedir. Güvenlik çalışmalarında “Kimin veya neyin güvenliği? Kim tarafından güvenlik? Hangi araçlarla sağlanan güvenlik? Hangi tehditlere karşı güvenlik? Ne kadar güvenlik?” sorularına yanıt aranmaktadır. Güvenlik çalışmaları temel olarak Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem olmak üzere iki ayrı dönemde incelenmektedir. Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmaları o dönem hâkim teori olan realizmin etkisinde kalmıştır. Bu sebeple çalışmaların 1980 ortasına kadar devlet güvenliği ile sınırlı kaldığı görülmektedir.

1980 sonlarında uluslararası ilişkiler disiplini eleştirel teorilerin gelişmesi ve Soğuk Savaş’ın bitmesi ile güvenlik çalışmalarının araştırma alanı genişlemiştir. Feminist güvenlik çalışmaları da bu dönemde önem kazanmaya başlamıştır. “Uluslararası ilişkiler ve dış politikada kadınlar nerede?” sorusuyla ortaya çıkan feminist teori, güvenlik çalışmaları kapsamında feminist teorisyenlerin “Kimin güvenliği? Kim tarafından sağlanan güvenlik? Nasıl bir güvenlik? Hangi araçlarla güvenlik?” sorularını tartışmasıyla bu alanda kendine yer edinmiştir. Feminist güvenlik çalışmaları kapsamında geleneksel teorilerin devlet odaklı anlayışı reddedilmiş ve birey güvenliği -özellikle kadın güvenliği- odaklı bir yaklaşımdan söz edilmeye başlanmıştır.

Feminist literatür incelendiğinde Betty Friedan’ın *The Feminine Mystique* ve Simone de Beauvoir’ın *The Second Sex* adlı eseri ön plana çıkmaktadır. Friedan eserinde, Amerikan toplumundaki orta sınıf kadınların durumu hakkında incelemeler yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan mutlu ev kadını imajı ele alınan konu olmuştur. Kadınsı gizem olarak nitelendirilen durum aslında kadınların ‘ev kadını’ ve

‘anne’ sıfatları altında ezilmeleri ve bunun sonucunda mutsuz olmaları anlamına gelmektedir. Bu eserle birlikte Friedan, feminist bir patlamaya sebep olmuş ve cinsiyet- rol devrimini başlatmıştır. Eşitliği savunan bir feminist olan Friedan, bu eserini eşine ve çocuklarına ithaf etmiştir (Friedan, 1963). Beauvoir ise kadın ve erkek arasındaki biyolojik ayrımlara ve ataerkil sistemin kadınları ikincil cinsiyet yaptığına dikkat çekmiştir. Kadının öteki konumuna odaklanan Beauvoir, ikinci dalga feminizme zemin hazırlamıştır (Beauvoir, 2010).

Feminist güvenlik çalışmaları literatürü incelendiğinde bu konuda göze çarpan en önemli çalışmalardan biri Cynthia Enloe tarafından yazılan *Bananas, Beaches and Bases* adlı eser olmaktadır. Enloe bu kitapta feminist bakış açısıyla uluslararası siyaseti incelemiştir. Kadın sorunlarına dikkat çeken ve bu sorunlara çözüm önerileri sunan Enloe bu eserinde; toplumsal cinsiyetin etkilerinden, seks ticaretinden, milliyetçilik ve ataerkilliğin kadınlara etkisinden, askeri üslerden ve daha birçok konudan bahsetmiştir (Enloe, 2014).

J. Ann Tickner’in uluslararası ilişkilerde toplumsal cinsiyet ve kadın hakkında yaptığı çalışmalar da feminist uluslararası ilişkiler teorisi literatüründe önemli olmuştur. *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security; Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations; Feminist Responses to International Security Studies* gibi birçok önemli eseri olan Tickner feminist güvenlik çalışmaları literatürü içinde de önemli bir yere sahiptir.

Uluslararası örgütler, kadın örgütleri ve nadiren hükümetler kadın ve güvenlik konularında girişimlerde bulunmuştur. Fakat bu girişimler arasında en çok öne çıkan Birleşmiş Milletler’in kadın ve güvenlik konusunda ürettiği plan ve politikalar olmuştur. 2000 yılında BM’nin 1325 sayılı karar ile oluşturduğu Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi çeşitli örgütlerde de benimsenmiştir. En kapsamlı çalışmalardan biri olan bu gündem özellikle farkındalığın artırılması konusunda önem arz etmektedir. NATO da 1325 sayılı BMGK kararını kabul eden en önemli örgütlerden biridir.

Türkçe literatür incelendiğinde Zeynep Alemdar ve Evra Çetin tarafından yazılan *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinde Erişimde Normlar ve Standartlar* adlı eğitim materyali bu konuda önem arz etmektedir. Bu çalışma kadın hareketlerini, Birleşmiş Milletler’in

ve Avrupa Birliği'nin kadınlar konusunda gerçekleştirdiği önemli eylemleri, kadın konferanslarını, CEDAW vb. önemli anlaşmaları başta olmak üzere birçok konuyu kapsamaktadır (Alemdar ve Çetin, 2021).

Bu tezde ele alınan temel araştırma problemi "BM ve NATO'nun aldığı kararlar ve uyguladığı politikalar kadın güvenliğini sağlamış mıdır?" sorusu olmuştur. Araştırma sorusu feminist teori çerçevesinde incelenmiştir. Buna ek olarak BMGK 1325 sayılı kararın kabul edilmesinden günümüze kadar yaşanan gelişmelere bakıldığında ön plana çıkan başka sorular da bulunmaktadır: Kadınlar ve kız çocukları kararın alınmasından sonra daha güvenli bir dünyada yaşamakta mı? BMGK 1325 ve devamında alınan sekiz karar ile kadınların çatışma önleme, çatışma çözme, barış inşa etme, kalıcı barış ve güvenliği sağlama konularında aldığı roller planlandığı gibi çoğaldı mı? Kadın tecrübeleri ve problemleri göz önünde bulunduruluyor mu? Günümüzde kadınlar dünya politikasında hak ettikleri yerde bulunmakta mı? Savaş ve çatışma zamanlarında cinsel şiddet ve tecavüz olayları nelerdir? NATO'da cinsiyet eşitliği sağlanmış mıdır? Toplumsal cinsiyet danışmanları etkin olarak kullanılmakta mıdır? BM ve NATO üyeleri politikalara uymakta mıdır? BM'nin Kadın, Barış ve Güvenlik gündemini kapsamında aldığı kararların bağlayıcılığı var mıdır? Toplumsal cinsiyet ve güvenlik arasındaki ilişki nedir? Şiddet biçimleri nelerdir? Savaş ve çatışma ortamından en çok etkilenen gruplar hangileridir? NATO'nun Kadın, Barış ve Güvenlik konusunda bir aksiyon planı bulunmakta mıdır? Birleşmiş Milletler endeksine göre kadınlar için en güvenli ve en güvenliksiz ülkeler hangileridir? Afganistan'daki kadınların durumu nasıldır?

Bu tez çalışmasının amacı güvenlik kavramını feminist teori bağlamında değerlendirmek ve bu çerçevede en önemli uluslararası örgütlerden ikisi olan BM ve NATO'nun benimsediği politikaları kadın ve güvenlik konusundaki gelişmeler bağlamında analiz etmektir. BM ve NATO politikalarının kâğıt üzerinde ele alındığı görülmektedir fakat uygulama konusunda ne derece yeterli olduğu bilinmemektedir.

Bu tezin temel hipotezi BM ve NATO'nun Kadın, Barış ve Güvenlik konusu kapsamında yürüttüğü politikaların önemli olduğu fakat kadınların güvenliğini sağlama konusunda çeşitli nedenlere bağlı olarak etkisiz kaldığıdır. İkinci hipotez ise kadın ve erkek personel oranlarının eşitliğinin sağlanması sonucunda örgütlerin daha

başarılı olacaktır. Son hipotez çatışma ve savaş bölgelerinde kadın personel sayısının artırılmasının, bölgedeki kadınlarla iletişimi kolaylaştıracağı ve daha kapsamlı bir güvenliğin sağlanabileceğidir. Bu bağlamda verilere dayanılarak NATO'nun toplumsal cinsiyet perspektifini kendi eylemlerine ne kadar entegre ettiği analiz edilmiş ve NATO içinde bulunan kadın personelin durumu değerlendirilmiştir. Buna ek olarak 11 Eylül'den sonra NATO'nun Afganistan'da oluşturduğu ISAF ve Kararlı Destek Misyonu gibi çeşitli birliklerin yapısı ele alınmış ve bu birliklerin Afgan kadınları üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Hem Afgan toplumunun özellikleri hem de NATO'nun çeşitli eksiklikleri göz önünde bulundurulduğunda NATO'nun benimsediği Kadın, Barış ve Güvenlik ile ilgili kararların etkisiz olduğu anlaşılmıştır.

Bu tez çalışmasında nitel ve nicel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Kullanılan kaynaklar arasında birincil ve ikincil kaynaklar bulunmaktadır. Makale, kitap, çeşitli uluslararası örgütlerin yayınladığı raporlar, BM kararları, BM ve NATO raporları kullanılmıştır. Bunun yanında yapılan anketler ve sayısal verilerden de yararlanılmıştır. Ayrıca Afganistan örneği ele alınarak vaka analizi yapılmıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde feminist teorinin önemi yadsınamazdır. Gelişen dünya ve değişen sistem ile kadınlar hayatın her alanında daha fazla rol almaya ve seslerini duyurmaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte uluslararası ilişkilerde önem kazanan eleştirel teorilerle birlikte disiplinin kapsamı genişlemiştir. Bu değişim güvenlik kavramının da dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Bu araştırma ile uluslararası ilişkiler çerçevesinde kadınların güvenlik durumu değerlendirilmiştir.

Bu tezin özgün tarafı literatürdeki açıklara odaklanması ve daha önce ele alınmamış konuları içermesidir. Türkçe literatür incelendiğinde feminist güvenlik çalışmaları konusunda sadece Suriye örneğinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca BMGK 1325 sayılı karar ve NATO'nun cinsiyet perspektifini benimsediği politikalar bağlamında yapılmış çalışmalar bulunmamaktadır. Buna ek olarak tez çalışmasında örnek vaka analizi olarak ele alınmış olan Afganistan ve Afganistan'daki kadınların durumu hakkında da yapılmış güncel bir çalışmaya rastlanılamamıştır. ProQuest küresel tez veri tabanı incelendiğinde de feminist güvenlik çalışmaları, Afganistan'daki kadınlar, BM ve NATO konularını kapsayan tez çalışmalarına pek rastlanmamaktadır. Bu çalışma BMGK 1325 sayılı karar çerçevesinde oluşturulan

Kadın, Barış ve Güvenlik gündemini ve NATO faaliyetlerini feminist güvenlik çalışmaları bağlamında birlikte ele alan ilk tezlerden biridir ve uluslararası ilişkiler literatürüne katkı sağlamaktadır.

Bu araştırmada Kadın, Barış ve Güvenlik konuları BM ve NATO çerçevesi bağlamında sınırlı kalınarak incelenmiştir. Güncel kaynakların sınırlı olması, Afganistan’da bulunan kadınlarla iletişime geçilemediği için güncel durumlarının tam olarak bilinmemesi, NATO üyesi bazı ülkelerin hazırlanan raporlara veri göndermemesi araştırma sürecinde yaşanan sorunlardan en önemlileri olmuştur.

Bu tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde güvenlik kavramı ve uluslararası ilişkiler disiplinindeki teorilerin güvenlik kavramına yaklaşımına dair kavramsal ve kuramsal çerçeve ele alınmıştır. Öncelikle güç, güç dengesi ve güvenlik ikilemi gibi temel kavramlar açıklanmıştır. Daha sonrasında güvenlik kavramının dönüşümü incelenmiştir. Sonrasında güvenlik çalışmalarının dönemleri üzerinde durulmuştur. Son olarak uluslararası ilişkilerde geleneksel teorilerin ve eleştirel teorilerin güvenliği nasıl algıladığı analiz edilmiştir.

İkinci bölümde feminizmin tarihsel gelişimi ve feminizmin uluslararası ilişkiler disiplinine girişi açıklanmıştır. Feminist teorinin güvenlik kavramına yaklaşımı üzerinde durulmuştur. BMGK’nın 1325 sayılı kararı ve devamında alınan sekiz kararla birlikte oluşturulan Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi çerçevesinde kadın güvenliği ve toplumsal cinsiyet perspektifinin güvenliğe dahil edilmesi incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde savaş zamanında kadınların maruz kaldığı cinsel şiddet ve tecavüz olaylarına değinilmiştir. Bu bölümde Feminist Güvenlik Çalışmaları da ele alınmıştır. Son olarak Feminist Dış Politika açıklanmıştır.

Son bölümde ise NATO hakkında genel bilgi verilmiş ve sonrasında BMGK 1325 sayılı karar çerçevesinde oluşturulan Kadın, Barış ve Güvenlik gündeminin NATO’ya entegre edilmesi incelenmiştir. NATO’ya cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi konusu üzerinde durulmuştur. Son olarak örnek vaka analizi olarak Afganistan ele alınmıştır. NATO’nun Afganistan’da görevlendirdiği ISAF birliklerinin Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi ile arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

BÖLÜM I

1.1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Kavramsal ve kuramsal çerçeve bölümünde güvenlik ve feminizm konularında önemli olan güç, güç dengesi, güvenlik ikilemi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve güvenlik kavramları ele alınacaktır. Uluslararası ilişkiler ve güvenlik kavramının ilişkisi incelenecektir. Buna ek olarak Güvenlik Çalışmaları iki ana döneme ayrılarak bu dönemler analiz edilecektir. Güvenlik Çalışmalarının alt dalları hakkında genel bilgi verilecektir. Son olarak ise temel uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik kavramına bakış açısı analiz edilecektir.

1.1.1. GÜÇ

Uluslararası ilişkiler literatüründe önemli yeri olan güç kavramı insanın var olmasıyla birlikte ortaya çıkmış, zamana ve mekâna göre değişiklik göstermiş ve farklı nitelikler kazanmış bir kavramdır. Güç kavramının tanımlanması ve ölçülmesi zordur. Güç kavramındaki sınırların belirsiz olması ve barındırdığı değişkenler, kavramın tanımlanmasında zorluk oluşturmaktadır. 1900’lü yılların başında realizmin etkisiyle güç kavramı askeri güç ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Güç hem bir araç hem de bir amaç olarak önem taşımaktadır.

Robert A. Dahl güç kavramını “A aktörünün B aktörü üzerinde sahip olduğu ve B’nin aksi takdirde yapmayacağı bir şeyi, B’ye yaptırmasına yarayan unsur” olarak tanımlarken (Dahl,1957: 202); Joseph S. Nye “deneyimlenmesi, tanımlanması ve ölçülmesinden daha kolay olan ve birinin niyetlerine ve hedeflerine ulaşabilme yeteneği” olarak tanımlamıştır (Nye, 1990: 177). Kenneth Waltz ise bu kavramı uluslararası sistem kısıtlamaları içinde “bir devletin birleştirilmiş yetenekleri” olarak değerlendirmektedir (Waltz, 1979: 195).

Hans Morgenthau, uluslararası ilişkilerin bir güç mücadelesi olduğunu belirtmiş ve güç kavramının önemini “uluslararası siyasetin nihai amaçları ne olursa olsun, güç her zaman amaçtır.” diyerek vurgulamıştır (Morgenthau, 1954:25). Edward H. Carr da siyasetin aslında güç siyaseti olduğunu belirtmiştir (Carr, 2016). Realistler gücün

önemini kabul etmekle birlikte, gücün ne için önemli olduğu konusunda farklı düşüncelere sahiptir. Klasik realistler insanın doğası gereği rekabet ettiğini ve güç elde etmeye çalıştığını ileri sürmekteyken; yapısal realistler devletlerin güç kazanma isteğini uluslararası sistemin anarşik yapısına bağlamaktadır.

Önemli inşacı teorisyenlerden Alexander Wendt, güç ve bilgi ilişkisini ön plana çıkarmış ve uluslararası sistemdeki sosyal yapılara ve ilişkilere dikkat çekmiştir (Wendt, 1995). Nye uluslararası siyasette güç kavramını hava durumuna benzetmiş, herkesin güçten bahsettiğini ama çok azının bunu anladığını iddia etmiştir (Nye, 1990). İnsanların hava durumunu tahmin etmeye çalışması ile liderlerin ülkelerin güç dağılımındaki değişiklikleri anlamaya çalışmasını karşılaştırmıştır. Güç geçişlerini fırtınalara benzeten Nye, uluslararası ilişkilerdeki büyük değişiklikleri anlayabilmek için güç, güç dengesi, hegemonya gibi kavramları bilmenin gerekliliğini vurgulamıştır.¹ Nye güç kavramını “kişinin amaçlarına veya hedeflerine ulaşma yeteneği” olarak tanımlamıştır. Nye kültür, teknoloji, eğitim, ideoloji, kurumlar, ekonomik büyüme gibi faktörlerin güç kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Siyasi liderler ise kaynaklara sahip olmanın başkalarını kontrol etmede etkili olduğunu savunarak ve güç kavramını nüfus, ekonomi, askeri güç, istikrar ve doğal kaynaklara sahip olmakla ilişkilendirmektedir (Nye, 1990). Günümüzde bu kaynaklara teknoloji, eğitim vb. de eklenmiştir.

Uluslararası ilişkilerde güç kavramı genellikle realizm ile ilişkilendirilmiştir, günümüzde hala realist mercekten bakma eğilimi devam etmektedir. Realizmin temel varsayımlarına bakıldığında sistem anarşik bir yapıya sahiptir ve temel aktörler rasyonel devletlerdir. Rasyonel devletlerin amacı da varlığını devam ettirmektir. Bu sebeple devletler güç kazanmaya çalışmakta ve birbirlerinin niyetlerinden emin olamamaktadırlar (Mearsheimer, 2001). Devleti temel aktör olarak gören realizmde temel amaç devletin maksimum seviyede güçlenmesi ve güvenliği sağlayarak hayatını devam ettirmesi olarak görülmektedir. Bu bağlamda bir realist olan Edward H. Carr, *Yirmi Yıl Krizi: 1919-1939* adlı eserinde güç kavramını ele almıştır (Carr, 2016). Klasik

¹ Güç dönüşümü, kaynaklarla ölçülen potansiyel gücü başkalarının değişen davranışlarıyla ölçülen gerçek güce dönüştürme kapasitesidir. Sonuçları doğru tahmin etmek için bir ülkenin güç dönüştürme becerisinin yanı sıra güç kaynaklarına sahip olduğunu bilmek gerekir.

realizmin öncülerinden olan Morgenthau da *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* adlı eserinde siyasal realizmin altı prensibini tanımlamış ve bu tanımlamayı yaparken güç kavramına değinmiştir. Güvenlik kavramını politik güç ve milli güç olarak iki başlıkta inceleyen Morgenthau devletlerin nihai hedefinin güç sahibi olmak olduğunu savunmuştur (Morgenthau, 1985).

Nye güç kavramını iki şekilde incelemiştir: Sert güç ve yumuşak güç. İkisinin de amacı diğerlerinin davranışlarını kontrol etmek ve kendi amaçlarına ulaşmaktır. Fakat sert güç ve yumuşak güç bunu sağlamak için farklı araçlar kullanmakta ve amaçlarını farklı şekillerde gerçekleştirmektedir. Sert güç zorlama veya teşvik aracılığıyla, yumuşak güç ise karşı tarafın isteklerini değiştirerek amacına ulaşmaya çalışmaktadır. Nye bu bağlamda davranış biçimlerini şöyle açıklamaktadır: Komuta gücü- Zorlama- Teşvik- Gündem Belirleme- Çekicilik- Kooperatif güç (Nye, 1990). Akıllı güç de önemli güç türlerinden biri olarak görülmektedir.

1.1.2. GÜÇ DENGESİ

Güç dengesi kavramı tanımlanması karmaşık, farklı bağlamlarda değerlendirilebilen bir kavramdır. 1648 Westfalya Barış Antlaşması, klasik güç dengesi sisteminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Uluslararası ilişkiler literatürü incelendiğinde 1648- 1945 arası dönemin çok kutuplu bir sisteme dayandığı görülmektedir.² 1946- 1991 yılları arasında gerçekleşen Soğuk Savaş döneminde ise uluslararası sistem iki kutuplu bir yapıya sahip olmuştur. Bu iki kutuplu sistemde ABD ve SSCB iki süper güç olarak mücadele etmiştir. 1991 yılında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD uluslararası sistemde tek süper güç olmuştur. 2000'ler sonrasında devletlerde ve uluslararası sistemde meydana gelen önemli olaylar ve değişimler sonucu sistem çok kutuplu bir hal almıştır.

² Fransa kralı XIV. Louis (1643-1715), uluslararası sisteme egemen olmak için çabalamış fakat İngiltere öncülüğünde bir araya gelen Avrupa devletleri ittifak kurarak bu girişimleri engellemiştir. 1713 Utrecht Anlaşması sonucu kurulan Avrupa güç dengesi, 1789 Fransız devrimine kadar devam etmiştir. Ayrıca bu dönemde İngiltere "dengenin dengeleyicisi" olarak nitelendirilmiştir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (Newyork, Knopf, 1973)

David Hume tarafından “sağduyulu-tedbirli siyasetin değişmez kuralı” olarak nitelendirilen güç dengesi kavramı uluslararası ilişkiler literatüründe önemli yer tutmaktadır (Hume, 1741). Ernst B. Haas güç dengesini sekiz farklı türde (güç dağılımı, denge durumu, üstünlük, istikrar ve barış, istikrarsızlık ve savaş, güç politikası, evrensel tarih yasası ve sistem, politikaya yol gösterici araçlar) tanımlarken (Haas, 1953), Hans J. Morgenthau bu kavramı devletin hedefine ulaşmak amacıyla izlediği politikalar, devlet ilişkileri, eşit güç dağılımı ve güç dağılımı şeklinde dört farklı şekilde değerlendirmektedir (Morgenthau, 2006).

Güç dengesi temelde bir veya birden fazla devletin diğer devlet veya devlet gruplarının fiziksel güç dahil tüm imkanlarını eşitlemeye veya dengelemeye çalışması anlamına gelmektedir (Keyik ve Erol, 2019). Güç dengesi sistemi kavramının analizini yapan Kaplan güç dengesi sisteminin oluşması için güçleri birbirine yakın olan en az beş devletin olması gerektiğini varsaymaktadır (Kaplan, 2005). Bu sistemde hiçbir devletin üstünlük kurmasına izin verilememekte ve devletler bir devletin başat güç olma çabalarına engel olmaktadır (Arı, 1990).

Güç dengesi, devletlerin nasıl davranışlar sergileyecekleri konusunda bir tahmin etme imkânı vermektedir. Anarşik sistemde bulunan devletler herhangi bir devletin güç üstünlüğü kurma ihtimalini engellemek için güç dengeleme yoluna gitmektedirler. Devletler güçlerini hem iç büyüme yoluyla hem de dış ittifaklar yaparak sağlamaya çalışabilirler. Güç dengesine göre bir devletin dengeyi bozacak şekilde güçlenmesi, diğer devletlerin ona karşı ittifak kurması sonucunu doğurmaktadır. Böylece sistem içinde güç dengesini korunmaktadır. Güç dengesi elde etmek için devletler birçok davranışta bulunmaktadır. Bu davranışlar zamana ve koşullara göre de değişiklik göstermektedir. Bu faktörler algılar, coğrafi yakınlık, psikolojik etmenler olarak belirtilebilir (Nye, 2004).

1.1.3. GÜVENLİK İKİLEMİ

Güvenlik ikilemi realizmin hâkim teori olduğu Soğuk Savaş döneminde üretilmiş ve zamanla değişmiş ve gelişmiş bir kavramdır. Bu kavram neo-realizmin ürettiği en önemli kavramlardandır. İlk olarak John H. Herz tarafından kullanılan kavram, daha güçlü olma çabası içinde olan iki tarafın kendini güvensizlik içinde hissetmesi sonucu

daha da güçlenmek istemesi ve bu sayede güvensizlik ortamının sürekli olarak kendini devam ettirmesi şeklinde tanımlanabilmektedir (Herz, 1951). Herz ikilemi ortaya çıkaran faktörün uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı olduğunu iddia etmiş ve devletlerin diğer devlet niyetlerini daima en olumsuz şekilde değerlendirmesi sonucu sınırsız ve kaçınılmaz olarak mücadelelere girdiklerini belirtmiştir.

Tehdit algısıyla birlikte sürekli bir mücadeleye dönüşen ve tehdit algısının devam etmesini sağlayan bu durum güvenlik ikilemidir. Çelikpala bu kavramı “güvenlik ikilemi, bir aktörün kendi güvenliğini sağlamak amacıyla ürettiği politikaların diğer aktörlerce bir güvensizlik kaynağı olarak algılanması nedeniyle karşı politikalar üretmesinin yarattığı gerilimin sonucunda oluşan genel güvensizlik ortamı ve bunun doğurduğu güç mücadelesi” durumu olarak tanımlamıştır (Çelikpala, 2019: 1).

Uluslararası ilişkilerde gerçekleşen değişimlerin etkisiyle kavram dönüşüme uğramıştır. Dönüşümü etkileyen faktörleri Çelikpala, “Devlet dışı aktörlerin rolü, etnik gruplar arası çatışmalar, aciz devletlerin (failed states) ortaya çıkışı, terörizm ve uluslararası göç benzeri yeni güvenlik sorunları” olarak belirtmiştir (Çelikpala, 2019: 2). Özellikle hâkim realist anlayışın eleştirilere maruz kalması ve diğer teorilerin yükselmesiyle kavramın anlamı genişlemiştir. Ken Booth ve Nicholas J. Wheeler’in çalışmalarıyla kavram tekrar ele alınmıştır. Bu çalışmalarla birlikte güvenlik ikilemi dönem koşullarına göre tanımlanmış ve sadece olumsuz sonuçlar değil olumlu sonuçlar da doğurabileceği anlayışı gelişmiştir. Booth ve Wheeler güvenlik ikilemini bir paradoks olarak nitelendirmiş ve bu paradoksu “iki veya daha fazla sayıdaki aktörün kendi güvenliklerini arttırmaya çalışırken, söyledikleri veya yaptıklarıyla karşılıklı tansiyonu yükseltmeleri ve bunun sonucunda herkesin kendini daha az güvende hissetmesi durumunun yaratılması” olarak tanımlamıştır (Booth ve Wheeler, 2008).

Bilgiç, güvenlik ikilemi kavramını üç ana dönemde incelemiştir (Bilgiç, 2011). İlk olarak Soğuk Savaş döneminde kavramın ortaya çıkışını ele alan Bilgiç, hâkim realist teori sebebiyle kavramın sınırlı kaldığını belirtmiştir. Daha sonra yeni güvenlik sorunlarının ortaya çıkışı ve eleştirel güvenlik çalışmalarının etkisiyle ikinci döneme girilmiş ve kavram zenginleşmiştir. Son olarak üçüncü dönemde kavram tamamen dönüşüme uğramıştır; bu dönüşümde etkili olan isimler Booth ve Wheeler olmuştur.

1.1.4. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE ANA AKIMLAŞTIRMA

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeklerin hayatın her alanında bulunan fırsatlardan eşit derecede yararlanabilmesi anlamına gelmektedir. Toplumun yarattığı cinsiyet rollerinden sıyrılarak, kadın ve erkek arasında ayrımcılığın ve kadınlara karşı tüm şiddet türlerinin yok edilmesi temel amaçlardan biri olarak görülmektedir.

Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırmak (gender mainstreaming) ise toplumsal cinsiyet perspektifinin hükümet veya örgüt politikalarına dahil edilmesi anlamına gelmektedir. Ana akımlaştırma süreci ile temelde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Feminist teorisyenler tarafından üretilen bu kavram, teorik analizlerde de kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi bağlamında bir strateji olan ana akımlaştırma; politika geliştirme, araştırma, diyalog, mevzuat, proje planlama ve uygulama süreçleri gibi birçok konuda toplumsal cinsiyet bakış açısının sergilenmesidir. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması uzun bir süreç gerektirmektedir.

1.1.4.1. CİNSİYET EŞİTLİĞİ: ESKİ TÜRKLERDE KADIN

Tarih boyunca çoğu toplumda kadın tecrübe ve sorunları arka plana atılmış ve kadının konumu ikincil olmuştur. Fakat tarihte bu durumun istisnası olan ve kadın- erkek eşitliğinin sağlandığı toplumlarda bulunmaktadır. Eski Türk toplumlarında kadınların yeri bu bağlamda önemli bir örnek olmuştur. Kadınlar toplumsal, siyasi ve ekonomik hayatta aktif olarak yer almışlardır. Eski Türk toplumlarında cinsiyet ayrımı yapıldığı görülmemekte ve kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu bilinmektedir. Devlet içinde yüksek görevlerde bulunmuş olan kadınlar, daima söz hakkına sahip olmuştur. Ayrıca dönem dönem kadınların ordu yönettiği de görülmüştür; buna en önemli örneklerden biri Boarık Hatun'un yönettiği 100.000 kişilik orduyla Bizans'a karşı savaşması verilebilir (Döğüş, 2015). Yine mitolojide yer alan Ak Ana da Eski Türklerde kadınların önemini göstermektedir. Destanlarda, hikayelerde ve diğer yazılı eserlerde Türk kadınları hakkında iyi savaşan, ata binen, ok kullanan ve iyi kılıç kullanan gibi nitelendirmeler de yer almaktadır.

Göktürk ve Uygurlarda da kadının devletteki konumu, emirnamelerin “Kağan ve Hatun namına” şeklinde imzalanmasında görülmektedir. Yine Orhun Kitabelerinde devlet içindeki kadınlardan söz edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda kadının yeri incelediğinde de Nilüfer Hatun, Melek Hatun, Mihrimah Sultan, Hürrem Sultan gibi birçok kadının devlet içinde aktif rol aldığı görülmektedir.³

Son olarak belirtilmek gerekir ki Türkiye’de kadın hareketleri ve feminizmin ilk ortaya çıkışı 20. yüzyılın başı olarak görülmektedir. Bu dönemde ilk kadın cemiyetleri kurulmuş, yayın dünyasında kadınlar yer almaya başlamış, çeşitli dergiler çıkmış ve kadın sorunları ayrıntılı şekilde tartışılmıştır. Buna ek olarak kadınlar çağdaşlaşmış ve kadınların eğitim hayatında olumlu gelişmeler yaşanmıştır.⁴

1.1.5. GÜVENLİK KAVRAMININ DÖNÜŞÜMÜ

Şekil 1. Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Kaynak: Maslow (1943)

³ Konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Zeynep Kutluata, *Ottoman Women and the State During World War I* (Sabancı Üniversitesi, Yayımlanmış Doktora Tezi, 2014) ve a.g.y. *Gender and War During the Late Ottoman and Early Republican Periods: The Case of Black Fatma(s)* (Sabancı Üniversitesi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2006)

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Zafer Toprak, *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm* (1908-1935) (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022)

Güvenlik insanlığın temel önceliklerinden birisi olan, çok boyutlu bir kavramdır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde görüldüğü üzere güvenlik, insanın temel ihtiyaçlarından biridir. Fizyolojik ihtiyaçlardan hemen sonra güvenlik ihtiyacının gelmesi bize güvenlik kavramının önemini göstermektedir.

Güvenlik kavramının anlamı yaşanan dönem şartlarına göre zaman içinde değişime uğramıştır. İlk zamanlarda sadece askeri güvenlik olarak anlaşılmaktayken zamanla anlamı genişlemiştir ve günümüzde daha kapsamlı bir alanı ifade etmektedir. Günümüzde askeri güvenlik, rejim güvenliği, çevre güvenliği, ekonomik güvenlik, enerji güvenliği, sağlık güvenliği, siber güvenlik, cinsiyet güvenliği gibi birçok güvenlik alanı mevcuttur.

Güvenlik kavramının literatürdeki tanımları incelendiğinde Türk Dil Kurumu güvenlik kavramını “Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet.” olarak tanımlarken (<https://sozluk.gov.tr/> , Erişim Tarihi: 22 Şubat 2022); diğer bir tanıma göre “Bireylerin kendilerine ve varlıklarına tehdit oluşturabilecek her türlü şeyden arı olmalarıdır” (<https://trguvenlikportali.com/ders-1-guvenlik-kavrami/> , Erişim Tarihi: 22 Şubat 2022). Arnold Wolfers'a göre ise “Güvenlik, *nesnel* anlamda elde edilen değerlere yönelik tehditlerin olmamasını, öznel anlamda ise bu değerlerin saldırıya uğrayacağı korkusunun olmamasını ifade eder.” (Wolfers, 1952: 481-502). Mohammed Ayoob bu kavramı “Güvenlik-güvensizlik hem ülkesel hem de kurumsal devlet yapılarını ve yönetim rejimlerini tehdit eden ya da bu yapı ve rejimleri yıkma veya zayıflatma potansiyeline sahip olan -hem iç hem de dış- kırılganlıklarla bağlantılı olarak tanımlanır.” şeklinde anlatmaktadır (Ayoob, 1995: 9). Güvenlik kavramının önemini Michael E. Smith şu tanımla vurgulamıştır: “Güvenlik, sadece çalışılacak ya da analiz edilecek sosyal bir kavram veya konu değildir; o aynı zamanda eğer varlıklarını sürdürmek istiyorlarsa insan toplulukları tarafından düzenli şekilde yönetilen ya da kontrol edilen bir problemdir.” (Smith, 2010: 2). Richard H. Ullman, “Güvenlik için verilen ödünleri tartışırken güvenliği sadece amaç olarak değil aynı zamanda bir sonuç olarak tanımlamamız gerekmektedir. Güvenliğin ne olduğunu veya ne kadar önemli olduğunu güvenliği tanımladığımız unsurları kaybetme tehdidi altında olmadan anlayamayabiliriz. Bu yüzden güvenlik tehditler aracılığıyla tanımlanır ve önemi anlaşılır.” diyerek güvenlik ve tehdit kavramlarının ilişkisine vurgu yapmıştır

(Ullman, 1983: 129-153). Hough ise güvenlik kavramının hangi meseleleri kapsadığını “İster hükümetteki bakanlar isterse sıradan bireyler olsunlar, insanlar bir şekilde yaşamlarını tehdit eden bir meseleyi algıarlarsa ve bu meseleye siyasi olarak tepki verirlerse o mesele bir güvenlik meselesi olarak görülmek durumundadır.” sözleriyle belirtmiştir (Hough, 2008:10).

Güvenlik kavramı tarih boyunca önemli olan bir kavram olmuştur fakat devletlerin kurulmasıyla birlikte iki boyutta değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu boyutlar iç ve dış güvenlik olarak adlandırılmaktadır (Karabulut ve Değer, 2015). Güvenlik kavramının uluslararası ilişkiler bağlamında gelişimine bakıldığında devlet odaklı güvenlik anlayışının realist düşünce tarafından, Soğuk Savaş döneminde yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde güvenlik kavramı, devletin ve ulusun güvenliği olarak ele alınmıştır. Uluslararası ilişkilerde geleneksel güvenlik denildiğinde aklımıza ilk olarak devletin güvenliği ve vatandaşların güvenliğini sağlama çabası anlaşılmaktadır. Devlet hem güvenliği sağlayacak özne hem de güvenliği sağlanacak bir nesne olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devletin birkaç önemli görevi bulunmaktadır; en önemli görevi güvenliği sağlamak olan devlet, toplumun refahını sağlamak ve bu çerçevede politikalar uygulamakla görevlidir. Güvenliğin olmadığı durumlarda refah, huzur ve düzenin de olmayacağı literatürde yaygın bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin şiddet tekeline sahip olması da güvenlik açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Fakat Soğuk Savaş sonrasında realizmin devlet odaklı anlayışı sorgulanmaya başlanmıştır ve güvenlik algısında büyük değişiklikler olmuştur. Bu dönemde güvenlik aktörleri, özneleri ve yöntemlerinde önemli değişiklikler ve çeşitlenmeler görülmüştür. Yapılan çalışmalar ve realizme yönelik eleştirilerin çoğunun ortak noktası olan güvenlik ve askeri güvenlik ilişkisi zamanla değişmiştir ve güvenlik çeşitlenmiştir. Devlet odaklı güvenlik yerine bireyi merkeze alan bir güvenlik anlayışı gelişmeye başlamıştır.

Baldwin güvenlik kavramını birkaç önemli soru çerçevesinde incelemiştir (Baldwin, 1997). Bu soruları şöyle sıralayabiliriz:

Öncelikle “Kimin/ Ne için güvenlik?” sorusu çerçevesinde güvenliğin nesnesinin ne olduğu tartışılmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplinde temel nesne devlet, birey,

toplum veya sistem olabilmektedir. Soğuk Savaş sonrası bu aktörler genişlemiş ve çevre, ekonomi, cinsiyet, enerji gibi birçok farklı nesne güvenlik konusu olmuştur.

Güvenliğin kimin tarafından sağlandığı da önemli bir tartışma konusu olmuştur. Güvenliği sağlayan temel özne olarak devlet ön plana çıkmaktadır. Devletler kendi toplumlarının ve içlerinde yaşayan bireylerin güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Fakat devletler de kendi toplumları veya bireyler için güvensizlik nedeni olabilmektedir.

İkinci olarak “Hangi tehditlere karşı güvenlik?” sorusu tartışılmıştır. Tehditler iki ayrı grupta ele alınmıştır; gerçek tehdit ve algılanan tehdit. Tehditlerin niteliğini belirlemek kullanılacak araçların ne olacağını göstermektedir.

Üçüncü olarak “Hangi araçlarla güvenlik?” sorusu sorulmuştur. Tehdidin ne olduğu ve güvenliği sağlayan aktörün kapasitesi, hangi aracın kullanılacağını belirlemektedir. Sert güç ve yumuşak güç kullanılabilir. Farklı güvenlik yaklaşımları çerçevesinde ise teknolojik imkanlar gibi faktörler de önemli rol oynamaktadır.

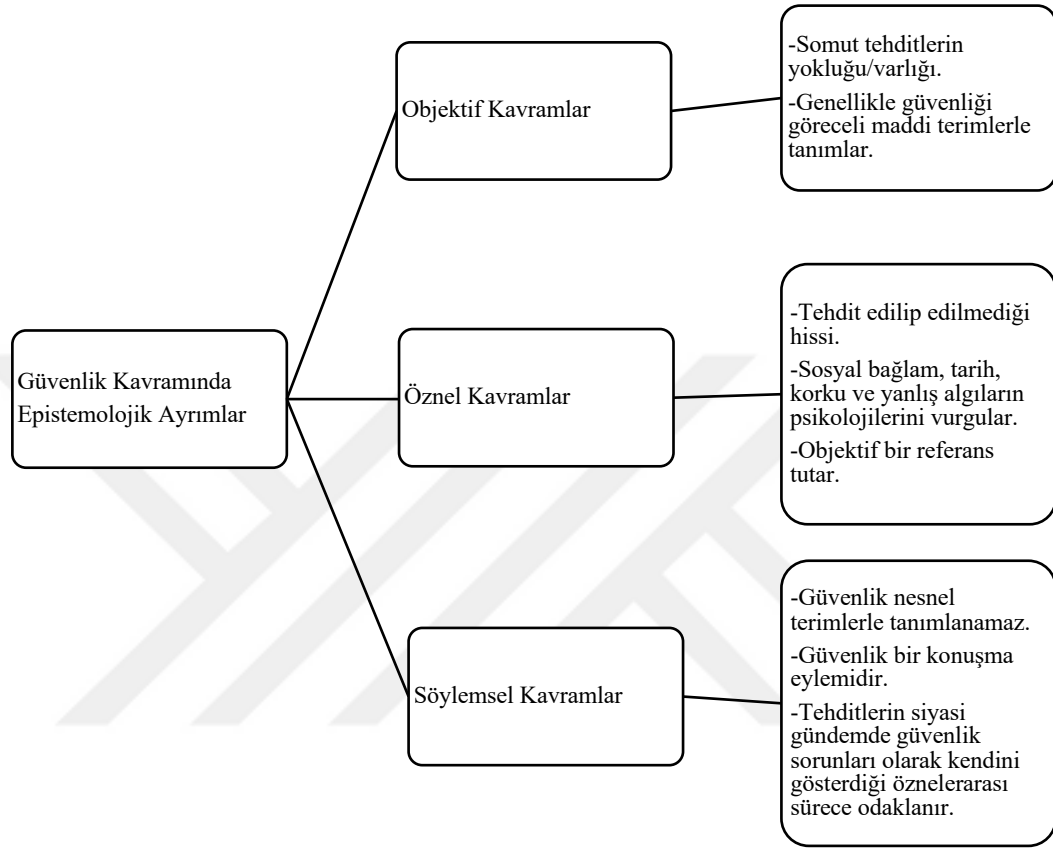
Son olarak “Hangi değerler için/ ne pahasına güvenlik?” konusu tartışılmıştır. Ulusal güvenlik, egemenlik, toprak bütünlüğü, bağımsızlık, kimlik, cinsiyet, çevre gibi birçok önemli değerlerin korunması güvenlik için başlıca hedeflerden olmuştur.

Tablo 1. Genişletilmiş Güvenlik Kavramları

Kaynak: Brauch (2008:17)

Güvenlik Kavramları	Gösterilen (Kimin güvenliği?)	Risk Altındaki Değer (Neyin güvenliği?)	Tehdit Kaynağı- (Kimden/neyden koruma?)
Ulusal Güvenlik (siyasi, askeri)	Devlet	Ulusal birlik, kimlik	Diğer devletler, terörizm (devlet dışı aktörler)
Toplumsal Güvenlik	Milletler, toplumsal gruplar	Beka, hayat kalitesi	(Devletler) milletler, göçmenler, yabancı kültürler
İnsan Güvenliği	Bireysel, insanlık		Devlet, küreselleşme, küresel çevre sorunları, doğa, terörizm
Çevresel Güvenlik	Ekosistem	Sürdürülebilirlik	İnsanlık
Cinsiyet Güvenliği	Cinsiyet ilişkileri, yerli halk, azınlıklar	Eşitlik, kimlik, dayanışma	Ataerkillik, totaliter- erkekelci kurumlar (hükümetler, dinler, elitler, kültür), hoşgörüsüzlük

Tablo 2. Epistemolojik Ayrımlar
Kaynak: Buzan ve Hansen (2009:34)

1.1.6. ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE GÜVENLİK

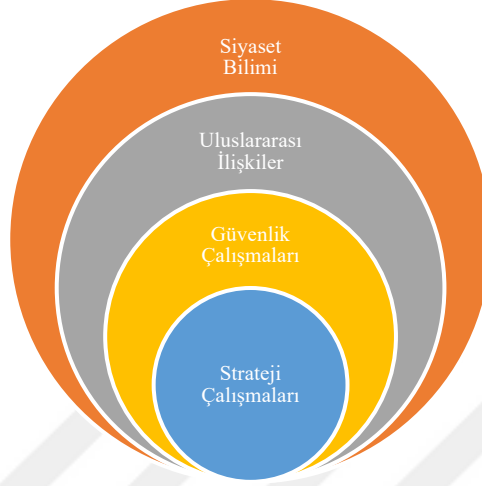
Uluslararası ilişkiler disiplinin doğuşuna bakıldığında dünya üzerinde insanın varoluşuyla beraber başlayan ve günümüzde bile tanık olduğumuz şiddetin, savaşın ve çatışmanın neden olduğu yıkımlar ve bu yıkımların insanlar ve devletler üzerinde bıraktığı etkiler göze çarpmaktadır. Aslına bakıldığında Otuz Yıl Savaşı sonucunda gerçekleşen 1648 Westfalya Barışı uluslararası ilişkiler disiplinin kökenini oluşturmaktadır fakat bir disiplin olarak doğuşu 1919 yılında olmuştur. Özellikle 1. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu derin etkiyle beraber, bu derece yıkıcı ve zararlı savaşların bir daha yaşanmaması amacıyla savaşın ortadan kaldırılıp

kaldırılmayacağı konusunda çalışmaların başlaması gerektiği anlaşılmıştır. 1919 yılında İngiltere Aberystwyth’de bulunan Galler Üniversitesi bünyesinde Uluslararası Politika Kürsüsü’nün kurulmasıyla Uluslararası İlişkiler alanı doğmuştur (Devetak, 2007). Uluslararası ilişkileri tarih, coğrafya, ekonomi ve uluslararası hukuk gibi diğer önemli disiplinlerden ayıran en önemli özelliklerden biri savaşın kökenleri ve gerçekleştirilme şekline yönelik duyulan kaygılar olmuştur (Sheehan, 2005).

Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik çok önemli bir alt başlıktır. Disiplinin temel ilgi alanlarından biri olan güvenlik konusunun amacı bireylerin, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin barış içinde çatışmadan uzak şekilde varlıklarını devam ettirebilmesi olmuştur. Devletler öncelikli olarak devletin bekasını koruma ve varlığını devam ettirme amacı doğrultusunda hareket etmiştir. Bu bağlamda devletler tarih boyunca güç kazanmaya ve kendilerini olası tehditlerden korumaya çalışmışlardır. Bir yüksek politika konusu olan güvenlik hem ulusal hem de uluslararası arenada en önemli konulardan biri olarak kabul edilmiştir. Diğer bir deyişle, “uluslararası ilişkilerde başka hiçbir kavram ‘güvenliğin’ disiplin gücüne sahip olmadığı gibi onun kadar metafizik etkiyi içermez.” (Derian, 1995).

Uluslararası ilişkiler tarihinde önemli olan teorilere bakıldığında öncelikle Milletler Cemiyeti’nin de etkisiyle İdealizm göze çarpan görüş olmuştur. 1945 yılı sonrasında ise Soğuk Savaş dönemi boyunca realizm en çok önem verilen teori olmuştur. Realizm başat aktör olarak devleti görmüştür ve bu devletlerin varlıklarını devam ettirme hedefini, devletlerin davranışını açıklarken bir araç olarak görmüştür. Ayrıca realist yaklaşım savaş ve çatışmayı insanlık tarihi boyunca süregelen ve değişmeyecek olgular olduğunu savunmuştur. Soğuk Savaş’ın bitmesiyle realizmin temel varsayımları sorgulanmaya başlanmıştır (Baylis, 2008). Daha sonrasında eleştirel teorilerin gelişmesiyle birlikte güvenlik kavramı genişlemiş ve birey güvenliği dahil birçok alt dallara ayrılmıştır. Günümüzde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları denildiğinde insan güvenliğinden çevre güvenliğine veya enerji güvenliğine birçok güvenlik konusu akıllara gelmektedir.

1.1.7. GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

Şekil 2. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Çalışmaları

Kaynak: Baylis ve Wirtz (2016: 13)

Güvenlik çalışmalarının ne zaman başladığı hakkında farklı düşünceler mevcuttur. Bir görüşe göre Thomas Hobbes, Carl von Clausewitz, Thucydides gibi önemli isimler de stratejik düşünce çalışmaları yapmıştır. David Baldwin'ın düşüncesine göre ise çalışmalar iki savaş arası dönemde ortaya çıkmıştır (Baldwin, 1995). Barry Buzan ve Ole Wæver de Baldwin'ın fikrini destekleyerek güvenlik çalışmalarının öncülü olarak iki savaş arası dönemde yapılan savaş hakkındaki stratejik çalışmaları göstermiştir (Buzan ve Wæver, 2017). Fakat yaygın görüşe göre güvenlik çalışmaları alanı özerk bir disiplin olarak 1940'larda Soğuk Savaş ile doğmuştur. Yaygın görüşe en önemli eleştirilerden biri güvenlik çalışmalarının 1950 ortalarında doğduğunu iddia eden Booth ve Herring'den gelmiştir (Booth ve Herring, 1994). Sinem Akgül Açıkmeşe'nin özetlediği gibi güvenlik çalışmaları ilk olarak 1940'larda yapılmış ve 1950 ortalarında gelişmiştir (Akgül-Açıkmeşe, 2008).

Özetle güvenlik çalışmaları 1940'larda "Stratejik Çalışmalar" adıyla doğan bir uluslararası ilişkiler alt disiplinidir. Güvenlik çalışmalarında "Kimin veya neyin

güvenliği? Kimin tarafından güvenlik? Hangi araçlarla güvenlik? Hangi tehditlere karşı güvenlik? Ne kadar güvenlik?” gibi sorular üzerinde durulmaktadır.

Güvenlik çalışmalarının özerk bir alan olarak ortaya çıkmasını şu sebeplere dayanarak söyleyebiliriz; strateji konulu eserlerin yayılması, strateji konularının yayınlandığı dergilerin ortaya çıkması, RAND (Research and Development Corporation)’ın kurulması ve üniversitelerde bu konuda çalışmalar yapılmaya başlanması ve araştırma merkezlerinin kurulması (Akgül- Açıkmeşe, 2008).

Güvenlik çalışmalarının gelişimi genel olarak Soğuk Savaş’ın gerçekleştiği dönem ve çalışmaların büyük değişime uğradığı Soğuk Savaş sonrası dönem olarak değerlendirilmektedir. Soğuk Savaş dönemi öncesi güvenlik çalışmalarına bakıldığında bu alanın henüz gelişmediği ve üstünde çok çalışılmadığı görülmektedir. Bu dönemde öne çıkan liberalist düşünce, güvenlik konusunda da kendisini göstermiştir. Liberalist düşünceye göre şekillenen güvenlik algısı çok boyutlu şekilde kendini göstermiştir. Özellikle bu dönemde silahsızlanma, demokrasi, uluslararası kuruluşlar gibi kavramlar karşımıza çıkmaktadır.

Geleneksel güvenlik çalışmalarının kökenine bakıldığında devletin ortaya çıkmasıyla birlikte bireylerin özgürlüklerinden feragat ederek, güç kullanma yetkisini bir sosyal sözleşme çerçevesinde devlete verdikleri ve devletin de vatandaşlarının güvenliğini sağladıkları varsayılmaktadır. Genel olarak devletin güvenliğini ve bekasını merkeze alan geleneksel güvenlik yaklaşımları, Soğuk Savaş boyunca önemini devam ettirmiştir. Geleneksel güvenlik anlayışı temel aktör olarak devleti görmektedir. Soğuk Savaş döneminde yaşanan gelişmeler ve özellikle ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan askeri rekabet, devlet bekası kavramının öneminin artmasına sebep olmuştur. Bu dönemde ülkelerin askeri kapasiteleri, güvenlik açısından en önemli göstergelerden biri haline gelmiştir. Askeri kapasitenin oluşturduğu tehditten dolayı ülkeler kendilerini tehlike altında hissetmiş ve bu sebeple askeri olarak güçlenmeyi hedeflemişlerdir. Bu anlayışın uluslararası alanda hâkim olmaya başlamasıyla birlikte güvenlik kavramı askeri kapasite kavramıyla ilişkilendirilmiştir (Balaban, 2020).

1990’larda Soğuk Savaş’ın sona ermesinin etkisiyle de beraber bu anlayışta önemli değişimler görülmüştür. Yapılan çalışmalarla birlikte güvenlik kavramını anlamak için

devlet ve askeri güvenliği merkeze alan geleneksel güvenlik çalışmalarının yeterli olmadığı iddia edilmiştir.

Booth, geleneksel güvenlik anlayışının devleti temel aktör olarak kabul etmesini eleştirip, bireyin ana aktör olduğu bir güvenlik anlayışı benimserken (Booth, 2007); Buzan ise güvenliğin çok boyutlu bir kavram olduğunu ve güvenlik kavramını anlamak için ekonomik, askeri, siyasi, çevresel ve toplumsal güvenlik gibi alanlara da önem verilmesi gerektiğini savunmuştur (Buzan, 1991). Eleştiriler yaklaşımlar olarak değerlendirebileceğimiz bu yaklaşımlar güvenlik kavramını derinleştirmeyi ve geliştirmeyi hedeflemiş ve bütüncül bir güvenlik anlayışını savunmuştur (Balaban, 2020).

1.1.7.1. SOĞUK SAVAş DÖNEMİ GÜVENLİK ALIşMALARI

1945-1990 yılları arasında süren ve uluslararası ilişkiler literatüründe önemli dönüm noktalarından biri olan Soğuk Savaş dönemi, güvenlik çalışmalarını etkilemiştir. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sistemi içerisinde gelişen güvenlik çalışmaları o dönemin hâkim teorisi olan realizm ve neo-realizm çerçevesinde devam etmiştir. Özellikle bu dönemde yaşanan nükleer gerilim güvenlik çalışmalarına ve nitelikli uzmanlara olan ihtiyaın anlaşılmasını sağlamıştır. Bu dönemde ordunun liderliğini dengelemek için sivil uzmanlara ihtiyaç duyulmuştur. Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmalarının temel amacı devlet egemenliğinin korunması, devletin bekasının devam etmesi ve fiziksel güvenlik sağlanmasıdır. Kısaca diyebiliriz ki bu dönemde savaşlardan kaçınmak temel alınmıştır (Buzan ve Wever, 2017).

1930'lardan 1980 ortasına kadar uluslararası ilişkilerde hâkim olan realist teori, Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmalarının genel olarak realist ervede ilerlemesine sebep olmuştur. Bu dönemde analizlerin devlet merkezli şekilde yapıldığı görülmektedir. Ayrıca realist teorinin askeri güce önem vermesi, güvenlik çalışmalarının da askeri gücü temel güç unsuru olarak kabul etmesine neden olmuştur. Bu dönemde güvenlik, ulusal g olarak algılanmış ve askeri g bağlamında tanımlanmıştır. Nükleer tehdidin varlığı da çalışmaları etkileyen diğer bir faktör olmuştur. Güvenlik alışmaları, devletlerin varlıklarını devam ettirmesi konusu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Devletlerin tehditlerle mücadelesi için kapasitelerin,

askeri imkanların, kabiliyetlerin ve stratejilerin geliştirilmesi bu kapsamda üzerinde durulan temel konular olmuştur.

Bu dönemde güvenlik, tehdit odaklı olarak görülmüştür ve dönemin konjonktürüne bağlı olarak Soğuk Savaş'ın meydana getirdiği iki kutuplu sistemde yaşanan mücadelenin, şiddetli ve doğrudan bir çatışmaya dönüşmemesi için çabalanmıştır. Bu sebeplerle Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmaları sınırlı kalmış ve kapsamını genişletememiştir. Döneme hâkim olan güvende olmama durumu, çalışmaların güvensizlik ekseninde inşa edilmesine sebep olmuş ve çalışmaların gelişimini engelleyerek; ABD-SSCB arasında sıkışmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminde yaşanan gerilimler, sıcak çatışmaya dönüşmemiştir. Emeklier ve Sandıklı'nın belirttiği gibi bu dönemde klasik güvenlik anlayışının formülü “Tehdit=Kapasite x Niyet” olarak tanımlanmıştır (Sandıklı ve Emeklier, 2012).

Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmaları devlet merkezli bir şekilde ve genellikle askeri konulara yoğunlaşan bir niteliktedir. Bu dönemde yapılan çalışmalar güvenlik çalışmaları olarak değil Stratejik Çalışmalar olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde 1980 öncesi güvenlik çalışmaları, Geleneksel Güvenlik çalışmaları veya Realist Güvenlik Çalışmaları olarak da bilinmektedir. Buna ek olarak günümüzde güvenlik çalışmaları olarak adlandırılan alan, Soğuk Savaş döneminde ABD kaynaklı eserlerde Ulusal Güvenlik Çalışmaları olarak geçerken, İngiliz kaynaklı eserlerde daha kapsamlı ve açıklayıcı olan Stratejik Çalışmalar başlığı altına toplanmıştır.

Yine bu dönemde RAND gibi önemli kuruluşlar altında gelişen stratejik çalışmalar, disiplinler arası bir nitelik taşımıştır. RAND kuruluşu itibariyle güvenlik çalışmaları için çok önemli olmuştur. 1960'lara kadar Stratejik Çalışmalar üniversitelerde değil akademisyenler tarafından RAND'da gelişmiştir. Caydırıcılık teorisi, oyun teorisi ve mahkûmun ikilemi modeli de RAND'da geliştirilmiş teorilerdendir. Bu dönemde genellikle Amerikan sorunları incelenmiş ve bu çerçevede analizler yapılmıştır. Diğer bölgelerde de çalışmalar yapılmakla birlikte bu dönem genellikle Amerikan merkezli bir nitelik taşımaktadır. Bu durum eleştirilere neden olmuştur.

Bu dönemde gelişen eleştirel çalışmalar ve yaklaşımlar da mevcuttur. Başat okul Stratejik Çalışmalar olarak görülmekte fakat bunun yanında başka güvenlik okulları da gelişimine devam etmektedir. Bunlar incelendiğinde Güvenlik Toplulukları

yaklaşımı, Barış Araştırmaları, Ortak Güvenlik ve Alternatif Savunma anlayışı ve Üçüncü Dünya Güvenlik Okulu göze çarpan örneklerdendir. Bu dönemde yaşanan en önemli tartışmalardan biri Stratejik Çalışmalar ve Barış Araştırmaları arasında yaşanmıştır (Buzan ve Hansen, 2009).

Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmalarını yumuşama dönemine kadar olanlar ve yumuşama dönemi olanlar olarak iki ayrı döneme ayrılmaktadır. Çalışmalar dönemin koşullarına göre değişiklik göstermektedir. İlişkilerin gergin olduğu dönemlerde Stratejik Çalışmalar önem kazanmıştır fakat ilişkilerin yumuşadığı dönemlerde çalışmalar bazen duraksamış bazen de alternatif yaklaşımlar gündeme gelmiş ve sorgulanmıştır.

Geçiş dönemi güvenlik çalışmaları olarak adlandırılan ve 1960-1970'li yılları kapsayan dönemde Soğuk Savaş'ın yumuşaması yani Détente döneminin yaşanması sebebiyle daha ılımlı bir hava uluslararası ilişkilerde hâkim olmuştur. Geçiş döneminde, klasik güvenlik anlayışları sorgulanmaya başlanmış ve klasik güvenlik anlayışına alternatif yaklaşımlar önem kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda dönemin hâkim anlayışı olan realist yaklaşıma gelen eleştiriler, Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra eleştirel güvenlik yaklaşımlarının ve yeni güvenlik anlayışının gelişimine zemin hazırlamıştır.

Güvenlik çalışmalarının dönemlere ayrılması konusunda önemli isimler çalışma yapmıştır. Baldwin'ın dönemlemesi dikkate değer bir çalışmadır (Baldwin, 1995). Baldwin'e göre güvenlik çalışmaları 1945-1955 yılları arasında doğmuş ve 1955-1965 yılları arasında altın çağını yaşamıştır. 1965'ten sonraki yılları duraklama dönemi olarak gören Baldwin, 1980'den sonra güvenlik çalışmalarının canlandığını ve sorgulandığını belirtmiştir.⁵ Genel görüşe bakıldığında çalışmaların İkinci Dünya

⁵ Altın çağ döneminde uluslararası ilişkiler disiplini içinde yer alan güvenlik çalışmalarının dönüm noktalarından biri olarak caydırıcılık teorisi geliştirilmiştir. Caydırıcılık teorisi, oyun teorisinin gelişimine zemin hazırlamıştır. Bunun yanında sınırlı savaş doktrini, sistem analizi, silahların denetimi ve silahsızlanma, kriz yönetimi, ittifak politikaları, karşı-devrimci savaş, garanti ikinci vuruş kapasitesi gibi önemli kavramlar bu dönemde ortaya çıkmıştır. Duraklama döneminde güvenlik çalışmaları alanı disiplinler arası özelliğini yitirmiş ve tamamen Uluslararası İlişkiler disiplini içinde yer almıştır ve bu disiplinin iki temel ayağından biri olmuştur. (Diğeri Uluslararası Ekonomi Politik alanıdır.) Buna ek olarak bu dönemde yeni teoriler oluşturulmamıştır fakat ders kitapları hazırlanmış, lisans ve lisansüstü programlar açılmıştır. Canlanma döneminde ise Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, Feminizm, Kopenhag Okulu, Paris Okulu ve Post yapısalcılık yaklaşımları gelişmiştir.

Savaş'ı sonrası gelişmeye başladığı ve bu dönemde kavramların oluştuğu, altın çağ olarak adlandırılan 1955-1965 yıllarında kavramların geliştiğini ve 1970'lerden sonra çalışmaların eleştirel şekilde incelendiği öne sürülmüştür.

1970'lerde Güvenlik çalışmalarının askeri odaklı oluşuna eleştiriler gelmeye başlamıştır. Özellikle 1973 OPEC krizi sonucu petrol fiyatlarında meydana gelen ani değişimler ekonomik güvenliği gündeme getirmiştir. Détente (yumuşama) döneminde güvenlik anlayışının, ekonomik güvenlik ile genişlemeye başladığı görülmektedir. Yine bu dönemde çevresel güvenlik kavramı 1972 Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nda ele alınmıştır.

1980'lerin başında nükleer gerilimin yaşanması sebebiyle askeri güç kısa bir süreyle tekrar önem kazanmıştır. Fakat başlayan eleştirilerin devamı gelmiş ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte 1980 sonlarına doğru stratejik çalışmalar yerini daha kapsamlı güvenlik çalışmalarına bırakmıştır. Ekonomik, çevresel, toplumsal ve siyasal olayların da güvenliği etkilediği anlaşılmış ve ikinci plana itilmiş olan konuları kapsayan ve devlet dışı aktörleri de göz önünde bulunduran bir anlayış gelişmeye başlamıştır (Akgül- Açıkmeşe, 2011).

1.1.7.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

Soğuk Savaş sonrası güvenlik alanında yapılan çalışmalarda artış olduğu görülmektedir. 1980'li yıllardan sonra eleştirel uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının gelişmesi ve 1990'da Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenlik çalışmaları önemli değişimlere uğramıştır. Sistemin dinamik bir yapı haline gelmesi, dünyada yaşanan gelişmeler ve küreselleşme sonucunda uluslararası ilişkilerde yeni fırsatlar doğmasının yanı sıra yeni tehditler, tehlikeler ve riskler de oluşmuştur. Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidi ön plandayken, Soğuk Savaş sonrası ve özellikle de 11 Eylül sonrası uluslararası terörizm başlıca tehdit unsuru olarak görülmüştür. Bu bağlamda kadın sorunları, ekonomik istikrarsızlıklar, çevre sorunları, sağlık güvenliği gibi alanlar literatürde kendine yer bulmuştur.

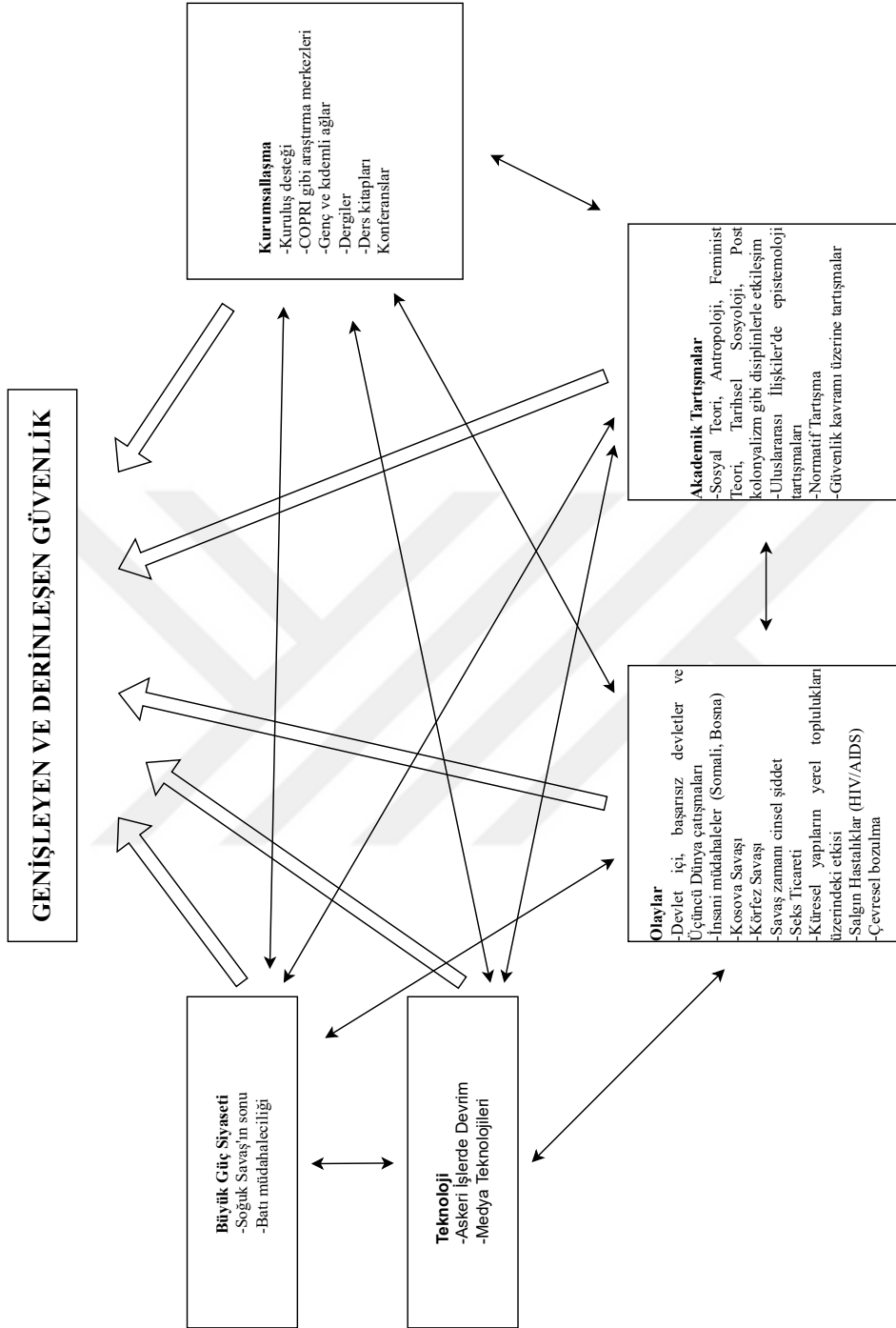
Uluslararası sistemde yaşanan çeşitli ekonomik istikrarsızlıklar ve demokratik krizler ve nükleer silahların yayılması çalışmaları etkileyen önemli dönem koşullarındandır. Bu dönemde güvenlik kavramı yeniden yapılandırılmış ve klasik güvenlik anlayışı

uzun yıllar sürdürdüğü hakimiyeti kaybetmiştir. Soğuk Savaş döneminde en önemli güç unsuru olarak askeri güç görülmüştür fakat Soğuk Savaş sonrası bu düşünce de büyük değişime uğramıştır. Dönemin koşullarına göre tehdit algıları da önemli ölçüde değişmiştir. Buzan devlete karşı tehditleri üç ana başlıkta değerlendirmiştir; devletin siyasi sistemine yönelik tehditler, devletin vatandaşlarına yönelik tehditler ve devletin ideolojik varlığına yönelik tehditler (Buzan, 1991).

Soğuk Savaş boyunca görülen uluslararası ilişkilerin iki kutuplu yapısı sebebiyle bu dönemde simetrik tehdit algılamaları görülmüştür. Soğuk Savaş'ın bitişi uluslararası ortamı belirsizliğe sürüklemiş ve güvensizlik ortamı oluşturmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemin çok kutuplu sisteminde ve özellikle 11 Eylül sonrasında asimetric tehdit algılamalarının sistemi şekillendirdiği göze çarpmaktadır.

Bu dönemde güvenlik çalışmalarının kapsamı genişlemiştir. Bölgesel sorunlar ve küresel düzeyde tehditler çeşitlenmiş ve sağlık, enerji, siber güvenlik, çevre güvenliği, ekonomik güvenlik gibi daha birçok sayılabilecek alt başlığı kapsayan bir güvenlik anlayışı gelişmiştir. Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmalarına bakıldığında devlet merkezli analizler dikkat çekerken, Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarında birey ve toplum merkezli çalışmalar ön plandadır. Bu dönemde kolektif güvenlik faaliyetleri önem kazanmıştır. Yine bu dönemde ortaya çıkan başarısız devletler, radikal İslam tehdidi ve medeniyetler çatışması konuları da çalışmalarda önemli yer tutmuştur (Uğuz, 2016).

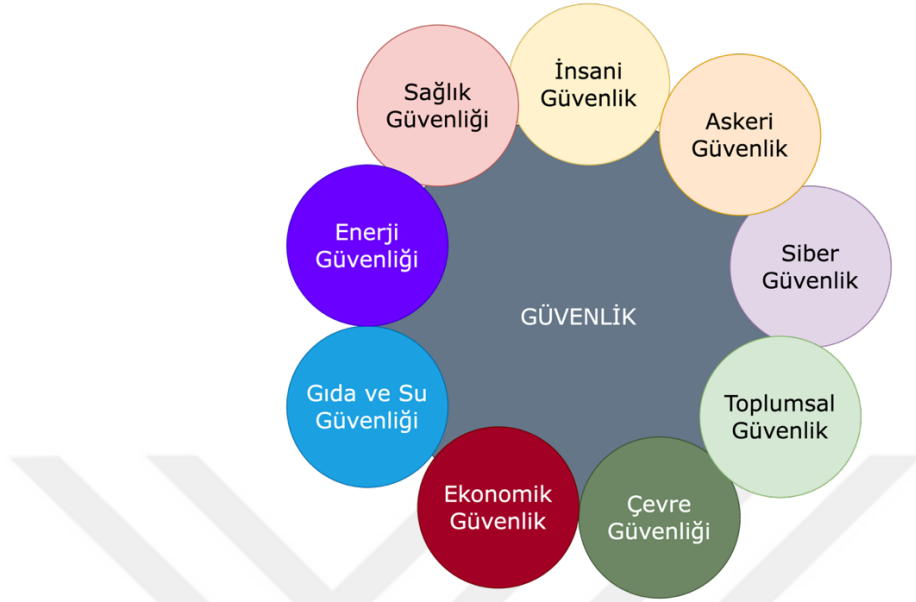
Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik çalışmalarında önemli tartışmalar meydana gelmiştir. Alexander Wendt'in İnşacı Yaklaşım bağlamında kimlik ve güvenlik ilişkisi üzerinde çalışması; Feminist Teori bağlamında Cynthia Enloe ve Ann J. Tickner'in cinsiyet, kadın ve güvenlik konusunda çalışmaları; post yapısalcı yazarların bilgi ve güç üzerinde çalışmaları; Booth önderliğindeki Eleştirel Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme kavramıyla ön plana çıkan Kopenhag okulundan Barry Buzan ve Ole Wæver gibi birçok önemli isim ve yaklaşım bu dönemde yükselmiş ve uluslararası ilişkiler literatüründe önem kazanmıştır. Bu güvenlik yaklaşımlarının savunduğu temel düşünce savaşları önlemenin yanında insanlara daha mutlu, müreffeh ve güvenli bir ortamda yaşama imkânı sunulmasının gerekli olduğudur.

Şekil 3. Genişleyen-Derinden Yaklaşımların Arkasındaki Ana İtici Güçler

Kaynak: Buzan ve Hansen (2009: 225)

1.1.8. GÜVENLİK ÇALIŞMALARININ ALT DALLARI

Şekil 4. Güvenlik Çalışmalarının Alt Dalları

Uluslararası ilişkiler disiplininde önemli yeri olan ve çok boyutlu bir kavram olan güvenlik, kendi içinde de alt dallara ayrılmaktadır. Devletin, bireylerin, çevrenin ve daha birçok aktörün güvenliği üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Günümüzde Strateji Çalışmaları olarak nitelendirilen doğrudan şiddet çerçevesinde devletler arası silahlı çatışma veya terörizm konularından, çevrenin zarar görmesi ile bağlantılı çevre güvenliğine, salgın hastalıklara, cinsiyet eşitsizliklerine kadar birçok konuyu içine alan Güvenlik Çalışmaları geniş bir yelpazeye sahiptir.

Soğuk Savaş döneminde stratejik çalışmalar referans nesnesi olarak devleti almış ve askeri güç üzerinde durmuştur. Soğuk Savaş'ın bitişiyle güvenlik çalışmaları önem kazanmış ve nelerin, hangi yollarla güvenli hale getirileceği tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde güvenliğin referans nesneleri ve güvenliği sağlama araçları farklılaşmıştır. Eleştirel teoriler olarak adlandırdığımız bu yaklaşımlar geçmişte hâkim olan anlayışları sorgulamış ve güvenliğin sağlanması için geliştirilen politikaların güvensizlik yarattığını belirtmişlerdir. Zamanla güvenlik kavramı derinleşmiş ve genişlemiştir. Buna bağlı olarak da farklı geleneksel ve geleneksel olmayan konular güvenlik gündemine girmiştir. Değişik güvenlik problemlerinin göz önüne alınması;

olayların ve durumların sadece Batılılar tarafından değil, dünyanın her yerinden insanların yorumlamaya ve teoriler üretmeye başlaması bu döneme denk gelmektedir.

Askeri güvenlik bağlamında savaş, caydırıcılık, güç kullanma, ittifak, silah kontrolü gibi kavramlar ele alınırken, çevre güvenliği çerçevesinde 1990'larda iklim değişikliğinin önem kazanması ve ozon tabakası gibi konular hakkında çalışmalar yapılmıştır. Diğer yandan devletin ekonomik araçlarının güvenlik hedeflerini gerçekleştirme amacı bağlamında değerlendirilmesi, yaptırımlar, ticari anlaşmalar ve ekonomik yardımları ele alan ekonomik güvenlik konusu dikkat çekmektedir. Yine ekonomi çerçevesinde Kuzey zenginleşirken, Güney'in gelişmemesi durumu çalışmalara konu olmuş ve küreselleşme kavramı tartışılmıştır. Siber güvenlik ise teknolojinin gelişmesiyle birlikte önem kazanmıştır. Su güvenliği konusunda iklim değişikliği ve dünya nüfusunun giderek artması nedeniyle su kaynaklarının kirlenmesine ve tükenmesine dair çalışmalar yapılmaktadır. Gıda güvenliği kapsamında gıdaların her türlü fiziksel, kimyasal, biyolojik vb. etkilerden korunması ve insanların beslenme gereksinimini sağlıklı şekilde karşılayabilmesi amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. Enerji güvenliği ise enerji kaynaklarının ve arz güvenliğinin sağlanmasıyla ilgilidir. Teknolojinin zaman geçtikçe gelişmesi ve siber saldırıların gündeme gelmesiyle birlikte siber güvenliğin sağlanması uluslararası ilişkiler literatüründe kendine yer edinmiştir. Siber güvenlik ve uluslararası ilişkiler bağlamında verilebilecek en önemli örneklerden biri ABD ve İsrail'in solucan yazılımlarla, İran'ın nükleer çalışmalarını etkileyen bir siber saldırı olan STUXNET vakasıdır.

1.1.9. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNİN GÜVENLİK KAVRAMINA YAKLAŞIMI

Realizm, devletlerin güvenliği nasıl elde ettiğini ve diğer hedeflere hangi yollarla ve araçlarla ulaştığını temel alan bir uluslararası ilişkiler teorisidir (Glaser, 2017). Devletlerin hangi güvenlik stratejisini uygulayacağı konusunda (rekabetçi strateji mi yoksa işbirlikçi bir strateji mi seçmesi gerektiğini) ve güvenlik elde etme yolları (silahlanma, askeri güç, rekabet, ittifak arama gibi seçeneklerden hangisini tercih etmesi gerektiği) üzerinde çalışır. Buna bağlı olarak devletlerin nasıl tercihler yaptığını ve bu tercihlerin uluslararası arenada nasıl sonuçlar doğurduğunu analiz etmeyi amaçlar. Buna ek olarak savaş, barış, güç, silahlanma gibi birçok kavram hakkında tartışmalar yapılmaktadır. Uluslararası güvenlik bağlamında realizmin odak noktaları uluslararası sistem, güç, devletler ve anarşi ortamıdır (Glaser, 2017)

Liberalizm, temel aktör olarak bireyi almış; bireyin korunması ve özgürlüğünün sağlanmasında temel aktörü devlet olarak kabul etmiştir. Liberal teori karşılıklı bağımlılık, entegrasyon, iş birliği ile uluslararası norm ve kuralların uluslararası güvenliği sağlayabileceğini iddia etmektedir. Liberalizmin vurguladığı diğer kavramlar ise kolektif güvenlik, bütünleşme, küresel yönetişimdir. AB ve NATO gibi kurumlar liberal teoriyle bağlantılı pratiklerdir (Oğuzlu, 2015).

Kopenhag Okulu, geleneksel yaklaşımlar ile alternatif yaklaşımlar arasında bir köprü veya bir orta yol olarak görülmektedir (Akgül- Açıkmeşe, 2011). Kopenhag okulu askeri konuların dışında diğer güvenlik konularının da ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Fakat bireyin algıladığı her türlü tehdidin güvenlik konusu olarak algılanmasının güvenlik gündemini riskli bir şekilde genişleteceğini ve paranoya oluşturacağını iddia etmekte ve her unsurun güvenlik tehdidi olarak tanımlanmasını eleştirmektedir. Kopenhag okulunun literatüre kattığı en önemli kavramlardan biri şüphesiz Wæver tarafından formüle edilen “Güvenlikleştirme” kavramı olmuştur (Wæver, 1995). Buna ek olarak sektörel güvenlik yaklaşımı, bölgesel güvenlik kompleksi teorisi ve ters güvenlikleştirme Kopenhag okulunun literatüre yaptığı önemli katkılardandır. Söylemsel ve siyasi bir süreç olan güvenlikleştirme kavramı Ole Wæver tarafından ortaya atılmıştır. Bu teori, güvenlik tehditlerinin söylemler

yoluyla nasıl oluşturulduğu üzerinde durmaktadır. Güvenlikleştirme teorisine göre, “söylem yoluyla tehdidin varlığı ve kapsamı inşa edilmektedir” (Akgül- Açıkmeşe, 2011:59).

Eleştirel Güvenlik alışmaları, farklı ekolleri içinde bulunduran ve Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan bir yaklaşımdır. Eleştirel güvenlik çalışmalarında güvenlik sabit bir kavram olarak değil, değişen ve sürekli inşa edilen bir kavram olarak ele alınmaktadır. Geleneksel güvenlik çalışmalarının temelinde yatan güvenliğin g maksimizasyonu ile sağlanabileceği düşüncesi, eleştirel güvenlik çalışmalarında yapılan temel eleştirilerden biridir. şiddetin olmaması durumunun barışı ve güvenliği sağlayacağını iddia etmektedirler. Eleştirel teoriler güvenlik politikası üretmek için değil güvensizliğin kaynağının ne olduğunu incelemek için çalışmalar yürütmektedir.

İnşacı Yaklaşım, Güvenlik kavramına eleştirel bir bakış açısıyla bakan inşacı yaklaşım güvenliği bir olgu olarak ele almaktadır. Kimlik kavramına büyük önem atfedilmekte ve karşılıklı etkileşimle oluşan bu kimliklerin, çıkarların temelini oluşturduğu savunulmaktadır. İnşacı kurama göre devletlerin kimlik ve çıkarları zaman ve mekâna göre değişim gösterebilmektedir. Güvende olma veya olmama durumu tarafların kimliklerine bağlıdır (McSweeney, 1999).

Eleştirel Teori (Welsh / Aberstwyth/ Galler Ekolü), güvenlik çalışmalarının genişlemesine ve derinleşmesine öncülük eden bir ekol olmuştur. Güvenliğin analiz düzeylerini devlet altı ve devlet üstü aktörlere ayrılmış ve farklı güvensizlik unsurları da çalışmalarda ele alınmıştır. Eleştirel teorinin kurucusu Booth, güvenliği, tehditlerin olmaması ve birey veya grupların istedikleri şeyleri özgürce yapabilmesinin önünde bir engel olmaması durumu olarak tanımlamaktadır (Linklater, 1990). Booth bu engelleri savaş, savaş tehdidi, eğitimsizlik, yoksulluk, siyasi baskı gibi örneklerle açıklamaktadır (Booth, 1991). Bu engellerden ve sınırlamalardan kurtulmanın çözümünü ise güvenlik kavramını siyasallaştırmakta ve kavramı yeniden inşa etmekte bulmuşlardır.

Ontolojik Güvenlik Anlayışı, devletlerin karar alırken sadece fiziksel güvenlik odaklı değil, buna ek olarak kimliksel güvenlik de sağlamaya çalıştıklarını savunmaktadır. Balaban ontolojik güvenliği, devlet kimliklerinin devlet davranışlarını etkilemesi olarak tanımlar ve devlet politikasını anlama bağlamında bir değişken olarak açıklar

(Balaban, 2020). Laing ve Giddens ontolojik güvenliği açıklarken bireyin kimlik güvenliğini sağlayabilmesini temel olarak almaktadır (Laing, 1960 ve Giddens, 1991). Kendi kimlik güvenliğini devamlı olarak sağlayan bireyler zorluklarla mücadele edebilir ve ontolojik güvenliğini sağlar. Fakat kimlik güvenliğini sağlayamayan ve benliğini sorgulayan bireyler ontolojik güvensizlik durumunda yaşamaktadır (Balaban, 2020).

Post-yapısalcı Yaklaşım, devlet, egemenlik, anarşi, dış politika vb. kavramlar sorunsallaştırılmış ve eleştirilmiştir. Ayrıca bu kavramların tarihsel süreç içinde kurgulandığı; bilgi ve iktidar tarafından gerçekliklerinin inşa edildiği iddia edilmiştir. Bu yaklaşım kapsayıcı anlatımları ve güvenlik çalışmalarının temelindeki bilgi iddialarını reddetmekte ve bu iddiaların istikrarsız ve diğer faktörlere bağlı olduğunu savunmaktadır (Smith, 2005).

BÖLÜM II

2.1.ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE FEMİNİST TEORİ

Bu bölümde feminizm tarihi ve dönemleri hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra feminizmin bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak kabul edilmesi incelenecektir. Feminist uluslararası ilişkiler teorisi içinde yer alan alt başlıklar analiz edilecektir. Sonrasında güvenlik kavramı, feminist teori bağlamında açıklanacaktır. Çalışma içinde önem arz eden Birleşmiş Milletler'in kuruluş süreci ve Birleşmiş Milletler'le ilişkili olan kadın hareketleri hakkında bilgi verilecektir. Cinsiyet eşitliğinin sağlanıp sağlanmadığı konusunda analiz yapabilmek amacıyla BM'de görev alan kadın personel oranları incelenecektir. Sonrasında BM'nin 2000 yılında kabul ettiği 1325 sayılı karar hakkında bilgi verilecektir. Son olarak feminist güvenlik çalışmaları ve feminist dış politika hakkında genel bir bilgi verilecektir.

2.1.1. FEMİNİZM

Feminizm temelde cinsiyetler arasında siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitliğin sağlanmasını savunan ve kadın-erkek ayrımcılığına karşı çıkan bir yaklaşımdır. Kadınların sadece kadın olduğu için yaşadığı sorunlar, baskı ve ayrımcılığa maruz kalması feminizmin temel çıkış noktası olmuştur. Kadının toplum içindeki rolünün genişletilmesi için çalışmalar yürüten feministler, erkeklere tanınmış olan ekonomik, siyasal ve toplumsal hakların kadınlara da verilerek tüm alanlarda eşitliğin sağlanması için çabalamışlardır (Mitchel, 1984). Feminizm tüm akademik disiplinleri ve geleneksel yaklaşımları sorgulamıştır.

Feministler dönemlere ve yaşadıkları şartlara göre farklı feminist yaklaşımlar benimsemiş ve kadını farklı yollarla özgürleştirmek için çabalamışlardır. Tüm farklılıklara rağmen feminizmlerin temel amacı kadının durumunu iyileştirmek, kadının özgürleşmesini sağlamak ve kadın haklarının önemini vurgulamak olmuştur.

Dünyayı yönetenlerin ve karar mekanizmalarının erkek egemen bir durumda olması kadını görünmez kılmış ve kadın deneyiminin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Erkekler önemli üst görevlerde ve karar mekanizmalarında yer alırken, kadınlar ya

evde kalmış ev işleri ve anne olmakla ilgilenmiş ya da toplum tarafından kadına uygun görülen birkaç meslek içinde bulunmuştur. Kamusal alan ve özel alan ayrımı da burada dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. Kamusal alan ve özel alan ayrımı Sanayi Devrimi ile derinleşmiştir. Erkekler ev dışında ücretli alanlarda çalışıp, kamusal hayatın parçası olurken; kadınlar ekonomik açıdan erkeklere bağımlı bir şekilde evde diğer bir deyişle özel alanda kalmıştır.

20. yüzyılda kadınlar uluslararası ilişkilerde görünür olmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı döneminde Kadınların Barış Partisi kurulmuş, Lahey’de Uluslararası Kadın Konferansı’ı düzenlenmiştir. Bu dönemde barış çağrısı yapan kadınlar, Milletler Cemiyeti’nin kuruluşunda da yer almıştır. 1960’larda önemli siyasal gelişmelere paralel olarak feminizm de gelişmiş ve derinleşmiştir. Özellikle bu dönemde “kız kardeşlik” kavramı ön plana çıkmıştır. Yine bu genişleme içine siyahi gruplar da dahil edilmiştir. Kadınların mücadelesi başarıya ulaşmış, kadınlar hem dikkat çekmiş hem de haklarını kazanmaya başlamışlardır. Özellikle ulusal ve uluslararası kadın örgütlerinin kurulması ve diğer örgütlerle iş birliği yapması önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Feminizm tarihsel olarak 19. yüzyıl ve 21. yüzyılı kapsayan üç ana dönemde incelenmiştir. Bu dönemler 1. Dalga, 2. Dalga ve 3. Dalga olarak adlandırılmıştır. Dönemin şartlarına göre kadınların talepleri ve amaçları değişmiştir. Feministler farklı kuramlardan ve ideolojilerden etkilenmişlerdir. Kadınlar veya feminist gruplar yaşadıkları zaman ve mekânın şartlarına göre patriarkal düzeni ve sistemi farklı şekillerde eleştirmişlerdir.

Tarih boyunca bazı toplumlarda insan olarak bile kabul edilmeyen kadınlar ilk olarak 17. yüzyılda seslerini yükseltmiştir (Mitchel, 1984). 18. yüzyıl sonlarında İngiltere’de ortaya çıkan feminist hareket çerçevesinde ilk önemli çalışma Marry Wollstonecraft’ın 1792’de yayınladığı “A Vindication of the Rights of Woman” adlı eseri olmuştur (Wollstonecraft, 2017). Bu eserle kadının eğitilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Birinci dalga döneminde talep edilenler genellikle temel insan hakları çerçevesinde değerlendirilen oy hakkı, eğitimde fırsat eşitliği, iş hayatına katılma, yönetimde yer alma ve kadınların mülkiyet hakları ile ilgili olmuştur. Kadınlar bir vatandaş olduklarını ve erkeklerle eşit haklara sahip olmaları gerektiğini savunmuş ve bunun

için mücadele etmiştir. Ayrıca kadının özgürlüğünün engellenmesi ve evde tutulması konusu da vurgulanmıştır. Bu bağlamda en önemli ilk belge 1848’de Elisabeth Cady Stanton tarafından yazılmış olan ‘Declaration of Sentiments (Duyguların Bildirisi)’ olmuştur (Stanton, 1848). Bu bildiride kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu vurgulanmış ve özellikle özgürlük, yaşam hakkı, yönetim gibi haklara dikkat çekilmiştir. Kadınların hem sosyal hem siyasi hakları için mücadele ettiği bu dönemde diğer önemli konu ise ırkçılık olmuştur. Bu dönemde ataerkil toplum yapısı sorgulanmaya başlanmıştır. Fakat bu dönemde aslında Batılı kadınların bir mücadele içine girdiklerini söylemek mümkündür. Bu dönemdeki en önemli hareketlerden biri Süfraj hareketi olmuştur. Süfraj hareketi çerçevesinde Birleşik Krallık’ ta yaşayan kadınlar seçme ve seçilme hakkı için mücadele etmiştir. Ayrıca Kadınlar özel alanın dışına çıkarak kamusal alanda kendine yer edinmek ve bu alanı dönüştürmek için çabalamıştır. Bu dönemde sokak gösterisi, imza kampanyası, şiddet gibi yöntemler kullanılmıştır.

İkinci dalga feminizmin en büyük ilham kaynağı Simone De Beauvoir tarafından yazılan “İkinci Cins” adlı eser olmuştur. “Kadın doğulmaz, kadın olunur.” diyen Beauvoir, cinsiyetin toplum tarafından üretilmiş bir kavram olduğunu vurgulamıştır (Beauvoir, 2010). Bu dönemde özel alan ve kamusal alan teorize edilmiştir ve her iki alanın da dönüştürülmesi için çaba gösterilmiştir. Bu dönemde en çok dikkat çeken sloganlardan biri “Özel olan politiktir.” cümlesi olmuştur (Hanisch, 1969). Bu dönemde kadınlar farklı araçlar ve politikalarla kendilerini göstermiş ve örgütlerin içinde yer almaya başlamıştır. Patriarka ve kapitalizm ilişkisi bu dönemde incelenmiş, kadının hanedeki ücretsiz emeğine vurgu yapılmıştır. Bu dönem kadın kurtuluş hareketi olarak da adlandırılmaktadır. İkinci Dalga feminizm dünyanın farklı yerlerinde farklı taleplerle ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde savaşın kadınlar üzerindeki etkileri incelenmiş ve kadınlar uluslararası barış hareketlerinde yer almaya başlamıştır. Kadınlar kampanyalarda ve küçük gruplarda örgütlenmiştir. Yine bu dönemde bilinç yükseltme grupları öne çıkmıştır. Kadınların sorunları ortak görülmüş ve baskı ve sömürü evrensel bir şekilde ele alınmıştır. Bu dönemde Betty Friedan tarafından yazılan *The Feminine Mystique (Kadınlığın Gizemi)* isimli eser de ikinci feminist dalgayı tetiklemiştir (Friedan, 1963). Friedan bu eserle her iki cinsin de eşit

olduğu bir toplumsal düzen düşüncesini belirtmiş ve cinsiyet-rol devrimine zemin hazırlamıştır.

Üçüncü dalga feminizm, ikinci dalga feminizmin sadece belirli bir grup kadının deneyimine dayandığı eleştirisini yapmıştır. 1980 sonlarından 2010 yılına kadar olan tarihi kapsadığı varsayılan üçüncü dalga feminizm, önemli kültürel değişim sonucunda yaşanmıştır (Baumgardner, 2011). Cinsiyet farklılığı ve toplumsal cinsiyet konularının radikalleşmesiyle gelişen bu dalga yapısökümcü bir niteliğe sahip olmuştur. Bu dönemde ırk, din, meslek fark etmeksizin tüm kadınları kapsayacak bir feminizm geliştirmek için çaba gösterilmiştir. Üçüncü dalga feminizmde kadınların farklı şartlar altında yaşadığı ve farklı sorunlara sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu dönemde LGBTIQ+ ve trans-feminizm de ortaya çıkmıştır.

Son olarak dördüncü dalga feminizmin başlayıp başlamadığı hakkında tartışmalar devam etmektedir. İnternet kullanımının yaygınlaşması ve teknolojinin gelişmesiyle dünyada var olan sorunlar ve özellikle kadınların yaşadığı sorunlar ön plana çıkmıştır. #MeToo ve Time's Up gibi hareketler bu bağlamda önemli olmuştur.

Tablo 3. Feminist Dalgalar

Kaynak: Kardaş ve Balcı (2014: 256)

	Temsilcileri	Temel Sorunu
Birinci Dalga	Marry Wollstonecraft Charlotte Perkins Gilman Clara Zetkin Alexandra Kollontal	Oy hakkı başta olmak üzere eşit siyasal haklar talep etmek
İkinci Dalga	Simon De Beauvoir Betty Friedan Carol Gillian Shulamith Firestone	Kadınlık deneyimine dayanarak erkek egemen düzeni alaşağı etmek

Üçüncü Dalga	Judith Butler Eve Kosofsky Sedgwick Jack Halberstam	Kadın ve erkeğin bedensel bir performans olduğundan hareketle cinsiyet düzenini tersyüz eden performans
--------------	---	---

2.1.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE FEMİNİST TEORİ

Uluslararası ilişkilerde 1980’li yıllarda yaşanan üçüncü tartışma çerçevesinde eleştirel kuramcılar, post-modernizm ve feminist teori gibi birçok alternatif kuram önem kazanmıştır. Geleneksel teorilerin ve kavramların küresel siyasetteki değişimleri öngörememesi ve açıklama konusunda yetersiz kalması sebebiyle bu yaklaşımlar sorgulanmıştır. Soğuk Savaş’ın bitişi de alternatif kuramların önem kazanmaya başlamasında etkili olmuştur. Bu alternatif kuramlardan biri de feminist teori olmuştur.

“Uluslararası ilişkiler ve dış politikada kadınlar nerede?” sorusuyla ortaya çıkan uluslararası ilişkilerde feminist yaklaşımların temel çıkış noktası iki konudan oluşmaktaydı; dış politika ve uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin erkek egemen bir durumda olması ve sivil ve asker karar alıcıların erkek olması. Bu bağlamda J. Ann Tickner, Sandra Harding, Christine Sylvester ve Cynthia Enloe önemli çalışmalar yapmış ve uluslararası ilişkilerin erkek hakimiyetinde olan bir disiplin olduğunu belirtmişlerdir (Tickner ve Sjoberg, 2007). Foreign Affairs, International Organization gibi birçok önemli dergide feminizmle ilgili makalelerin artışı da önemli bir gösterge olmuştur (Thorburn, 2000). Yine bu dönemde kitaplar yazılmış, akademik toplantılar yapılmıştır.

Feminizmin uluslararası ilişkilere ilk yaptığı eleştiri bu disiplinde kadının görmezden gelindiği olmuştur. Erkek egemen niteliği sebebiyle cinsiyetçi bir disiplin olarak gelişen uluslararası ilişkiler bağlamında kadın ötekileştirilmiştir (Ataman, 2009). Uluslararası ilişkilerin temel kavramları da yine bu sebeple eleştirilmiş ve dönüştürülmesi için çaba gösterilmiştir. Tarih boyunca görüldüğü gibi günümüzde de ülke liderleri, başkanları, cumhurbaşkanları, genelkurmay başkanları ve askeri üst mekanizmaların çoğu erkeklerden oluşmaktadır. İncelendiğinde görülmektedir ki kadınlar sürekli önemli üst görevlerin ve karar alıcı mekanizmaların dışında bırakılmıştır.

Feminist teori uluslararası ilişkiler disiplininde kullanılan ve eril özelliklere sahip olan temel kavramların sorgulanması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu kavramların cinsiyet temelinde geliştiğini savunan feministler, cinsiyet kavramının da uluslararası ilişkiler disiplininde bir analiz birimi olarak kabul edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Feminist teorisyenlere göre bireyler (kadınlar dahil) uluslararasıdır ve uluslararası ilişkileri şekillendirmektedir (Mingst, 1999). Devlet, cinsiyet temelinde kurulmuş ve erkek hakimiyetini meşrulaştırmış ve kurumsallaştırmıştır (Ataman, 2009). Uluslararası ilişkileri şekillendiren kamusal ve özel alan ayrımı önemli bir nokta olmuştur (Peterson, 2000).

Uluslararası ilişkilerde önemli eserlere bakıldığında erkeklerin devleti yöneten, dış politikada söz sahibi olan güçlü karakterler olarak ele alındığını; kadınların ise devlete tehdit oluşturan veya sorunlu alanlarla birlikte ele alındığını görmekteyiz. Uluslararası ilişkiler disiplinine “prensler” hâkim olmuş, “prenseler” ise görmezden gelinmiştir.⁶ En önemli araçlardan biri olan kabul edilen “güç”, yine bir prens olan “Leviathan” tarafından kullanılmıştır (Tickner, 1999). Hobbes’un doğal devletteki insanlardan bahsederken aslında orta yaş erkeklerden bahsediyor olması önemli örneklerdendir. Machiavelli’nin devletin yalnızlaşma politikası için “kapisli tanrıça Fortuna” betimlemesi yaparak kadın ve tehlikeyi bağdaştırması da dikkate değerdir (Machiavelli, 1994). Bu örneklere bakıldığında cinsiyet ayırt edici bir yaklaşımla düşünüldüğü görülmektedir.

Feminizme göre dünya cinsiyete dayalı ikiliklerden oluşmaktadır. Rasyonel, güçlü, baskın, militarize, kamusal gibi özellikler erillikle ilişkilendirilirken kadınlar olumsuz çağrışımlarla ilişkilendirilmiştir. Bunlara örnek olarak duygusal, zayıf, ikincil, barışçıl ve özel nitelendirmeleri verilmektedir. Fakat dikkat edilmelidir ki daha iyi ve daha güvenli bir dünyanın oluşumu aslında zayıflık olarak görülen, değersizleştirilen ve kadınlarla ilişkilendirilen barış, empati, duyarlılık gibi özelliklere bağlıdır. Uluslararası ilişkiler disiplini incelendiğinde temel aktörlerin erkek olduğunu ve maskülen değerlerin vurgulandığı açıkça görülmektedir.

⁶ Machiavelli’nin “Prince” adlı eseri ve bu eserin eleştirisi olan J. Ann Tickner’in “Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations” adlı makalesi bu nitelendirmelerin temelini oluşturmaktadır.

Ayrıca uluslararası ilişkiler kavramlarının ve dış politika analizlerinin eril bir dil ve bakış açısıyla oluşturulduğu görülmektedir. Feminist teorisyenler ‘erkeklik’ ile ilişkilendirilen güç, kendi kendine yardım gibi kavramların ön plana çıkarıldığını ve kadın deneyimlerinin göz ardı edildiğini belirtmişlerdir. Küresel siyaseti anlamak ve eşit bir dünya yaratmak için çalışan feminist teorisyenler toplumsal cinsiyet kavramının önemini vurgulamışlardır.

Feminist uluslararası ilişkiler teorisinin amaçlarını uluslararası ilişkilerde hâkim olan eril kimlikleri ve ayrıcalıklarını vurgulamak; uluslararası politikada kadınların rolünü ve tecrübesini irdelemek, toplumsal cinsiyetin inşasını ve bunun uluslararası ilişkilerdeki etkilerini incelemek olarak özetleyebiliriz (Lee- Koo, 2012).

Feminist teorisyenler “Kadınlar nerede?” sorusunu sormuşlar ve ataerkil düzene dayanan söylemleri ve politikaları incelemişlerdir. Bu soruyla birlikte uluslararası ilişkilerin erkek egemen düzeni sorgulanmış ve kadın deneyiminin analizlere dahil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kalıcı barışın sağlanması için gerekli olan şeyin eşitlik olduğunu vurgulamışlardır. Cynthia Enloe’nin *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler* kitabında vurguladığı gibi aslında kadınlar uluslararası ilişkilerin birçok alanında rol oynamaktadır (Enloe, 2003). Savaşta, uluslararası politik ekonomide, barışta kadınlar birçok görevde bulunmuştur. Sıradan ve görevi olmayan gibi gözükken kadınlar aslında uluslararası ilişkilerin nasıl işlediğini bize göstermektedir.

Feministler geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinden daha farklı metodolojiler kullanarak araştırmalarını yapmışlardır. Uluslararası ilişkileri aşağıdan yukarı doğru inceleyen feminist teorisyenler kişisel röportajlar, günlükler, mektuplar gibi birçok bilgi kaynağını kullanmaktadır.

Kadın tecrübesinin önemine dikkat çeken feminist yaklaşım; kadınların yaşadığı dışlanma, ötekileştirilme, eşitsizlik, şiddet durumunun göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Uluslararası ilişkilerde yapılan yüksek politika ve alçak politika ayrımı da özünde cinsiyetçi bir anlam taşımaktadır. Güvenlikle ve askeri politikalarla ilgili alan yüksek politika olarak adlandırılmış ve eril değerlerle bağdaştırılmıştır. Alçak politikanın ilgi alanı ise daha çok birey, toplum ve çevre odaklı konuları kapsamıştır ve kadınlar bu alanlarda daha görünür olmuştur.

Uluslararası ilişkilerde kadın görünürlüğünün artması ve kadın deneyimlerinin de göz önünde bulundurulması için feminist teorisyenlerin ve çalışmaların etkisiyle uluslararası kurumlar da girişimlerde bulunmuştur. Önemli uluslararası örgütlerin çabaları da feminizmin yayılmasını ve kadınların hayatın her alanında rol almasını desteklemiştir. BM gibi örgütler kadın ile ilgili konularda birçok girişimde bulunmuştur. Bu girişimlerin hepsinin başarılı olduğu söylenemese de kadın sorunlarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca 1975-1985 arasının BM tarafından “Kadınların On Yılı” olarak kabul edilmesi ve kadın konferanslarının düzenlenmesi kadın örgütleri açısından çok yararlı olmuştur. Yine bu dönemde üniversitelerde “Kadın Çalışmaları” bölümleri açılmıştır. Feminizm uluslararası ilişkiler, tarih, sanat, ekonomi, edebiyat gibi birçok alanı etkilemiştir.

Soğuk Savaş’ın bitişiyle tehditler ve kavramlar birçok değişime uğramıştır. Bu değişimler ülke güvenliği konusunun yanında birçok konunun da tartışılmaya başlanması sonucunu doğurmuştur. Uluslararası İlişkilerde yaşanan üçüncü tartışma çerçevesinde feminizm de önem kazanmış ve çevre, nüfus, ekonomi sorunları gibi birçok sorunla literatürde kendine önemli yer edinmiştir. Bu dönemde insan hakları, kadın sorunları, demokrasi, göç, çevre olguları ön plana çıkmıştır.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda kadın aktörlerin sayısı hayatın her alanında artmıştır. Kadınlar hem özel alanda hem kamusal alanda hem uluslararası ilişkilerde kendilerini görünür kılmıştır. Fakat günümüzde dahi kadınların bürokraside ve dış politikada temsil oranlarının düşük olduğu görülmektedir. 2021 yılı verilerine göre dünya genelinde kadın milletvekili oranı %25,5 iken bakanlık görevlerinde kadın oranı %21,9 olarak hesaplanmıştır. Sadece 22 ülkenin hükümet ve devlet başkanlarının kadın olduğu belirtilmiştir. Devlet başkanı kadın ülke oranı %5,9 iken hükümet başkanı kadın olan ülke oranı %6,7 olmuştur (UN Women, 2021). Türkiye’nin 2021 yılı verileri incelendiğinde de 582 milletvekilinden sadece 101 tanesinin kadın olduğu görülmektedir (IPU Parline, t.y).

Uluslararası ilişkilerde üç temel feminist akım bulunmaktadır. Bu akımlar feminist amprisizm, feminist duruş ve post modern feminizm olarak sıralanabilir. Feminist amprisizm temel olarak uluslararası ilişkiler alanlarında kadınların rollerini incelemiştir. Feminist duruş bağlamında ise kadın perspektifinin uluslararası ilişkiler

alışmalarında yer alması ve feminist bir epistemoloji yaratılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Son olarak post-modernist feminizm tarih boyunca yer etmiş olan eşitsizlik, tahakküm ve tabiiyet ilişkilerini sürdürmek amacıyla bir kadın kategorisinin oluşturulduğunu ileri sürmektedir (Gasztold, 2017).

Tablo 4. Uluslararası İlişkilerde Feminist Epistemolojiler

Kaynak: Kardaş ve Balcı (2014:258)

Yaklaşım	Temsilcileri	Temel İddiası
Feminist amprisizm	Bethke Elshtain Judith Stiehm	Kadın ve erkeklere eşit hak ve statü tanınması durumunda mevcut siyasi yapı ve uygulamalar değişir.
Feminist duruş	Sandra Harding Cynthia Enloe J. Ann Tickner	Kadın deneyimi erkek egemen iktidarın gizlediği sömürüyü ve bu sömürünün nasıl işlendiğini ortaya çıkarır.
Post modern feminizm	Christine Sylvester Cynthia Weber	Kadın- erkek ikiliği iktidar kurucu bir söylemdir.

Son olarak belirtmek gerekir ki feminist teori sadece kadınlarla değil, erkeklerle de ilgilidir. Toplumsal cinsiyet politikaları erkekleri de etkilemektedir. Bazı feminist yazarlar uluslararası ilişkilerin erkek egemen olduğunun değil, belirli bir erkek grubunun egemenliğinde olduğunu vurgulamıştır. Yine bu belirli erkeklerin de uluslararası siyasette ayrımcılığa uğrayabileceğinin altı çizilmiştir (Lee- Koo, 2012).

2.1.3. ULUSLARARASI İLİşKİLERDE FEMİNİST ANLAYIşLAR

Zamanla feminist teori de kendi içinde bölünmüş; farklı yollarla kadını görünür kılmanın ve özgürleştirmenin yollarını aramıştır. Bunları Liberal Feminizm, Marksist

Feminizm, İnşacı Feminizm, Post-yapısalcı Feminizm, Post-modern Feminizm ve Post-kolonyal Feminizm gibi sıralanabilir.

Tüm feminizmler ortak olarak kadının özgürleşmesini, mevcut ikincil durumlarının değiştirilmesini, yaşanan baskıların ortadan kaldırılmasını, haklarının korunmasını ve her alanda erkek ve kadın arasında eşitliğin sağlanmasını hedeflemişlerdir. Bu amaca giderken kullandıkları yollar ve düşünceler birbirinden ayrı olmuştur. Diğer tüm teorilerde olduğu gibi farklı feminizmler de bazı noktalarda çelişmiştir. Zaman ve mekân koşullarına göre farklılaşan feminizmlerin ortaya çıkışında değişik faktörler etkili olmuştur. Feminizmler uluslararası ilişkilerin doğasını, erkek ve kadınların doğasını, güç ilişkilerini ve birçok konuyu farklı şekillerde değerlendirmektedir.

Liberal Feminizm, kadınların ikincil durumuna dikkat çekmiştir. Liberal feministler kadın ve erkek arasındaki eşit haklar bağlamında çalışmalar yürütmüşlerdir. Kadın ve erkek arasındaki eşitliğin her alanda sağlanabilmesi için hukuki engeller dahil olmak üzere tüm engellerin ortadan kaldırılmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Dış politika analizlerinde kullanılan toplumsal cinsiyet kavramına önem vermişlerdir. Liberal feministler göçmen kadın problemlerini, savaş tecavüzlerini, cinsiyetler arası gelir eşitsizliklerini ve insan hakları ihlallerini incelemişlerdir. Buna ek olarak kadınların ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarda hangi oranda yer aldığını, karar alma süreçlerini nasıl etkilediğini, kadınların nasıl etkilendiğini araştırmışlardır. Ayrıca kadınların yönetime ve karar alma mekanizmalarına yüksek oranda katılımının uluslararası ilişkilere etkisi hakkında tartışmışlardır. Bir ülke içerisinde cinsiyet eşitliğinin olması veya olmaması durumunun, uluslararası ilişkilerde yaşanan çatışma ve savaşlara etkisi hakkında çalışmalar yapılmıştır (Tickner ve Sjoberg, 2010). Mary Caprioli ve Mark Boyer'in bu konu hakkında yaptığı çalışmaya göre devletlerin yurt içindeki cinsiyet eşitsizliği oranı arttıkça, uluslararası meselelerle kullandıkları şiddet oranı da artış göstermektedir (Caprioli ve Boyer, 2001).

Marksist Feminizm, kapitalizm ve baskıcı sınıf ilişkilerinden kurtulmanın, kadın kurtuluşu için en önemli yollardan biri olduğunu savunmaktadır. Kadın ve erkek vb. kategorilere sahip olmayan bu yaklaşım, kadınların kamusal üretimden dışlanması sebebiyle ezildiğini iddia etmektedir. Diğer bir deyişle kadınların yaşadıkları sorunların ve dışlanmanın sebebi kapitalizm olarak görülmüştür. Kapitalist sistemin

değiştirilmesi ile kadınların ekonomik ve sosyal olarak bağılıklarının sona ereceği ve erkeklerle eşit haklara sahip olacağı varsayımı bulunmaktadır. Kadın sorunu ve sınıf mücadelesi birbirine paralel olarak görülmektedir. Marksist ideolojinin feminizme çok yoğunlaştığı görülmemekle birlikte kadın meseleleri sınıf çatışması, üretim, mülkiyet ve ekonomi çerçevesinde ele alınmıştır.

Sosyalist feminizmde de bu anlayış devam etmiştir. Friedrich Engels kadınların fiziksel özelliklerini, çalışma yeteneğini ve üretim dışında kalmalarını ezilmenin nedeni olarak görmüştür. Yine bu bağlamda özel mülkiyetin varlığının kadının sömürülmesiyle ilişkili olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca sosyalist feminizm bağlamında görünmeyen emek kavramı önemli olmuştur. Kadınların hane içinde harcadıkları emeğin, erkeklere ve sisteme fayda sağladığı fikri savunulmuştur. Marksist feminizm ve sosyalist feminizm incelendiğinde feminizmin her iki teoriyle de tam olarak bütünleşmediği görülmektedir. Her iki teori de genelde aile üzerine varsayımlarda bulunmuştur. Ezilmenin nedeni olarak erkekler değil sistem görülmüştür. Ayrıca feminizm bağlamında yapılan çalışmalar da sınıf ilişkileri, üretim, ekonomi, mülkiyet konularında sınırlı kalmıştır (Mitchell, 2006).

Sosyalist feminizme bir tepki olarak ortaya çıkan *Radikal Feminizm* kadınların ezilmesinin en önemli ezilme olduğunu iddia etmiştir. Simone de Beauvoir'ın "*The Second Sex*" adlı eserinden etkilenerek gelişen radikal feminizm cinsiyet çatışmasına vurgu yapmıştır (Beauvoir, 2010). Ataerkil yapıyı ve toplumsal cinsiyete dayanan iş bölümünü reddeden radikal feministlerin asıl amacı toplumsal cinsiyet rollerinin değiştirilmesi olmuştur. Erkek egemen toplum ve ataerkil aile kurumu cinsiyet eşitsizliğinin temel sebebi olarak görülmüştür. Bu görüşte özellikle kadınların üremedeki rolüne dikkat çekilmiştir. Radikal feminizmde cinsel düalizme vurgu yapılmakta ve bütün baskıların bu temelde gerçekleştiği iddia edilmektedir. Marksizm'e yapılan temel eleştiri ise tüm ezilmişlik çeşitlerinin birlikte değerlendirilmesinden dolayı olmuştur. Tüm ezilmişliklerin tek bir türe indirgenmesi, kadın ezilmişliğinin göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Kadının ezilmişliğinin sebebi olarak erkekler görülmüştür. Kadınların kurtuluşu ise tüm kadınların erkek egemen topluma karşı birleşmesinde bulunmuştur.

Konstrüktivist feminizm başat aktörün devlet olarak kabul edilmesini eleştirmekte ve sosyal dinamiklerin devletleri oluşturduğunu varsaymaktadır. Toplumsal yapının bir analiz birimi olarak uluslararası ilişkilerde yer almasını gerektiğini savunmaktadırlar. Toplumsal cinsiyetin küresel politikayı şekillendirdiğini vurgulayan inşacı feministler küresel politikanın da toplumsal cinsiyeti etkilediğini iddia etmektedirler (Çetinsay ve Aksoy, 2020).

Siyah Feminizmin temel araştırma konusu ırk ayrımcılığı, sınıf baskısı ve cinsiyet arasındaki ilişki olmuştur. Siyahi kadınların hem kadın oldukları için hem de siyahi oldukları için baskı altında olmasını temel alan siyahi feminizm, kadınlar arasındaki deneyim farkına dikkat çekmektedir.

Post kolonyal feminizm, sömürge ve sömürge sonrası toplumlarda bulunan kadınların karşılaştığı baskı biçimlerini incelemektedir. Post- kolonyal eleştirel teorinin amacı “gelişmiş Batı’nın”, geri kalmış toplumlara uyguladığı ekonomik, kültürel, psikolojik ve dilsel politikaların ardında bıraktığı izleri silme mücadelesidir (Mishra, 2014). Post-kolonyal feminizm Avrupa merkezli feminizmin, kadın kimliklerini ve sorunlarını evrenselleştirdiğini ileri sürmekte ve sömürgeci anlayışın tekrar gelişmesini engellemeye çalışmaktadır. Batılı feministlerin, üçüncü dünya kadınlarını cahil ve mağdur olarak göstermesine karşı çıkan post-kolonyal feministler bu bağlamda yapısöküm yapmayı hedeflemişlerdir. Bu görüşte Batı’daki feministlerin Doğu’daki kadınları kurtarma çabası, kendi fikirlerini ve kurtuluş yollarını bu kadınlar üzerinden de iletmeye çalışmaları eleştirilmiştir.

Eleştirel ve Postmodern Feminizm ise cinsiyetlerin kimlikleri, uluslararası sistemin cinsiyetçi yapısı ve kadının özgürleşmesini ele almaktadır. *Eleştirel feminizm*, uluslararası ilişkilerde cinsiyetlendirilmiş kimlikleri ve güç ilişkilerini ele almaktadır. Eleştirel teorinin en önemli isimlerinden biri olan Robert Cox’un fikirleri üzerinden ilerleyen eleştirel feminizm, uluslararası politikanın ve kadınların ekonomik, sosyal, siyasal ve toplumsal durumunun toplumsal cinsiyet ile ilişkisini incelemektedir. *Post modern feminizm* Batı’ya bir eleştiri olarak doğmuş ve modern bilimin erkek merkezli niteliğine dikkat çekmiştir. Irk, sınıf, toplumsal cinsiyet gibi kavramları sorgulayan post-modern feminizm Simone de Beauvoir, Jacques Derrida ve Jacques Lacan’ın fikirlerinden etkilenmiştir. Kadın deneyiminin çok çeşitli olması sebebiyle kadınların

tek ve kesin bir tanımlamayla açıklanmasına karşı çıkmaktadır. Bu görüşe göre çeşitlilik arz eden tecrübeler ve sorunların evrenselleştirilmesi ve tek bir şekle indirgenmesi, farklılıkların göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Kadınlar arasındaki ırk, sınıf ve cinsellik farkları göz önüne alınarak incelemeler yapılmaya başlanmıştır (Donovan, 1997). Post-modern feminizmde ortak bir kadın kimliğinin ve deneyiminin olmayışı vurgulanmıştır.

2.1.4. FEMİNİST TEORİDE GÜVENLİK KAVRAMI

Uluslararası ilişkiler disiplininde feminist teori, geleneksel anlayışlara tepki olarak doğan eleştirel yaklaşımlar içinde yer almaktadır. Güvenlik de feminist teorinin en çok sorguladığı ve eleştirdiği kavramlardan biri olmuştur. Feminizm güvenlik kavramını genel olarak “fiziksel, yapısal ve ekolojik şiddetin tüm biçimlerindeki azalma” olarak tanımlamıştır (Tür ve Koyuncu, 2010). Buna ek olarak feminist uluslararası ilişkiler teorisyenleri güvenliği aile içi şiddet, tecavüz, yoksulluk, ekonomik ve ekolojik yıkım gibi birçok şiddet biçimini kapsayacak şekilde tanımlamaktadır (Tickner ve Sjoberg, 2010). Feministler yüksek politika ve alçak politika kavramlarına da karşı çıkmışlar ve diğer güvenlik sorunlarının da ulusal güvenlik kadar önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel güvenlik sorunları ve cinsiyet güvenliği de en az ulusal güvenlik kadar önemlidir.

Feminist teorisyenler güvenlikle ilgili iki konuya önem vermişlerdir. Birincisi kadınların durumu ve güvenliklerinin ihlali, ikincisi ise kadına şiddet davranışının altında yatan ataerkil düzen olmuştur. Feminist teorisyenler kadın yaşamı ve güvenlik arasında önemli bir bağ olduğunu belirtmektedir.

Geleneksel teorileri eleştiren feministler, güvenliğin sadece askeri değil sosyal boyutuyla da incelenmesi gereken bir kavram olduğunu savunmuştur. Devlet merkezli olan ulusal güvenlik anlayışını reddeden feministler, realizmin yapısal şiddet üstüne kurulduğunu iddia etmiştir (Blanchard, 2003).

Feministler iki türlü şiddetin varlığını kabul etmektedir: Doğrudan şiddet ve yapısal şiddet. Doğrudan şiddet, çatışma veya savaş yoluyla ölüm veya hayati tehlike ile sonuçlanan durumları kapsarken; yapısal şiddet ekonomik, siyasi, kültürel nedenlerle insanların baskı altında olması ve dolaylı yoldan şiddete maruz kalmasını ifade

etmektedir. Feministler tarafından yapısal şiddetten en çok etkilenen grubun kadınlar olduğu iddia edilmiştir (Tickner, 1994). Feministler şiddet kavramını farklı analiz düzeylerinde incelemişlerdir. Geleneksel teoriler genel olarak şiddeti, devletlerarası şiddetle birlikte ele almıştır. Feminist yaklaşım ise aile içi şiddet dahil olmak üzere her türlü şiddetin analiz edilmesi gerektiğini savunmuştur. Feminizme göre devletler arası şiddet ve aile içi şiddet birbirine paraleldir. Tüm şiddet türlerinin birbiriyle bağlantılı olduğunu savunan feminist teorisyenler, şiddet türlerinin birbirini beslediklerini ileri sürmektedir. Bu bağlamda devletler arası çatışmaların bitmesi ve savaştan kaçınılması için şiddetin tüm türleriyle mücadele edilmesi gerektiğini vurgularlar.

Toplumsal cinsiyet perspektifinin güvenlik analizlerinde yer almasının gerektiğini vurgulayan feministler, uluslararası ilişkilerde olanları açıklayabilmek için devlet içi birimlerin de anlaşılması gerektiğinin altını çizmiştir. Feminist yaklaşımın güvenlik kavramı üzerinde tartıştığı ve diğer teorilerden farklı yanıtlar verdiği soruları şöyle sıralayabiliriz: Kimin güvenliği? Kim tarafından sağlanan güvenlik? Nasıl bir güvenlik? Hangi araçlarla güvenlik?

Feminist teorisyenler güvenlik kavramının çoğul aktörlü ve çok anlamlı olduğunu vurgulamışlardır. Feminist teoriye göre güvenliğin öznesi birey ve toplumdur. Patriarkal yapıyı sorgulayan feminizm, devletin her iki cinsiyete de eşit şekilde güvenlik sağlayıp sağlamadığını tartışmaktadır. Sivil ve askeri karar alıcıların erkek olması, uluslararası ilişkilerde eril dilin hâkim olması ve güvenliğin eril araç ve politikalarla sağlanması konularına dikkat çekilmektedir. Kadınların bu mekanizmaların dışında bırakılmasının yanı sıra kadın güvenliğinin de göz ardı edilmesi vurgulanan diğer bir unsur olmuştur.

Geleneksel güvenlik çalışmalarında devletin güvenliği temel güvenlik sorunu olarak kabul edilmiştir. Feminist teori güvensizlik yaratan farklı faktörlerin de olduğunu belirtmiştir (Atmaca ve Ercan, 2018). Bu çerçevede dikkat çekilen en önemli güvensizlik unsurlarından biri yapısal şiddet olmuştur (Blanchard, 2003). Örneğin Moon'un *Sex Among Allies: Military Prostitution in U.S.- Korea* adlı eserinde ele aldığı üzere Kore hükümeti ABD askeri üslerinin çevresinde seks işçiliğini yaygınlaştırarak askerleri bölgede kalmaya teşvik etmiştir (Blanchard, 2003).

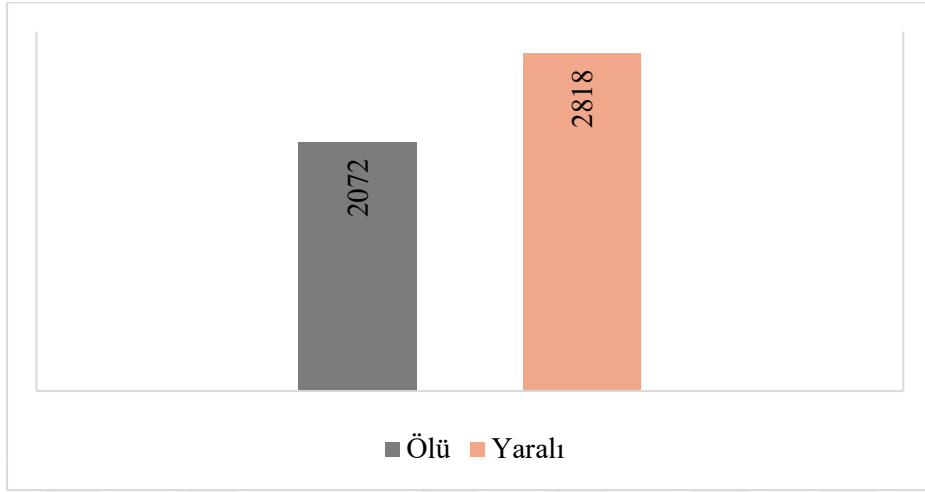
Güvenliğin hangi araçlarla sağlanacağı konusu da feminizmin bir diğer tartışma konusu olmuştur. Güvenliğin askeri güç ile sağlanabileceği düşüncesi temel eleştiri konularından biridir. Askeri odaklı güvenlik yaklaşımının güvensizlik yaratacağını savunan feministler, askeri güce dayalı yatırımlar yapan bir devletin diğer birçok alanda yetersiz kalacağını iddia etmiştir.⁷

Savaşı da ülke refahının artmasını engelleyen bir neden olarak gören feminist teorisyenler, devletlerin bir koruma miti⁸ yarattıklarını iddia etmektedirler (Tickner, 2011). Diğer bir deyişle savaş sonucunda ülke refahının etkilenmesi, devletlerin bireylere dolaylı veya dolaysız yolla şiddet uyguladığı anlamına gelmektedir (Tickner, 2004). Young bu durumu “Devletler, vatandaşlarının koruyucuları olarak rollerine başvurarak, itaat ve sadakat beklentilerinin yanı sıra gözetleme, yıldırma, gözaltı, eleştiri ve muhalefetin bastırılması uygulamalarını sıklıkla haklı çıkarırlar.” diyerek açıklamıştır (Young, 2003). Diğer bir deyişle, vatandaşlarının güvenliğini sağladığını vurgulayan devlet aslında güvensizlik sebebi de olabilmektedir. Günümüzde çatışmaların birçoğunda zarar gören ve hayatını kaybedenlerin %90’ı sivillerdir, buna dayanarak koruma mitlerinin güvensizlik kaynağı olabileceği söylenebilir. Savaşlarda askerlerden çok sivil kaybının olması bunu en açık şekilde gösteren örneklerden biridir.

⁷ Sağlık, eğitim, refah vb. birçok unsur bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu alanlara yeteri kadar kaynak ayrılmaması ve gelişme sağlanamaması, toplumdaki dezavantajlı grupları olumsuz etkileyecektir.

⁸ Koruma miti kavramı, devletlerin tehdit olarak gördüğü ülkelere, vatandaşlarını korumak amacıyla savaş açtığını iddia ettiği fakat bunun altında yatan asıl amacın kamuoyunu ikna etmenin olduğu durumları ifade etmektedir. Bu anlayışa göre ordunun görünüşte savunmasız nüfusu korumak için kullanıldığı varsayılmaktadır. Dikkat çekilmesi gereken diğer nokta ise koruma mitinde erkeksi koruyucu rolünün ve onlara boyun eğecek koruma altındakilerin varlığı olmuştur.

Bugünlerde yaşanan Rusya'nın Ukrayna İşgali incelendiğinde şu grafik ortaya çıkmaktadır:

Şekil 6. 17 Nisan 2022 itibariyle OHCHR tarafından doğrulanan Rusya'nın işgali sırasında Ukrayna'daki sivil kayıpların sayısı

Kaynak: Statista (2022)

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği 24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya'nın Ukrayna işgali sırasında, 17 Nisan 2022 tarihine kadar toplam 4890 sivil zayıtı olduğunu açıklamıştır. Açıklanan verilere göre 2072 sivil hayatını kaybetmiştir. Bu siviller 537 erkek, 327 kadın, 38 kız çocuğu, 60 erkek çocuğu ve cinsiyeti bilinmeyen 71 çocuk ve 1039 insandan oluşmaktadır. Yaralıların sayısı 2818'dir ve 327 erkek, 253 kadın, 56 kız çocuğu, 61 erkek çocuğu ve cinsiyeti bilinmeyen 155 çocuk ve 1966 yetişkini kapsamaktadır. Ukrayna Başkanı Zelenskiy'in açıkladığı askeri kayıplar ise 24 Şubat ve 16 Nisan arasında toplam 3000 kişidir. Açıklanan bu sayıların yanında daha birçok kayıp, ölü ve yaralı olduğu bilinmektedir (The Guardian, 2022). Grafikte de görüldüğü üzere sadece açıklanan verilere göre Ukrayna İşgalinde 3000 askeri kayıp varken, 4890 sivil kaybı yaşanmıştır.

Güvenliğin hangi araçlarla sağlandığı konusunda da çalışmalar yapan feminist kuramcılar, güvenliğin en alttan yukarı doğru inşa edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Yapısal şiddet unsurlarıyla mücadele edilmesi gerektiğinin altını çizen feministler, askeri politika odaklı güvenlik anlayışını reddetmektedirler.

Feministlerin ilgilendiği bir başka konu ise savaşlarda yaşanan sistematik tecavüz olayları olmuştur. Kadınlara karşı yapılan sistematik tecavüzler bir savaş stratejisi olarak kullanılmış, kadınlarda büyük travmalara sebep olmuştur. 1990 yılında yaşanan Bosna ve Ruanda en bilinenleri olmak üzere günümüze kadar yaşanan birçok savaşta bu stratejinin uygulandığı görülmektedir. Bu bağlamda denilebilir ki savaş durumlarında kadınlar yaralanma, tecavüz, ölüm, şiddet, araçsallaştırılma gibi birçok şekilde zarar görmektedir.

2.1.5. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

Birleşmiş Milletler 1945 yılında çeşitli iş birlikleri aracılığıyla dünya barışını ve güvenliğini sağlamak amacıyla kurulmuş uluslararası bir örgüttür. Günümüzde 193 üye devleti bulunan BM, kuruluş şartında bulunan ilkelerle kadın- erkek eşitliğine yer vermiştir.

BM 17 adet olan sürdürülebilir kalkınma amaçları ile birçok sorun hakkında çalışmalar yapmaktadır. Bunlar açlık ve yoksullukla savaş, sağlıklı yaşam, kapsayıcı ve nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su, ekonomik büyüme, enerji, eşitsizliklerin azaltılması, iklim sorunları, barış ve adalet gibi birçok konuyu kapsamaktadır. Tüm amaçlar birbiriyle bağlantılı şekilde ilerlemektedir (UN, t.y.).

Beşinci sürdürülebilir kalkınma aracı olan toplumsal cinsiyet eşitliği maddesiyle kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi; ayrımcılığın sona erdirilmesi; kadın ticareti, cinsel istismar ve şiddetin ortadan kaldırılması; kadın sünneti ve erken yaşta evliliğin sona erdirilmesi; kadınların karar alma süreçlerine etkin ve anlamlı katılımının sağlanması gibi birçok amaç doğrultusunda girişimlerde bulunmaktadır (UN, t.y.).

BM'nin kadınlara yönelik çalışmaları incelendiğinde ilk olarak Kadınların Statüsü Komisyonu'nun kurulması önem arz etmektedir. Bu komisyon ile kadın haklarının geliştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın sorunlarının görünür kılınması, kadınların güçlendirilmesi konularında uluslararası düzeyde bir standart oluşturulması amaçlanmıştır. Bu komisyon birçok önemli sözleşmenin hazırlanmasında etkili olmuştur. Bunlardan en önemlisi CEDAW olarak görülmektedir.

2.1.6. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KADIN GİRİŞİMLERİ VE BM

İlk uluslararası kadın girişimi, 1915 yılında gerçekleşen Büyük Barış Konferans'ı sonucunda kurulan “Barış ve zgrlk İçin Uluslararası Kadın Birliği (WILPF)” kabul edilmektedir (Pettman, 2004). 1948 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konsey için danışmanlık statüsüne girmiştir. Etkisini hala devam ettiren bu örgüt, silahsızlanma, savaş ve barış, adalet, evre, ırkçılık, insan hakları ve demokratikleşme gibi birçok konu hakkında çalışmalar yrtmştir.

Daha sonra Birleşmiş Milletler bünyesinde 1947 yılında “Kadının Statüsü Komisyonu”, 1979’da bir örgüt olarak Kadına Karşı Ayrımcılığın nlenmesi Komitesi (CEDAW) kurulmuştur. CEDAW, BM çerçevesinde hazırlanmıştır. Kadına karşı ayrımcılığı önlemek amacıyla hazırlanan bu sözleşmede hayatın tüm alanlarında kadın haklarının korunmasına yönelik politikalar üretmek ve uygulamak temel alınmıştır. En kapsamlı sözleşmelerden biri olan CEDAW siyasal, kültürel, ekonomik, sosyal ve aile içindeki rolü çerçevesinde kadın haklarının korunmasını amaçlamaktadır. Ayrıca CEDAW ile somut uygulamalar da başlamıştır. Bu uygulamalardan en önemlisi ye devletlerin rapor yükümlülüğüdür.

BM 1975 yılında, 1975- 1985 yılları arasını kapsayan Kadınlar On Yılı’nı ilan etmiştir. Bu gelişmeden sonra dört kez Dünya Kadınlar Konferansı düzenlenmiştir. 1995 yılında yapılan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve sonucunda ortaya çıkan Pekin Bildirisi ve Eylem Planı en önemli gelişmelerden olmuştur. Pekin Bildirisi çerçevesinde ilk defa kadın ve güvenlik konusunda çalışma yapılmıştır. Yine bu bağlamda eğitim, sağlık, evre, yoksulluk, çatışma, savaş, karar alma mekanizmaları vb. birçok konuda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için çalışmalar mevcuttur. Bu bildiri çerçevesinde hükümetler de yükümlü kılınmıştır ve kadının güçlenmesi, eşitliğin sağlanması, toplumsal cinsiyet perspektifinin ana akımlaştırılması gibi konularda sorumluluk verilmiştir. Eylem Platformu ile kadının güçlendirilmesi hakkında çalışmalar yapılmaktadır. Bu bildiri ile BMGK’nın 1325 sayılı kararına bir zemin hazırlanmıştır.

Yine bu bağlamda 2000 yılında gerçekleşen BM Milenyum Zirvesi sonucunda imzalanan BM Milenyum Deklarasyonunda açıklanan sekiz temel kalkınma

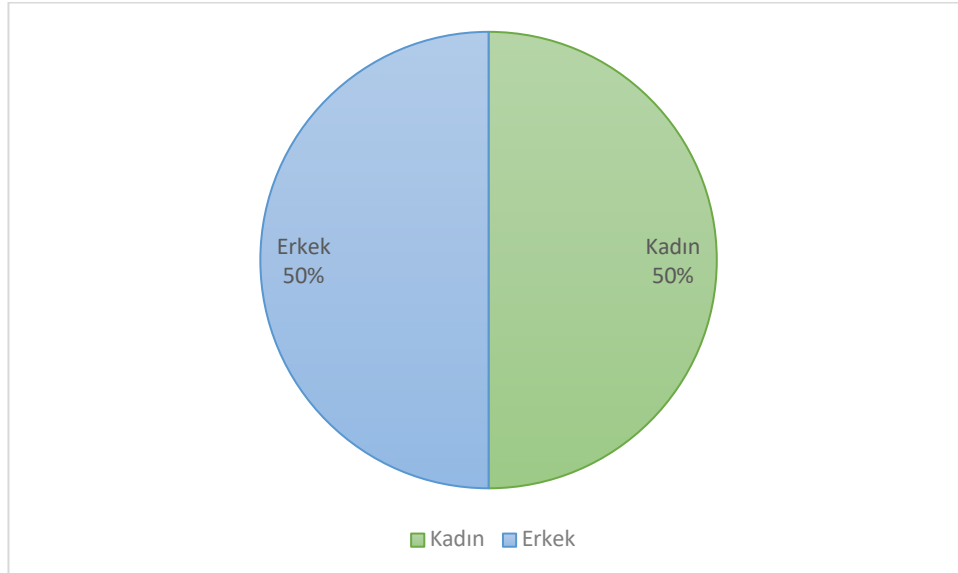
hedefinden biri toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadınları güçlendirmek olmuştur (UN, 2000). “BM Kadın İçin Gelişme Fonu (UNIFEM)” ve “Kadının Gelişimi İçin Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW)” kurulmuştur. Son olarak BM Güvenlik Konseyi’nin 2000 yılında kabul ettiği 1325 sayılı karar bir dönüm noktası olarak görülmektedir.

2010 yılında UN Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women) biriminin kurulması da toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için atılan önemli adımlardan biri olmuştur.

2015 yılında BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde kabul edilmiş olan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içinde yer alan 5. maddenin, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek olarak belirlenmesi de diğer önemli adımlardandır.

2.1.7. BİRLEŞMİŞ MİLLETLERDE KADIN ORANI

BM’nin personel sayıları incelendiğinde BM çalışanlarının %42,8’inin kadın olduğu görülmektedir. Bu oran diğer örgütlerle karşılaştırıldığında, BM’nin örgüt içinde cinsiyet eşitliğine önem verdiği görünmektedir.

Şekil 7. BM’de Kadın ve Erkek Çalışan Oranı

Kaynak: UN Women (2016)

BM yapısı incelendiğinde sadece beş birimin %50 kadın personel oranı ile cinsiyet eşitliğini sağladığı görülmektedir. 17 birimin ise %40- %49 arasında kadın personele sahip olduğu bilinmektedir. 13 birimin ise %40 oranının altında kaldığı görülmektedir.

Tablo 5. BM Birimlerinde Kadın Oranı

Kaynak: UN Women (2016)

≥ 50		%40-49		<40	
UN Women	%78.9	UNFPA	%49.7	ITC	%39.9
ICJ	%57.1	PAHO	%49.7	UNFCCC	%39.2
UNAIDS	%50.8	UNICEF	%49.1	ITU	%38.3
UNESCO	%50.6	IFAD	%47	WMO	%37.8
UNWTO	%50	ILO	%45.7	FAO	%37.4
		UNJSPF	%45.4	UNITAR	%35.5
		WIPO	%44.9	UNOPS	%34
		IMO	%44.6	UNIDO	%32.9
		UNDP	%44.4	UPU	%31.5
		UNHCR	%44	ICAO	%30.5
		ITC-ILO	%43.5	IAEA	%28.3
		WHO	%43.4	UNU	%26.4
		ICSC	%42.9	UNICC	%18.8
		UNRWA	%42.1		
		WFP	%41.6		
		UN SECRETARIAT	%41.1		
		UNSSC	%40		

2.1.8. 1325 SAYILI BM KARARI

Birleşmiş Milletler 'in kurucu kadrosuna, yapısına ve kavramlarına bakıldığında erkek egemen bir bakış açısının olduğu görülmektedir. 2000 yılına gelindiğinde yoğun ve başarılı şekilde yürütülen lobicilik faaliyetlerinin bir sonucu olarak ilk defa kadınlar, çatışma ve barış konularını içeren bir BM oturumu düzenlenmiştir. Kadınların dayanışması, günümüzde hala değerini koruyan BMGK 1325 sayılı kararın alınmasında çok önemli rol oynamıştır.

Feminist akademisyenler, Güvenlik Konseyi üyelerine kadın ve savaş konulu araştırmalar ve eserler göndermiştir. Buna ek olarak kadın bedeninin nasıl ve hangi araçlarla nesneleştirildiğinin; çatışma durumlarında kadınların hangi sebeplerle cinsel şiddet ve tecavüze maruz kaldıklarının üyelere anlatılması bu kararın alınması bağlamında en önemli adımlardan biri olmuştur. Yine bu çerçevede kararın alınmasından önce Afrika, Latin Amerika ve Asya'dan gelen çeşitli kadın örgütleri ve sivil toplum temsilcileri toplantı düzenlemişler ve kadın deneyimlerinden ve kadınların barış çalışmalarına etkisinden bahsetmişlerdir. Bu süreçte emek veren birçok kadının etkisiyle BM 1325 sayılı kararı kabul etmiştir.

Birleşmiş Milletler'in 1325 sayılı kararı çatışmaların kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmiş ve çatışmaların önlenmesi, barışın sağlanması ve korunması, çatışma çözümü, barış inşası gibi alanlarda kadınların rol alması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu kararla birlikte kadının savaş, çatışma ve barış durumlarında önemli değişimler görülmektedir. Çatışmalardan en çok etkilenen grubun siviller olması ve bu sivillerin çoğunun kadın ve çocuklardan oluşması vurgu yapılan diğer bir nokta olmuştur. BM üye devletleri bu karar çerçevesinde ulusal ve uluslararası kuruluşlarda ve karar alma mekanizmalarında kadın rolünün artması için girişimlerde bulunmuştur.

18 maddeden oluşan 1325 sayılı BMGK kararında,

- a. Ulusal ve uluslararası kurum ve mekanizmalar bünyesinde kadınların çatışmaların önlenmesi, yürütülmesi ve çözümü konularında daha fazla temsil edilmesi ve bu çerçevede katılımı artırmak için stratejik plan uygulanması;
- b. Kadınların BM operasyonlarında askeri gözlemci, sivil polis, insan hakları ve insani yardım konularında toplumsal cinsiyet bağlamında daha fazla rol alması;

- c. Üye devletlere kadın hakları, özel ihtiyaçları, barış inşası ve koruma konularında bilgi verecek kılavuzlar ve eğitimler hazırlanması ve devletlerin toplumsal cinsiyet duyarlılığını artırmak amacıyla gönüllü mali, teknolojik ve lojistik destek sağlamaya teşvik eder;
- d. Tüm tarafları barış anlaşmalarının her aşamasında toplumsal cinsiyet perspektifini benimsemesini önerir. Bu kapsamda çatışma sonrasında geri dönme ve yerleşme, yeniden bütünleşme ve yeniden inşa sürecinde kadınların özel gereksinimlerine vurgu yapılır. Kadınların barış anlaşmalarının her aşamasında mekanizmalarda yer almasının desteklenmesinin gerekliliğini belirtir. Buna ek olarak kadın ve kızların insan haklarının sayılması ve korunması ve adalet için tedbirler alınmasının önemini vurgular;
- e. Tüm tarafları kadın ve kızların cinsiyete bağlı şiddetten ve özellikle cinsel suçlar ve tecavüzden korunmasını sağlamak için tedbirler almak ve buna ek olarak savaş suçları, soykırım, insanlığa karşı suçlar gibi suçlar bağlamında suçluları af hükümleri dışında tutmanın gerekliliğinden bahseder;
- f. Tüm tarafları mülteci kampı ve yerleşimlerinin niteliği ve tasarımı konusunda kadın ve kızların özel gereksinimlerinin sağlanmasını vurgular;
- g. Kadın ve erkek savaşanların farklı ihtiyaçlarına dikkat çeker;
- h. Çatışmaların kadın ve kızlar üzerindeki etkileri, kadınların barış süreçlerindeki rolü hakkında çalışmalar yapılmasını ve yerel ve uluslararası kadın gruplarıyla birlikte toplumsal cinsiyet ve kadın haklarının gözetilmesini, toplumsal cinsiyet perspektifiyle barış sürecinin değerlendirilmesini ve bunların raporlaştırılmasını istemektedir. (UNSCR, 2000)

Özetleyecek olursak 1325 sayılı BMGK kararı dört ana başlıktan oluşmaktadır: Katılım, Koruma, Önleme, Barış İnşası ve İyileştirme (Özkan, 2019). Eril bakış açısının ön planda olması ve sistemin bu bakış açısı çerçevesinde kurgulanması büyük eksiklikleri doğurmuştur. BM 1325 sayılı karar ile her alanda eksiklikleri tespit etmeye ve tek boyutlu ele alınan güvenlik gibi konuları düzeltmeye çabalamıştır. Daha sonrasında aldığı sekiz kararla da kalıcı barış, kalıcı güvenlik ve kadın arasındaki ilişkiye önem verdiğini göstermiştir.

Kararın alınmasından sonraki 20 yılda ve sonrasında kadının durumuna bakılırsa, 1325 sayılı kararın daha çok retorik olarak kaldığı görülmektedir. Kadınların siyasi alan ve

kaynaklara ulaşmasında yaşanan zorluk, 1325 sayılı kararın uygulanmasını yetersiz kılmıştır. Kadınlar hem mağdur hem de değişimin aktörleri olsalar da barış müzakerelerinin, barış inşasının ve karar alma süreçlerinin dışında bırakılmıştır.

Tekrar belirtmek gerekir ki daha güvenli ve adil bir dünya için tüm bu süreçlerde kadınlar ve erkekler eşit sorumluluk almalı ve cinsiyetsiz bir bakış açısı geliştirilmelidir. Her bireyin problem çözme süreçlerine katılım sağlayabilmesi gerekmektedir. Cinsiyet hiyerarşilerinin ve baskı ortamının yok edilmesi güvenliğin sağlanması için önemlidir. Bu bağlamda kadın tecrübelerinin ve bilgilerinin göz önünde bulundurulmasının gerekliliğine dikkat çekilmektedir.

2.1.9. KADIN, BARIŞ VE GÜVENLİK GÜNDEMİ (WPS)

Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi, 2000 yılında BMGK tarafından kabul edilen 1325 sayılı karar ile başlatılmıştır. BMGK 1325 sayılı karar ve bundan sonra kabul edilen sekiz karar ‘Kadın, Barış ve Güvenlik’ gündemini oluşturmaktadır. Gündemin amacı artan militarizasyon seviyesinin azaltılması ve silahlı çatışmaların azaltılmasıdır (UN Women, 2015). Bu çerçevede ilk olarak Avrupa Birliği 2008 yılında BMGK 1325 ve 1820 Sayılı Kararların Uygulanmasına Yönelik Kapsamlı Yaklaşım kabul edilmiştir. AB bu bağlamda toplumsal cinsiyet ve güvenlik arasındaki bağlantıyı ön plana çıkarmakta ve Kadın, Barış ve Güvenlik gündemini kendi politikalarına entegre etmektedir. AB’nin 2019 yılında kabul ettiği AB Kadın, Barış ve Güvenlik Eylem Planı bu bağlamda önemli olmuştur. Kadın, Barış ve Güvenlik gündeminin amacı çatışmaları cinsiyetler açısından eşit hale getirmek değil, çatışmayı önlemektir.

2.1.10. TOPLUMSAL CİNSİYET VE GÜVENLİK

Toplumsal cinsiyet normlarına bağlı olarak uluslararası ilişkiler literatüründe kadınlar anne, eş, işçi, destekçi olarak anılırken; erkekler alana hâkim olmuş ve karar verici mekanizmalarda bulunmuşlardır (Zalewski,2010). Erkek egemen uluslararası sistemde kadınlar soyutlanmış ve ikinci plana atılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı, ilk olarak 1995 senesinde Pekin’de düzenlenmiş olan Dördüncü Dünya Kadınlar Forumu’nda kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması

(gender mainstreaming), kadınların yaşadığı eşitsizlikleri vurgulamak ve kadınları güçlendirmek amacı için kabul edilmiş bir yöntem olmuştur.

Uluslararası ilişkilerde feminist teorisyenlerin sayısının artması ve bu konuda yapılan çalışmaların çoğalması ile başta BM olmak üzere birçok uluslararası örgüt, toplumsal cinsiyet konusunda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Buna en önemli örneklerden biri 1325 sayılı BM kararı olmuştur.

Güvenlik ve cinsiyet kavramları birçok anlamı bulunan, farklı boyutlarda incelenen ve değişik uygulamalara sahip olan kavramlardır. Erkekler ve kadınlar güvenlik, şiddet, savaş, barış, çatışma vb. kavramları farklı algılamakta ve kendilerini bu kavramlarla değişik şekillerde ilişkilendirmektedir. Erkekler ve kadınlar güvenlik, çatışma ve savaşı yönlendiren politikalara da farklı tepkiler vermektedir.

Tarihsel süreçte güvenlik ve cinsiyet ilişkisini güçlendiren en önemli gelişme güvenlik kavramının tanımının zamanla değişmesi ve geleneksel anlamından uzaklaşıp daha geniş kapsamlı bir anlam kazanması olmuştur. Uluslararası ilişkiler bağlamında birçok değişimin dönüm noktası olan 11 Eylül Olayları ile cinsiyet- güvenlik ilişkisine olan ilgi artmıştır. 11 Eylül sonrası meydana gelen Irak ve Afganistan savaşları ve Taliban-El Kaide mücadeleleri sonucu Pakistan'daki istikrarsız ortam cinsiyet ile ilgili sorunların önemini anlaşılmamasını sağlamıştır ve yerel, ulusal ve uluslararası ortamdaki büyük etkisini ortaya koymuştur.

Kadınlar genellikle çocuk bakıcıları ve yetiştiricileri olarak özel alanda sınırlı kalan aktörler olarak görülmüştür. Erkeklerin cephesi ev dışındayken, kadınların cephesi ev cephesi olarak görülmüştür. Savaş durumlarında birçok aktif rol almalarına rağmen kadınlar ya mağdur olarak ya da savaş ganimeti olarak görülmüştür.

Buna ek olarak kadın intihar bombacılarının özellikle Ortadoğu ve Afganistan'da ortaya çıkışı ve Rusya'daki Kara Dullar gibi terörist grupların faaliyetleri şiddet içeren siyasi faaliyetler ve kadın konusuna olan ilgiyi artırmıştır ve bunun sonucunda birçok akademik çalışma ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaların başlıca amacı cinsiyet ve şiddete eğilim arasındaki ilişkiyi incelemek olmuştur.

Kadınlar çatışma durumlarında askeri eylemleri desteklese de çoğu devlette ulusal güvenliği sağlamak ve ülkeyi savunmak erkeklerin sorumluluğu olarak görülmektedir. Savaş ve çatışma kavramları genellikle erkeklikle bağdaştırılmış ve eril bir anlam

kazanmıştır. Erkeklerin görevi olan askerlik hizmeti en onurlu davranışlardan biri olarak görülmüştür. Askerlik eğitimi genellikle erkek özelliklerini oluşturmak ve güçlendirmek için oluşturulmuştur. Askerlik hizmetine katılmak istemeyen veya savaşmayan erkekler eksik görülmüş ve aşağılama amacıyla kadınsı özelliklerle anılmıştır. Hatta bu erkeklerin zayıflığını göstermek için kadın kıyafetleri giydirilmiştir. Bu bağlamda kadın düşmanlığı faydalı bir unsur olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Asker olmayan, savaşmayan erkek kadınsı olarak görülmekte ve kötüleme yapılmaktadır. Bir insanın ülkesi için hayatını feda etmesi en ileri vatanseverlik olarak algılanmakta ve bunu kabul etmemek korkaklık olarak veya bir erkeğin kazanabileceği en üst seviye onuru kazanmasına engel olan zihinsel veya fiziki zayıflık olarak görülmektedir (Kennedy, 2017).

Kadın askerlerin aslında birçok alanda olması fakat buna rağmen yok sayılması üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bu görünmezliğin dışında kadın askerlerin, askerlik tecrübelerine bakılacak olursa Irak ve Afganistan'da görev alan ABD silahlı kuvvet mensubu kadınların, kendi silah arkadaşları erkek askerler tarafından cinsel tacize maruz kaldığı durumlar karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma örnek olarak alttaki tabloda 2019 yılı verilerine göre NATO'da kadınların yaşadığı istenmeyen cinsel davranış olayları verilmiştir:

Şekil 8. 2019 Yılı İstenmeyen Cinsel Davranış Olay Sayısı

Kaynak: NATO (2021)

2019 yılında toplam 934 adet istenmeyen cinsel vaka rapor edilmiştir. Kadınlar 711 vaka bildirirken, erkekler 233 vaka bildirmiştir. Bu da istenmeyen cinsel olayların %76'sını kadınların yaşadığını gösterirken, %24'ünün erkeklerin yaşadığını göstermektedir. Bu veriler sadece cinsiyet bildiren ülkelerin verdiği bilgilerden elde edilmiştir. Buna ek olarak birçok ülke cinsiyet belirtmeden cinsel vaka belirtmiştir. En önemli örneklerden ikisi ABD'nin bildirdiği 7825 olay ve Hollanda'nın bildirdiği 70 olaydır. Ayrıca Norveç ve Birleşik Krallık gibi cinsel taciz yaşandığını bildiren fakat sayı vermeyen ülkeler de mevcuttur. Ülke raporlarında aile içi şiddet, zorbalık, şakalar, homofobi ve transfobi, sosyal medyada taciz, izinsiz fotoğraf ve video gibi birçok şiddet türü de bulunmaktadır.

2.1.11. YAPISAL ŞİDDET VE GÜVENLİK

Feministlerin dikkat çektiği yapısal şiddet kavramı bir güvensizlik unsurudur. Feminist teorisyenler ekonomik, sosyal ve siyasi her türlü eşitsizliğin bir güvensizlik ortamı yaratacağını vurgulamaktadır. Bu sebeple güvenliği sağlamak için her alanda bireyler arası eşitliğin olduğu bir yapının gerekliliğine dikkat çekmektedirler (Tickner, 2004). Kadınlar önemli üst görevlerde ve karar alıcı mekanizmalarda yer almamalarına rağmen, doğrudan şiddete maruz kalmaktadır. Ekonomik ve kültürel eşitsizlikten etkilenenler yine kadınlar olmaktadır. Kadınların ikincil konumu feministlerin dikkat çektiği en önemli sorunlardan biri olmuştur.

Buna ek olarak feminist yaklaşım, kadına gösterilen şiddet ile uluslararası arenada görülen şiddetin birbiriyle bağlantılı olduğunu iddia etmektedir. Bunun sebebi ise iki şiddet kaynağının da erkek gücüyle ilişkili olmasıdır. Karar mekanizmalarında da erkeklerin egemen olması tartışılması gereken diğer bir konu olmuştur.

Savaş sırasında ve sonrasında kadınlar, kazanan devlet tarafından intikam aracı olarak kullanılmış ve bir zafer ganimeti olarak algılanmıştır. Savaş sırasında tecavüze ve doğrudan şiddete maruz kalan kadınlar buna ek olarak yapısal şiddete de maruz kalmıştır. Yapısal şiddet kavramıyla kadınların yaşadığı yoksulluk, eşitsizlik ve dışlanmışlıklar ele alınmaktadır.

2.1.12. SAVAŞ VE KADINLAR

Uluslararası ilişkiler disiplinde savaş kavramı büyük ölçüde realist teori çerçevesinde ele alınmış ve geliştirilmiştir. Realizme birçok konuda eleştiri yapan feminist teori yüksek ve alçak politika ayırımına karşı çıkmıştır. Realizmde devletlerin temel amacı varlıklarını devam ettirmek olmuştur ve bunun için güce önem verilmiştir. Gücünü artırmak veya gücünü göstermek isteyen devletler de savaşı bir araç olarak kullanmıştır. Clausewitz gibi önemli düşünürlerin savaş hakkında yazdığı eserler bu bağlamda önemli olmuştur (Clausewitz, 2008). Realizmde temel analiz birimi devlet olarak ele alınmıştır.

Feminist teori ise odak noktası olarak bireyleri ve özellikle kadınları almaktadır. Kadınlar tarih boyunca savaşlardan etkilenmiş ve hatta doğrudan hedef olmuşlardır. Literatürde kadınlar ikinci sınıf vatandaşlar, savaş işçileri, mülteciler, küresel ekonominin aktörleri olarak birçok şekilde ele alınmaktadır. Yaşadıkları doğrudan şiddete ek olarak bu bölgelerde bulunan kadınlar gıda, barınma, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlara ulaşmada zorluk yaşamaktadır.

Realizm savaşların nedenleri üzerinde çalışmalar yaparken, feminizm savaşın kadın ve çocuk üzerindeki etkilerini ele almıştır (Ataman, 2009). Erkek egemen sistemde kadınların yaşadıkları şiddet ve baskının sorumlusu çoğunlukla erkekler olarak kabul edilmiştir. Fakat kadınların yaşadığı sorunlar ve savaşta aldıkları roller arka plana itilmiştir. Savaş zamanında hem cephede hem de erkeklerin sürdürdüğü ekonomik alanda rol alan kadınlar, savaş sonrasında eve dönmüştür. Cockburn'e göre savaşlar belirli cinsiyet kimlikleri tarafından üretilen ve en çok kadın ve çocukların etkilendiği durumlardır (Cockburn, 2010). Devlet tarihleri ve savaş anlatıları da cinsiyetçi bir şekilde oluşturulmuştur.

Literatürde de erkekler savaşçı, cesur, koruyucu, güçlü gibi sıfatlarla ele alınırken kadınlar mağdur, savunmasız, güçsüz, merhametli, anne gibi nitelendirmelerle anılmıştır. Toplum tarafından kadınlara atfedilen özellikler nedeniyle kadınlar savaş için uygun görülmemiştir fakat bilinmektedir ki kadınlar savaşlarda lojistik destek sağlamış, savaşta olmayanların ihtiyaçlarını karşılamış, sağlık hizmetleri vermiş ve bunun yanında savaş alanlarında da aktif şekilde görev almıştır. Bu bağlamda askerlik

yapan kadınlar, meslektaşları tarafından tacize uğramış ve psikolojik şiddete maruz kalmıştır.

Savaş zamanlarında kadınların gördüğü şiddete bakıldığında- Bosna Olayları, Filistin, Ukrayna'nın İşgali önemli örneklerdir- en çok etkilenen gruplardan birinin kadınlar olduğu açıkça görülmektedir. Savaş zamanlarında yaşanan cinsel şiddet de önemli bir nokta olmuştur.

Feminist yaklaşıma göre savaş ve askeri güç bazı durumlarda devlet güvenliğini sağlamak ve korumak yerine kadın ve çocuklar için bir güvensizlik kaynağı olmaktadır (Tür ve Koyuncu, 2010).

Erkekler savaşçı, güçlü, cesur, koruyucu olarak görülürken; kadınlar ise mağdur, korunmaya muhtaç, şefkatli gibi kavramlarla özdeşleştirilmiştir. Bu ikilikleri oluşturduğu diğer bir önemli durum ise devletin, düşmana karşı korunması gereken bir 'kadın' olduğu ve erkek bir savunmacıya ihtiyaç duyduğu tasviri olmuştur (Arman, 2012). Korunacak toprak parçaları için dişil kelimeler kullanılmıştır. Bu ikilikler nedeniyle kadın hem 'anavatan' olarak hem de bir 'düşman' olarak algılanmıştır (Eken, 2017). Bu ilişkilendirmeler sonucunda kadın bedeni tehlike altında kalmış ve savaş tecavüzleri gibi olaylara neden olmuştur.

Özetlemek gerekirse feminizm, uluslararası ilişkiler disiplininde hâkim olan ataerkil anlayışa, savaş, çatışma gibi kavramlara karşı çıkmış ve kadın deneyiminin yazılmasının ve kuramların yeniden oluşturulmasının gerektiğini belirtmiş diğer bir deyişle toplumsal cinsiyet perspektifiyle uluslararası ekonomik, askeri, politik ve ideolojik süreçlerin analiz edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Tür ve Koyuncu, 2010). Savaşın olmadığı bir düzen için devletlerin karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ilerlemesini ve insan haklarına önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Pettman, 1996). Ayrıca feminizm, uluslararası ilişkilerin 'yaratılış mitlerini' analiz etmiş ve güvenlik kavramının cinsiyetçi inşasını incelemiştir (Tickner, 2001).

Savaş ve erkeklik arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmak için çabalayan feministler, savaşın doğal bir durum olmadığını ve kültürel sistemlere dayandığını iddia etmektedir (Pettman, 1996). Şiddet ve savaşın doğal bir durum olarak görülmesi hem şiddeti meşrulaştırmakta hem de ataerkil yapıyı güçlendirerek devamlılığını sağlamaktadır. Şiddeti erkekle ve barışı kadınla ilişkilendiren toplumsal cinsiyet algıları, militarizmin

önemli olduğu toplumlarda erkeğin kadına karşı kurduğu üstünlüğü pekiştirmesi sonucunu doğurmaktadır (Steans, 2006).

Connell, hegemonik erkeklik kavramsallaştırması ile dişiliğin sadece kadınlara değil aynı zamanda toplum tarafından erkeklik özelliği olarak kabul edilmiş fiziksel güç, şiddet, sertlik gibi özelliklere uymayan ve topluma göre erkek olamayan erkekler için de kullanılan bir kavram olduğunu belirtmiştir (Connell, 1990).

Savaş erkekler için bir kendini kanıtlama aracı olarak da kullanılmıştır. Savaş çerçevesinde kadınların yaşadığı sorunlar göz ardı edilmiş ve kadınlar korunmaya muhtaç varlıklar olarak gösterilmiştir. Bu sebeplerle kadın savunmasız hale getirilmiştir. Feminist teori savaşın kadınlar üzerindeki etkilerini, kadınların nasıl hedef haline getirildiğini ve savaş tecavüzünü ele almaktadır. Ayrıca erkekliğin savaşla ilişkilendirilmesi, zorunlu olarak erkekleri ayrıcalıklı hale getirmiştir.

2.1.13. SAVAŞ ZAMANLARINDA CİNSEL ŞİDDET VE TECAVÜZ

1990'lı yıllara gelene kadar kadınların savaş tecrübesi herhangi bir uluslararası ilişkiler tartışmasında önemli bir unsur olarak görülmemiş ve bu tecrübelerle dikkat çekilmemiştir. Günümüzde savaş sırasında ve sonrasında kadınların yaşadıkları ve tecavüz olayları bilinmekte ve bu konuda birçok çalışma yapılmaktadır. Feminist yaklaşım şiddetin toplumsal cinsiyet ile ilişkisini vurgularken savaş zamanı cinsel şiddeti destekleyen politikaların varlığını da ön plana çıkarır.

“Tecavüz, bir savaş silahı olarak kullanıldığında, gözdağı verme, aşağılama, siyasi terör, bilgi edinme, askerleri ödüllendirme ve "etnik temizlik" gibi çeşitli amaçlar için sistematik olarak kullanılır.” (Amnesty International, 2005). Tecavüz hem kadına zarar vermek hem de düşmanı küçük düşürmek ve moralini bozmak için kullanılan bir savaş taktiği olarak görülmektedir. Tecavüzün amacı halkı terörize etmek, aileleri ve toplumları yok etmek ve gelecek neslin etnik yapısını değiştirmek olarak görülmektedir. Ayrıca kadınlara kasıtlı olarak HIV bulaştırıldığı veya çocuk sahibi olamayacağı durumlara getirildiği de gözlemlenmiştir (UN, 2014).

Savaş dönemlerinde askerlerin kadınlara karşı tecavüzü tarih boyunca gerçekleşmiştir fakat ilk kez sistematik şekilde bir savaş silahı olarak kullanılması II. Dünya Savaşı

sırasında olmuştur. Bu noktada iki önemli örnek vardır: İlki Japon ordusunun işgal ettiği topraklarda yaşayan kadınların cinsel olarak köleleştirilmesi, ikincisi ise Rus askerlerin Alman kadınlarına toplu tecavüz gerçekleştirmesidir.

Günümüze en yakın ve en çok bilinen olaylardan biri Bosnalı Sırpların, Müslüman kadınlara karşı gösterdiği şiddet ve tecavüzlerle zorla hamile bırakarak Bosna'yı bir Sırp devleti yapmayı amaçlaması çerçevesinde gelişen olaylardır (Robson, 1993). Yugoslavya'da etnik temizlik aracı olarak kullanılan tecavüz, Ruanda'da soykırım aracı olarak kullanılmıştır. Ruanda'da yaşanan sistematik tecavüz olayları Tutsi etnik grubundaki kadınlara karşı hükümet tarafından oluşturulan ve HIV'e sahip olan erkek grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu olaylardan ve özellikle de Bosna'da yaşananlardan sonra uluslararası toplumda savaş sırasında gerçekleşen tecavüzlere dikkat çekilmeye başlanmıştır. Bir savaş silahı ve stratejisi olarak tecavüzün kullanılması bu dönemde tanınmış ve uluslararası hukukta yer almaya başlamıştır. Uluslararası olsun veya olmasın silahlı çatışma sırasında işlenen tecavüz suçları, uluslararası ceza hukuku bağlamında insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları arasında kabul edilmiştir.

Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin maddede yer alan ve kadınların korunmasına dikkat çeken madde bu bağlamda önemlidir. 1977'de kabul edilen ek protokol ile bu madde genişletilmiştir. BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 1993 yılında sistematik tecavüzün ve cinsel köleliğin insanlığa karşı işlenen suçlardan olduğunu ilan etmesi ve ardından 1995 yılında BM tarafından düzenlenen Dördüncü Dünya Konferansı'nda tecavüzün bir savaş suçu olduğu kabul edilmesi bir dönüm noktası olmuştur.

Diğer bir dönüm noktası ise 1998'de Ruanda'da tecavüz ve cinsel şiddetin soykırım suçu olduğunun kabul edilmesi olmuştur. 1998'de Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü ile tecavüz, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla kısırlaştırma, zorla hamile bırakma dahil olmak üzere her türlü şiddeti savaş suçu olarak tanımlamış ve yargılamalar başlamıştır. Buna ek olarak belirtmek gerekir ki insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları olarak kabul edilen kadına yönelik şiddet eylemleri evrensel yargı yetkisine tabi olmuştur. Diğer bir deyişle suçlu olduğundan şüphelenilen kişilerin

suçları nerde işlediğine bakılmaksızın, bulunduğu ülkedeki yetkililer soruşturma yapabilmektedir.

Yine 2008 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin 1820 numaralı kararı ile cinsel şiddet bir savaş silahı olarak kabul edilmiştir (UNSCR, 2008). Bunlara ek olarak BM, CEDAW komitesinin tavsiye kararları ve İstanbul Sözleşmesi de önem taşımaktadır. Silahlı çatışmalar sırasında işlenen tecavüz ve cinsel şiddet suçları diğer önemli sözleşmelerin de ihlali olabilmektedir. BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW); Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme; Afrika İnsan ve Halklarının Hakları Sözleşmesi bu sözleşmelere örnek olarak verilebilir.

Radikal İslamcı bir örgüt olan Boko Haram'ın 2014 yılında Nijerya'da yaşayan yaklaşık 300 Çibok kızını kaçırması da bu konuda göze çarpan örneklerden biri olmuştur. Kaçırılan kız çocukları sistematik bir şekilde tecavüze uğramış ve işkence görmüştür. Zorla evlendirilen bu kızlar ayrıca intihar eylemleri için de zorlanmıştır. Kaçırılan kadınlardan bazıları ekonomik sıkıntılar yaşamaktan ve toplumdan dışlanmaktan korkmaları sebebiyle evlerine geri dönmek istememiştir. (UNICEF, 2018)

Terör ve iç savaşın kadınlar üzerinde etkisini gösteren diğer bir örnek ise Eş-Şebab adlı örgütün gerçekleştirdiği eylemlerdir. Somali, Kenya, Uganda ve Cibuti gibi Afrika ülkelerinde gerçekleştirdiği çeşitli bombalı saldırılar ve intihar saldırıları ile bilinen bu örgüt, kadınlara karşı çeşitli insan hakları ihlallerinde bulunmuştur. Örgüt kadınları kaçırmış ve seks kölesi olarak kullanmak amacıyla Somali'ye götürmüştür. Bazı kadınlar ise örgüt militanları ile evlenmeye zorlanmıştır. Buna ek olarak çoğu kadının korktuğu ve yaşadıkları olayları anlatmadıkları bilinmektedir. (Hürriyet, 2017)

Ayrıca Özbek kadınların 2008 yılında İslami radikalizm ile suçlanması ve devletin işkence politikasının bir aracı olarak tecavüze maruz kalması; Kongo'da yaşanan iç savaşta gerçekleşen kitlesel nitelikli cinsel saldırılar; Afganistan'daki kadınların durumu gibi olaylar da bu konu bağlamında önem taşımaktadır.

Cinsel şiddet ve tecavüz olayları sadece Müslüman coğrafyalarda yaşanmamaktadır. ABD, İngiltere ve Avustralya birliklerinin cinsel şiddet ve tecavüz olayları ile ilgisi de

görülmektedir. Hala sürmekte olan Rusya'nın Ukrayna işgali sırasında Ukrayna'daki kadınlar Rus askerler tarafından cinsel şiddete maruz kalmıştır. BM verilerine göre Ukrayna genelinde yaklaşık 130 cinsel şiddet vakası görülmüştür. Bu cinsel şiddet vakalarının çoğunu kadınlar bildirirken, erkekler ve erkek çocuklarının da cinsel şiddete maruz kaldığı bildirilmiştir. (United Nations, 2022)

ABD birlikleri de gerçekleştirdikleri birçok askeri operasyonda bölgedeki kadınlara cinsel şiddet ve tecavüz olaylarında bulunmuştur. Vietnam, Kolombiya, Kore ve Fransa'da yaşanan olaylar bu konuda verilebilecek önemli örneklerden bazıları olmuştur. Buna ek olarak ABD ordusundaki askerlerin, kendi birlikleri içindeki kadınlara ve erkeklere de cinsel saldırı gerçekleştirdiği bilinmektedir.

Bir cinsel şiddet örneği olarak kadın sünneti de önemli bir konu olmuştur. Çoğunlukla Afrika ülkelerinde uygulanan kadın sünneti de önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kız çocuklarının maruz kaldığı bu uygulama kişinin iradesi dışında yapılmakta ve ciddi sağlık sorunlarına neden olmaktadır. Bu sebeple insan hakkı ihlali olarak da görülmektedir. Kadın sünneti yapılmasının nedenleri çeşitli olmakla birlikte genelde toplum baskısı ve dinsel inançlar olarak görülmektedir. BM'nin 2020 yılındaki tahminlerine göre yaklaşık 200 milyon kız çocuğunun sünnet edildiği görülmektedir. Bu da her 20 kadın ve kız çocuğundan birinin sünnet edildiği anlamına gelmektedir. Asya ve Latin Amerika'da da görülen kadın sünneti konusunda BM ve UNICEF tarafından çalışmalar yapılmaktadır. (UN, 2022)

Erkeklerin kadınlara karşı uyguladığı şiddet ve tecavüzlerin yanında kadın askerlerin de birkaç olayda bu şekilde davranışları incelenmiştir. Buna en önemli örneklerden biri olarak Amerikalı kadın askerlerin Ebu Gureyb gibi hapishanelerde Iraklı savaş esirlerine uyguladığı cinsel küçük düşürme hareketleri verilmektedir. Toplum tarafından kadınlara atfedilmiş özellikler bu bağlamda sorgulanmıştır. Güç elde etmiş kadınların sergiledikleri davranışlar incelendiğinde kadınların daha barışçıl bir dünya yaratacağı düşüncesi tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir.

Ayrıca çatışma sırasında kaçırılan kadın ve kız çocukları savaşmak, mühimmat taşımak, yemek yapmak gibi görevlerde zorla kullanılmıştır. Tecavüze uğrayan kadınlar, cinsel köleliğe de zorlanmıştır. Çatışma sonrasında da cinsel şiddet ve tecavüzün etkileri çeşitli şekillerde devam etmektedir.

BM Güvenlik Konseyi de savaş zamanında cinsel şiddetin ve tecavüzün önlenmesi için girişimlerde bulunmuştur. Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararı ile kadınların çatışma çözümü ve barış inşası aşamalarında rol alması için çağrıda bulunulmuştur (UNSCR, 2000). 1820 sayılı karar ile cinsel şiddetin savaş aracı olarak kullanılması ve faillerin cezasız kalmasına vurgu yapılmıştır ve karar direkt olarak cinsel şiddet ile ilgilidir (UNSCR, 2008). 1888 sayılı karar ile BM'nin bu konuları yürütmesi için özel bir temsilci atanması hakkında karar verilmiştir (UNSCR, 2009a). 1889 numaralı karar ile 1325 sayılı karar tekrar onaylanmış ve uygulanması konusuna dikkat çekilmiştir (UNSCR, 2009b). 1960 sayılı karar ile cinsel şiddet ve tecavüz suçunu işledikleri şüphelenilenlerin listesi istenmiş ve izleme, analiz ve raporlamaların yapılması çağrısında bulunulmuştur (UNSCR, 2010). 2106 sayılı karar ile yine çatışma sırasında cinsel şiddet ve tecavüzün izlenmesi ve önlenmesi konusunda gelişmek amaçlanmıştır (UNSCR, 2013a). 2122 sayılı karar ile kadınların çatışma önleme, çözme ve barış inşasında rol almasının önemi vurgulanmıştır (UNSCR, 2013b). Ocak 2017'de Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararının uygulanması bağlamında 64 ülke Ulusal Eylem Planı hazırlamıştır.

Tablo 6. Savaş Tecavüzü ve Cinsel Şiddet

Kaynak: Women's Media Center (2015)

Ülke	Veri
Nankin Katliamı 1937	20.000- 80.000
II. Dünya Savaşı	2.000.000
Liberya 1989-2003	40.000
Sierra Leone 1991-2002	215.000- 257.000
Bosna 1992-1995	50.000- 60.000
Ruanda 1994	250.000- 500.000
Kolombiya 2001-2009	489.687
Demokratik Kongo Cumhuriyeti 2006-2007	434.000

İstatistikler incelendiğinde 1937 yılında Japon İmparatorluğunun Çin’de gerçekleştirdiği Nankin Katliamında 20.000-80.000 arası kadının tecavüze uğradığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında tecavüze uğrayan kadınların oranı tam olarak bilinmemekle birlikte sadece Kızıl Ordu tarafından 2.000.000 Alman kadın ve kız çocuğunun tecavüze uğradığı bilinmektedir. Bunun yanında savaş sırasında Japon İmparatorluğu ordusu, Avustralya ordusu, ABD ordusu, Sovyet ordusu, İngiliz ordusu, Nazi Hükümeti ordusu (Wehrmacht), İtalya ordusu gibi birçok ordu tarafından tecavüz olayları gerçekleştirilmiştir. 1989-2003 yılları arasında arka arkaya gerçekleşen Liberya İç Savaşları’nda yaklaşık 40.000 kadın tecavüze uğramıştır. Yine 1991-2002 arasında yaşanmış olan Sierra Leone İç Savaşı’nda 257.000 kadının tecavüze uğradığı tahmin edilmektedir. Bosna Savaşı sırasında ve Srebrenitsa Soykırımı sırasında gerçekleşen tecavüzlerin sayısı yaklaşık 60.000 olarak tahmin edilmektedir fakat sadece 84 kişi bu suçlardan yargılanmıştır. Unutulmamalıdır ki savaş sırasında cinsel şiddete ve tecavüze maruz kalmış kişilerin sadece bir kısmı bunu açıklarken diğer kısmı toplum baskısı, korku, dışlanma düşüncesi, yargılanma, güvenlik gibi nedenlerle sessiz kalmayı tercih etmiştir ve yoğun bir şekilde suçluluk ve utanç duygusu duymuşlardır.

2.1.13.1. YEZİDİ KADINLAR

Savaş ve çatışma sırasında yaşanan cinsel şiddet ve tecavüz olayları bağlamında yakın tarihli ve önemli bir örnek olarak Yezidi kadınların IŞİD saldırıları sırasında ve sonrasında yaşadığı olaylar dikkat çekmektedir. Yezidi halkına karşı soykırım niteliğinde saldırılar yapan IŞİD, yetişkin erkekleri öldürmüştür. Kadınlar, kız çocukları ve erkek çocukları esir alınmış ve sistematik şekilde şiddete maruz kalmıştır. Buna ek olarak esirler gıda, su ve sağlık konusunda ciddi sıkıntılar yaşamıştır.

2014 yılında Irak’ın Musul kentinin Sincar ilçesinin IŞİD tarafından ele geçirilmesinin ardından bölgede yaşayan Yezidi dinine mensup insanlara karşı insan hakkı ihlalleri gerçekleştirilmiştir. Bölgeye giren IŞİD birlikleri öncelikle erkek, kadın ve çocukları birbirinden ayırmıştır. Sonrasında Müslüman olmayı reddeden yetişkin erkeklere çeşitli işkenceler yapmış ve öldürmüştür. 2014 yılında gerçekleşen bu saldırıda yaklaşık 3000 kişinin öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Müslüman olmayı kabul eden bazı yetişkin erkekler ise köleleştirilerek IŞİD’e hizmet etmeleri amacıyla çeşitli

bölgelere gönderilmiştir. Kadınlar, kız çocukları ve erkek çocuklarından oluşan yaklaşık 6.500 kişinin de esir alındığı düşünülmektedir. (Amnesty International, 2020)

Esir alınan erkek çocuklar köleleştirilmiş ve IŞİD askeri olmaya zorlanmıştır. Ayrıca IŞİD, çocukları kendi ihtiyaçlarına göre farklı şekillerde görevlendirmiştir. Canlı kalkan olarak kullanılan erkek çocuklar ön saflarda savaştırılmıştır.

Kaçırılan kadınların bir kısmı öncelikle Sincar saldırısında görev alan IŞİD’li militanlara hediye olarak verilmiştir. Esir aldığı tüm Yezidileri kendi mülkü olarak kabul eden IŞİD, kadınlar üzerinde de bu hakkı iddia etmiştir. Kadınları satın almış, satmış ve köle olarak kullanmıştır. Esir alınan kadınlar IŞİD üyeleriyle evlenmeye zorlanmış, seks ticaretinde kullanılmış ve sistematik olarak fiziksel şiddet görmüştür. Cinsel şiddet ve sistematik tecavüze maruz kalan kadınlar ve kız çocukları hamile kalmıştır. (Amnesty International, 2020)

IŞİD tarafından yıllarca cinsel şiddet başta olmak üzere şiddetin her türüsüne ve sistematik tecavüze maruz kalan bazı kadınlar kaçmayı başarmıştır. Fakat kaçan kadınlar kendi toplumlarına ulaştıklarında da bir diğer hayal kırıklığını yaşamıştır. Yezidi geleneklerine göre bir çocuğun her iki ebeveyni de Yezidi olmalıdır ve tecavüz sonucu doğan çocuklar Yezidi olarak kabul edilmemektedir. Bu sebeple Yezidi toplumu, bu çocukları kabul etmemiştir. IŞİD’den kaçan kadınlar kendi toplumları tarafından çocuklarını bırakmaya zorlanmıştır. Çocuklarını bırakmak istemeyen kadınlar büyük baskılara, tehditlere ve şiddete maruz kalmıştır. Uluslararası Af Örgütü’nün 2020 yılında yayınladığı rapora göre 3.000 kişinin hala kayıp olduğu bilinmektedir. (Amnesty International, 2020)

2.1.14. FEMİNİST GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

Soğuk Savaş’ın sonlarında başlayan ve bitiminden sonra hız kazanan uluslararası ilişkiler disiplininin dönüşümü, feminist yaklaşımların da disiplin içinde yer almasını sağlamıştır. Uluslararası ilişkiler disiplininde ilk olarak 1988 yılında *Millenium* dergisinin çıkardığı özel sayıyla birlikte uluslararası ilişkilerin temel konuları ve sorunları kadınların perspektifiyle incelenmiştir. Cynthia Enloe, Barry Buzan, Carol Cohn, Laura Shepherd, J. Ann Tickner gibi önemli kişiler feminist güvenlik çalışmaları bağlamında eserler vermişlerdir.

Feminist güvenlik çalışmaları, güvenlik ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi ele alan, uluslararası ilişkilerin ve güvenlik çalışmalarının bir alt disiplindir. Güvenlik biçimleri, güvenlik ve güç politikaları, militarizm, savaş, çatışma, barış, cinsiyet, ırk gibi birçok konu toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelenmektedir (Cohn, 2011). Özellikle güvenlik çalışmalarında toplumsal cinsiyetin etkisi ve çalışmaların erkek hakimiyetinde olması ele alınmaktadır. Devletler ve diğer küresel aktörlerin analizinden bireysel güvenlik analizlerine kadar çok geniş çalışmalar yapılmıştır (Wibben, 2011). Nitel ve nicel yöntemlerden yararlanılmıştır.

Feminist güvenlik çalışmaları kapsamında çağdaş uluslararası ilişkiler, ulusal ve uluslararası güvenlik konuları ve barış çalışmalarını kapsamaktadır. Güvenlik kavramının çevre, enerji, cinsiyet, ekonomi gibi birçok konuyu kapsayacak şekilde genişlemesi sonucunda devlet, güvenliği sağlayacak bir kurum olarak görülmekten çıkmıştır. Bu bağlamda feminist güvenlik çalışmalarında devlet merkezli değil birey merkezli bir anlayış söz konusu olmuştur.

Şiddet kavramının güvenlik kavramıyla ilişkisini vurgulayan feminist teorisyenler kadına yönelik şiddetin ve özellikle cinsel şiddetin, militarize toplumlarda daha yaygın olduğunun altını çizmektedir. Doğrudan ve dolaylı veya yapısal şiddet kavramlarını ele alan feministler, tüm şiddet türlerinin toplumsal cinsiyet ile bağlantılı olduğunu savunmaktadırlar. Feministler güvenlik anlayışının askeri güvenlik ile sınırlı kalmasını eleştirmiş ve güvenliği aile içi şiddet, toplumsal şiddet, uluslararası şiddet başta olmak üzere çeşitli analiz birimlerinde bütüncül olarak ele almışlardır.

Feminist güvenlik çalışmalarında karar mekanizmasının erkek egemen durumu vurgulanmakta ve kadınların güvenlik politikalarının oluşturulması ve yürütülmesi süreçlerinde geri planda bırakılması eleştirilmektedir. Kadınların bu mekanizmalara katılımının olmaması nedeniyle güvenlik sorunlarının doğurduğu ihtiyaçlara verilmesi gereken cevaplar verilememiştir.

2.1.15. FEMİNİST DIŞ POLİTİKA

Değerler ve öncelikler ülkelerin dış politikasını belirlemektedir. Devletlerin barış ve güvenliği nasıl ele aldıkları, ticaret ve insani yardım gibi durumları nasıl yapılandırdığını ve diğer devletlerle ve devlet dışı aktörlerle ilişkisi dış politikayı

etkilemektedir. Feminist dış politika çerçevesinde güvenlik kavramı kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve şiddetten, zulümden, ekonomik sömürden, iklim etkilerinden ve daha birçok olumsuz faktörden uzak olmak olarak görülmüştür. Diplomatik girişimler ve iş birlikleri feminist dış politikada önemlidir. Buna ek olarak feminist dış politika ilerici ve kapsayıcı bir niteliğe sahiptir. Farklı bir dünya görüşünün mümkün olduğunu belirten feminist yaklaşım iç ve dış politikanın tutarlı ve feminist değerlere öncelik veren şekilde olması gerektiğini anlatmaktadır (Thompson, Patel ve O'Donnell, 2020).

Feminist düşüncenin etkilediği bir dış politika sisteminin daha eşit, adaletli bir ortam yaratacağı ve dış politikanın daha barışçıl olabileceği iddia edilmektedir. İnsanların refahını ve özgürlüğünü merkeze alan feminist yaklaşım, güvenlik kavramını en savunmasız gruplar özellikle olmak üzere tüm kesimler için ele almakta ve alternatif bir güvenlik çerçevesi sunmaktadır. Geleneksel dış politikada devlet merkeze alınmış ve devletin varlığını devam ettirmesi en önemli amaç olarak kabul edilmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için en önemli araç ise askeri güç olarak kabul edilmiştir. Feminist dış politika ise ataerkillik, ırkçılık, sömürgecilik, cinsiyetçilik, homofobi, kapitalizm, emperyalizm ve militarizmin yıkıcı gücüne karşı bir duruş sergilemektedir. Buna ek olarak küresel güç sistemleri sorgulanmaktadır. Özetleyecek olursak feminist dış politika devletlerin birbirleriyle ve devlet dışı aktörlerle olan ilişkisini barışa, cinsiyet eşitliğine, insan haklarına ve çevre bütünlüğüne dayanan bir nitelikte olduğu ve ırk, cinsiyet, yönelim fark etmeksizin tüm insanların haklarını savunan ve ırkçı, ataerkil, erkek egemen güç yapılarını reddeden bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Feminist dış politika ilk olarak 2014 yılında Dışişleri Bakanı Margot Wallström'ün, İsveç'in Feminist Dış Politikasını ilan etmesiyle başlamıştır. Bunu takip eden gelişmeler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Bernanding ve Lunz, 2020):

Şekil 9. Feminist Dış Politika Tarihi

Kaynak: Centre For Feminist Foreign Policy (t.y.)

11 Mart 2020’de yazılan Feminist Foreign Policy: A Framework adlı eser ile Feminist Dış Politikanın çerçevesi tanımlanmıştır (Thompson, 2020). Feminist Dış Politikanın amacı, tanımı, erişim alanı, hedefleri ve planı belirlenmiştir.

Feminist Dış Politika önemli eleştirilere de maruz kalmıştır. Bunlar incelendiğinde LGBTQI+ bireylerin üzerinde gerektiği kadar durulmaması, silah ihracatı, göç ve sığınma politikaları ve yerli halka karşı davranışları konularında eleştiriler yapıldığı görülmektedir (Aggestam, Bergman ve Kronsell, 2019).

Bu eleştirilere ek olarak belirtmek gerekir ki günümüz dünya düzeninde, nükleer silahlardan arınmış ve askersizleştirilmiş bir ortamın kurulması güçlü bir taahhüt olmadığı sürece olası değildir. Buna ek olarak Nükleer Silahların Yasaklanması Anlaşması’nın katılımcı ülkelere bakıldığında Feminist Dış Politika uygulayan ülkelere sadece Meksika’nın bu anlaşmaya taraf olduğu görülmektedir. Ayrıca nükleer silaha sahip olduğu bilinen dokuz ülkeden biri Fransa’dır.

BÖLÜM III

3.1. NATO ÇERÇVESİNDE KADIN, BARIŞ VE GÜVENLİK GÜNDEMİ

Bu bölümde NATO'nun kuruluş amaçları ve yapısı hakkında bilgi verilmektedir. BM'nin oluşturduğu Kadın, Barış ve Güvenlik gündemini NATO'nun örgüte hangi araçlarla entegre ettiği açıklanmıştır. Sonrasında NATO'nun kadın konusunda uyguladığı plan ve politikaların etkililiği incelenmiştir.

3.1.1. NATO

NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü), İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1949 yılında kurulan ve amacı üye ülkelerin güvenliğini ve özgürlüğünü korumak olan bir kolektif savunma örgütüdür. Kuruluş amacı savunma, tehditlere karşı koymak ve caydırıcılık olan örgüt Soğuk Savaş sırasında önemli bir role sahip olmuştur.

NATO'nun temel olarak üç stratejik dönemi bulunmaktadır; Soğuk Savaş Dönemi, Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve 11 Eylül sonrası dönem. Buna ek olarak yaşanan olaylar neticesinde de dört farklı döneme ayrılmaktadır: 1949-1962 arası yaşanan gerginlik dönemi, 1962-1968 arası yumuşama dönemi, 1968-1990 arası uzlaşma dönemi ve son olarak 1990 sonrasını kapsayan Soğuk Savaş sonrası dönemdir (Gürkaynak, 2004).

Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan 1945-1991 yılları arası dönem ABD ve SSCB arasında gerginliğin sürdüğü iki kutuplu bir dönem olmuştur. Bu dönemde mevcut olan nükleer tehdit ve silahlanma yarışı NATO stratejisinin savunma ve caydırma temelinde oluşmasını sağlamıştır. Son 20 yılda yumuşama ve diyalog süreçlerine girse de örgüt stratejisi aynı temelden ilerlemiştir.

Soğuk Savaş'ın 1991 yılında bitmesi uluslararası ortamı değiştirmiş ve tehdit algıları da buna bağlı olarak değişmiştir. Soğuk Savaş döneminin ön görülebilir tehdit algısı yerini çok çeşitli ve ön görülemeyen bir tehdit algısına bırakmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişi ve Varşova Paktı'nın dağılması sonucu yıllarca süren iki kutuplu sistem sona ermiş ve dengeler değişmiştir. Dengelerin ve sistemin değişimi beraberinde tehditlerin değişimini de getirmiştir. Sovyet tehdidi yok olurken yeni ve çeşitli tehditler ortaya

çıkmaaya başlamıştır. 11 Eylül saldırılarına kadar süren bu dönemde NATO'nun amacı ve varlığı sorgulanmıştır. Ayrıca bu dönemde Avrupa Bütünleşmesi'nin gerçekleşmesiyle birlikte NATO üye sayısını artırmıştır. Bu dönemde gizli belgeler değil de kamuoyu ile paylaşılan Wittman Raporu ve Londra Deklarasyonu gibi belgeler göze çarpmaktadır. Londra Deklarasyonu ile NATO bir dönüşüm sürecine girmiştir. NATO yeni bir düzende kendine yeni amaçlar edinmiş ve görevine devam etmiştir.

Bu dönemde karşı bir ittifak olma niteliğinden çıkıp “Barış için Ortaklık” amacı edinilmiştir. Eski düşman olan ülkelerle dostluklar kurulmaya başlanmıştır. Bu dönemde temel değerler olarak serbest ve adil seçimler, hukukun üstünlüğü, iş birliği ve çevrenin korunması olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde NATO'nun dört temel sorunu olmuştur. İlk olarak Almanya'nın Doğu Avrupa'daki statüsünün değişmesi ve yeni düzende bunun nasıl bir sonuç doğuracağı üzerinde durulmuştur. İkinci sorun ise SSCB'nin yıkılmasının ardından Doğu Avrupa'da bir güç boşluğunun ortaya çıkması ve bunun kaosa zemin hazırlaması olmuştur. Üçüncü olarak SSCB'nin dağılması sonrasında da Rusya önemini korumuştur. Bu nedenle Rusya statüsünün niteliği bir sorun olarak görülmüştür. Son sorun ise değişen düzende NATO'nun konumunun belirlenmesi ve varlığının devam edip etmeyeceğine karar verilmesi üzerinde yapılan tartışmalar olmuştur (Johnston, 2016). NATO'ya artık ihtiyaç olmadığı yönünde yapılan eleştirilere karşı NATO'nun barış ve istikrarı sağladığı görüşleri de bu tartışmalarda görülmüştür (Şahin, 2016). Bu tartışmalara son veren gelişme ise Yugoslavya'da başlayan savaş olmuştur. Bu savaş ile NATO'nun en önemli savunma ve güvenlik örgütlerinden biri olduğu konusu tekrar gündeme gelmiştir (Shea, 2010). Yine bu dönemde NATO'nun temel görevi üye ülkelerin savunmasını sağlamak yerine uluslararası güvenliği sağlamak olmuştur.

11 Eylül sonrası döneme bakıldığında ortak bir güvenlik şemsiyesinin önemi anlaşılmıştır (Türker, 2018). Küresel bir örgüt olmayı hedefleyen NATO yeni tehditlerle mücadele yoluna girmiştir. İttifak üyeleri dayanışma içinde hareket etmeye dikkat etmiştir. Bu dönemde görülen en önemli olaylardan biri ise NATO ve Rusya yakınlaşması olmuştur. Dönemin tehdit algısı terörizm ve kitle imha silahları çerçevesinde gelişmiştir. Buna bağlı olarak ABD ve NATO ilişkilerinde de değişim

görülmüştür. Yeni tehditlere yönelik kapasiteler ve askeri yetenekler geliştirilmesi ve hızlı ve esnek şekilde davranılması gerektiği anlaşılmıştır.

En önemli uluslararası kuruluşlardan biri olan NATO, 2022 yılı itibariyle 30 üyeye sahiptir. NATO, üye ülkelerin güvenlik ve savunma konuları hakkında çalışmakta ve iş birlikleri sağlamaktadır. NATO'nun en önemli özelliklerinden biri üyelerinin güvenliğini korumayı siyasi ve askeri yollarla sağlamayı taahhüt etmesidir. NATO üyesi bir herhangi bir devletin saldırıya uğraması tüm NATO ülkelerinin saldırıya uğraması olarak kabul edilmektedir. Ayrıca NATO kararları oybirliği ile almaktadır. NATO diyalog ve iş birliği gibi araçlar yoluyla barışçıl bir şekilde güvenliğini tesis etmek için girişimlerde bulunmaktadır. Zaman içinde uluslararası sistemin değişmesi ve buna bağlı olarak tehditlerin çeşitlenmesiyle NATO kendini dönem koşullarına göre güncellemiş ve amacını şartlara göre uyarlamıştır. Günümüzde NATO terörizm, başarısız devletler, kitle imha silahları, korsanlık ve siber savaş gibi birçok tehditle mücadele etmek için eylemlerde bulunmaktadır. Buna ek olarak NATO üye ülkelerin dışında diğer bölgelerde yaşanan krizlerde de girişimlerde bulunmaktadır. Buna örnek olarak Bosna, Kosova, Afganistan gibi örnekler verilebilmektedir.

NATO güvenlik ve istikrarın sağlanması amacıyla diğer örgütlerle de iş birliği yapmaktadır. Bu örgütlere örnek olarak Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı ve Afrika Birliği gösterilmektedir.

NATO'nun kendine ait daimî kuvveti çok az olmakla birlikte operasyon zamanlarında üye ülkeler ayrı ayrı askeri birlikler göndermektedir. Buna ek olarak NATO'nun askeri teçhizatı da üye ülkeler tarafından sağlanmaktadır. Günümüzde NATO'nun askeri teçhizat olarak sadece AWACS (Havadan Erken Uyarı ve Kontrol Sistemi) gözetleme uçağı filosuna sahip olduğu bilinmektedir. NATO finansmanı da yine üye ülkelerin bütçesi tarafından karşılanmaktadır.

3.1.2. NATO'DA CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE CİNSİYET PERSPEKTİFİ

NATO'nun temel görevleri olan toplu savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik süreçlerinde toplumsal cinsiyet perspektifinin siyasi ve askeri yapılara dahil edilmesi önem taşımaktadır. NATO cinsiyet eşitliği konusuna önem veren bir örgüttür. Birçok eylem planı hazırlayan ve uygulayan NATO, yıllar içinde tacize ve ayrımcılığa

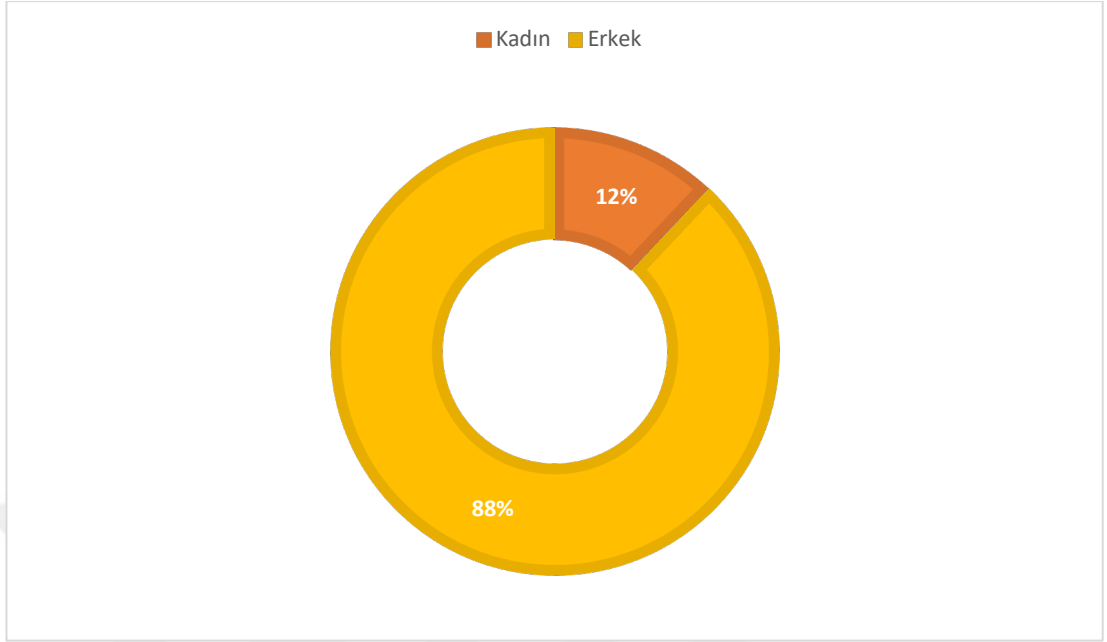
karşı olan plan ve politikalar ortaya koymuştur. 2003 yılında kabul edilen Fırsat Eşitliği ve Çeşitlilik Politikası ile cinsiyet dengesi konusunda önemli bir adım atılmış ve toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması için çabalanmıştır. Buna ek olarak diğer organizasyonlarla olan iş birliği için de cinsiyet eşitliği önemli olmuştur.

NATO iç dengesine bakıldığında sadece cinsiyet eşitliği değil aynı zamanda ırk, etnik köken, din, milliyet, yaş ve cinsel eğilim açısından da fırsat eşitliği sağlayan bir ortam için girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlere bağlı olarak fırsat eşitliği, çeşitlilik, ayrımcılık ve tacize karşı koruma bağlamında politikalarda değişiklik yapılmıştır. Buna ek olarak NATO eylem planları da hazırlamıştır (NATO, 2019a).

Toplumsal cinsiyet perspektifi, erkekler ve kadınlar arasındaki güç ilişkilerini anlamak için kullanılan bir yöntemdir. Kaynaklara kimin eriştiği ve bu kaynakları kimin yönettiği, karar mekanizmalarında kimlerin yer aldığını anlamamız için toplumsal cinsiyet perspektifi gereklidir. BMGK 1325 sayılı karar, kadınların barış ve güvenlik süreçlerine dahil edilmesi için ordulara, güvenlik güçlerine, insani yardım kuruluşlarına, barışı koruma görevlilerine ve daha birçok ortağa tüm faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet perspektifinin entegre edilmesi için çağrıda bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet perspektifi üç temel alana entegre edilmek istenmektedir. Bu üç alan insani güvenlik; milli savunma ve güvenlik kuruluşlarında kadınların anlamlı ve eşit katılımı; çatışma ve barış inşası süreçlerinde kadınların görev almasıdır (NATO, 2019a).

NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifi Komitesi (NATO Committee on Gender Perspective-NCGP) de BMGK 1325 sayılı kararın uygulanması desteklemekte ve NATO üye ülkelere bu konuda tavsiyeler vermektedir. Buna ek olarak kadın askeri personelin durumlarıyla ilgilenmektedir. NCGP, toplumsal cinsiyet politikaları danışma organı olarak görev yapmaktadır. Ayrıca NATO'da Cinsiyet Danışmanları da bulunmaktadır. İlk Cinsiyet Danışmanları 2009 yılında Afganistan ve Mons ve Norfolk'taki NATO Stratejik Komutanlıklarında görev almıştır.

3.1.3. NATO’DA KADIN ORANI

Şekil 10. NATO Üyesi Ülkelerde 2019 Yılında Tam Zamanlı Asker Kadınların Ortalama Temsili

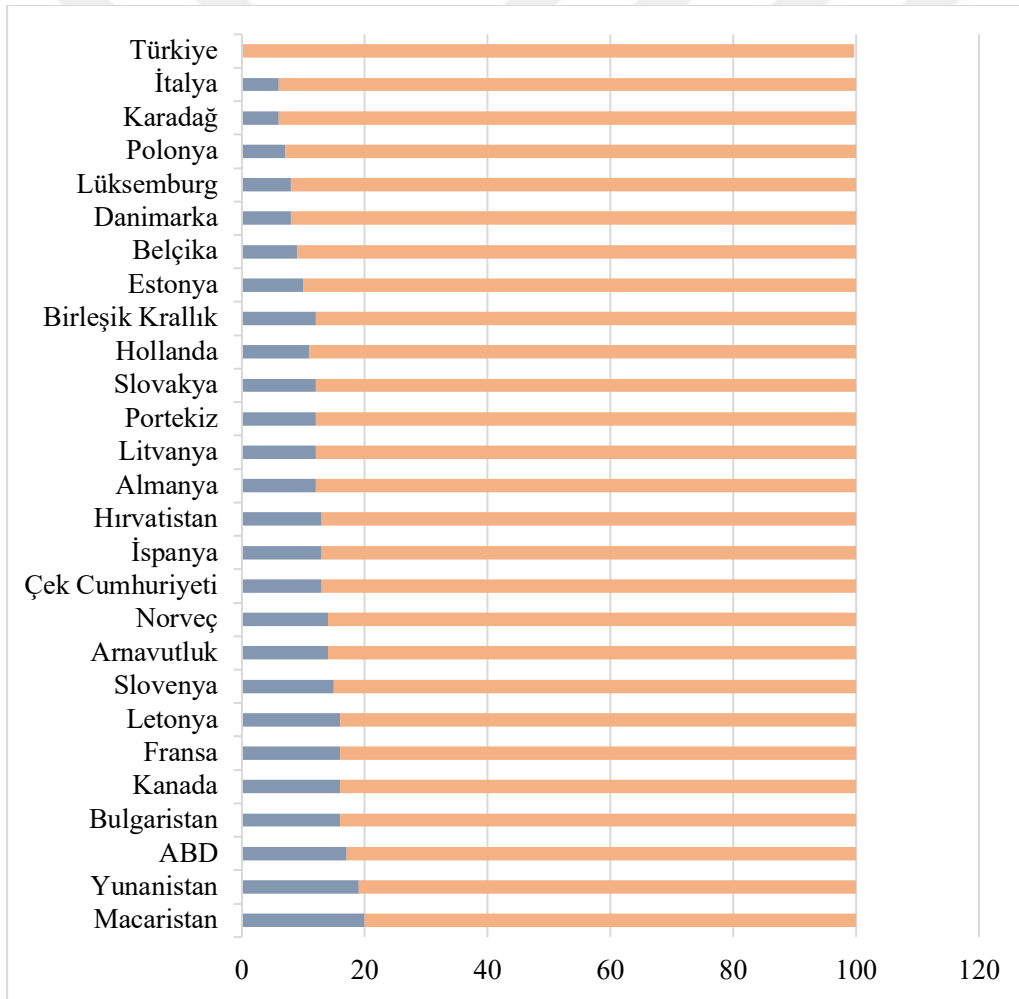
Kaynak: NATO (2021)

NATO’da kadın oranlarına bakıldığında son 20 yılda katılımın iki katına çıktığı görülmektedir. Çeşitli birimlerde yer alan kadınlar NATO Uluslararası Personel ’in %41’ini oluşturmaktadır. Ayrıca yaklaşık %20 oranında kadın lider görev almaktadır (NATO, 2019a).

NATO’nun cinsiyet dengesine verdiği önem kadın istihdamı oranına bakıldığında görülmektedir fakat kadınların görevleri üst pozisyonlarda veya lider olarak değil de genellikle destek ve idari nitelikte olmuştur. Üst düzeyde görev alan kadınlara bakıldığında göze çarpan isimlerden biri 2016’da NATO Genel Sekreter Vekili olarak atanan Rose Gottemoeller olmaktadır. Gottemoeller güvenlik ve silahların kontrolü konularında görev almıştır ve NATO’da görev almış en yüksek dereceli sivil kadın olmuştur. Kadın, Barış ve Güvenlik bağlamında Clare Hutchinson, Marriet Schuurman ve Mari Skare olmak üzere üç kadın Genel Sekreter Özel Temsilcisi olarak 2018’de görevlendirilmiştir. NATO’nun ilk kadın sözcüsü ise 2010 yılında atanan Oana

Lungescu olmuştur. NATO Güvenlik Dairesi'nin ilk kadın direktörü 2017'de Wendy Bashnan olmuştur.

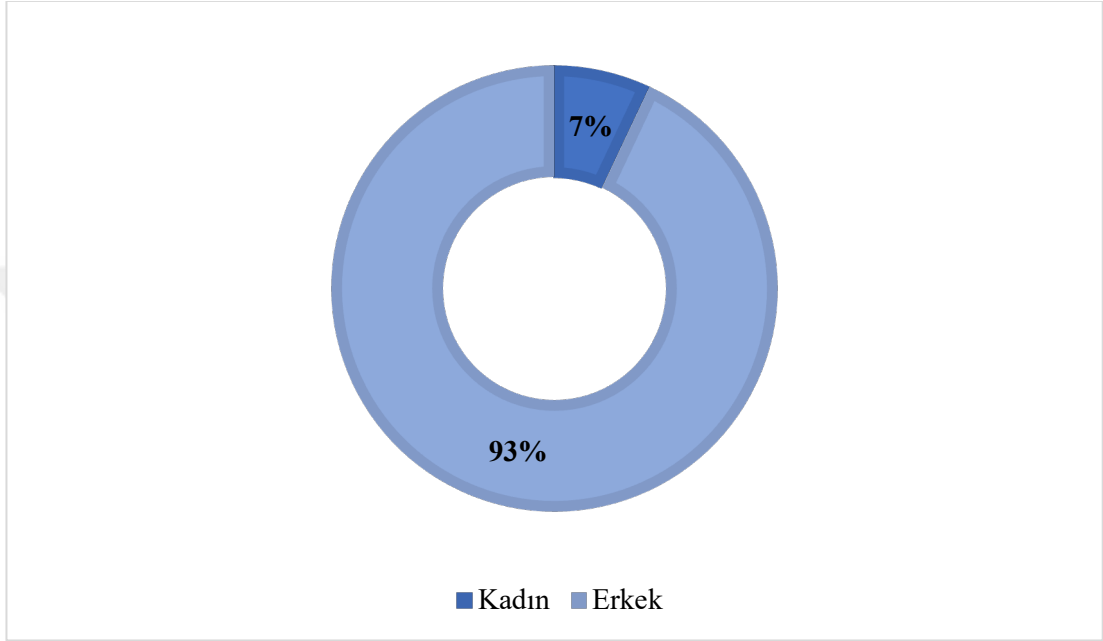
2021 verilerine göre kadınlar NATO müttefiklerinin silahlı kuvvetlerinde %12 oranında görev almıştır. NATO Uluslararası Kurmay Başkanlığı içinde orta düzeyde ve üst düzeydeki pozisyonlarda da kadın oranı artmıştır. Yine BM ile karşılaştırıldığında NATO'nun kadın istihdamında daha geride olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle BM'de üst düzeyli lider pozisyonlarda kadın oranının %35 ve genel temsil oranının da %43 olduğu bilinmektedir. Buna rağmen NATO'nun da cinsiyet eşitliği için yaptığı girişimler ve kadınları görünür kılma çabası önem arz etmektedir.

Şekil 11. 2019 Yılı NATO Üye Ülkelerinin Tam Zamanlı Asker Kadın ve Erkek Yüzdesi

Kaynak: NATO (2021)

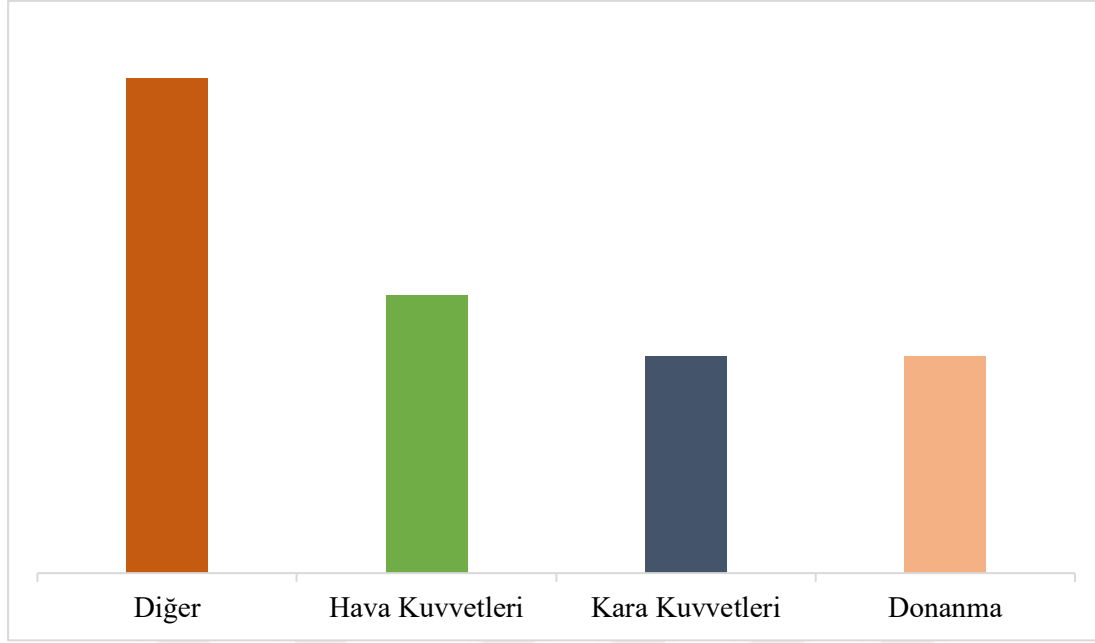
2019 yılı verileri incelendiğinde veri gönderen 27 ülke arasından sadece 17 ülkenin NATO üye ülke ortalaması olan %12'yi karşıladığı görülmektedir. Tam zamanlı kadın personel oranı Macaristan'da %20 ile en yüksek iken Türkiye'de kadın personel oranı %0.3 ile son sıradadır.

Şekil 12. 2019 Yılında Tüm Operasyonlarda Görev Alan Kadın ve Erkeklerin Temsilinde NATO Üye Ülke Ortalaması

Kaynak: NATO (2021)

2019 yılı raporuna göre operasyonlarda görev yapan kadın ve erkek oranı için sadece 22 ülke veri göndermiştir. Bu rapora göre operasyonlarda görev alan personelin %7'si kadın ve %93'ü erkeklerden oluşmaktadır.

Şekil 13. NATO üyesi ülkelerdeki askeri hizmetlerde kadınların 2019 ortalama temsili

Kaynak: NATO (2021)

2019 yılında yayınlanan rapora göre NATO’da görev alan kadın personelin %23’ü hava kuvvetlerinde, %18’i kara kuvvetlerinde, %18’i donanmada ve %23’ü de diğer alanlarda görev almaktadır. Ayrıca bu rapora göre ülkelerin %62’sinde kadın generaller görev alırken %38’inde kadın general bulunmamaktadır.

3.1.4. KADIN, BARIŞ VE GÜVENLİK GÜNDEMİ (WPS)

WPS, küresel politikada toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların çatışma ve barış süreçlerinin her alanında rol alabilmesi için oluşturulmuş bir gündemdir. Toplumsal cinsiyetle ilgili konuların barış ve güvenlik hakkındaki tüm konu ve alanlara entegre edilmesi temel amaçlardan olmuştur. WPS temellerine bakıldığında 1979 tarihli Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW), 1985 tarihli Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, 2002 yılında kabul edilen Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü ve son olarak kabul edilen birçok BMGK kararı açıkça görülmektedir (NATO, 2020).

3.1.5. WPS VE NATO

BMGK 1325 sayılı karardan önce de toplumsal cinsiyet konusu NATO'nun gündeminde olmuştur fakat kararın yayınlanmasından sonra konuya daha çok önem verilmiştir. BMGK'nın 1325 sayılı kararı ile başlayan ve devamında alınan kararlarla devam eden Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi NATO'da da kabul edilmiştir. Bu gündemi kendi amacına uyacak şekilde benimseyen NATO cinsiyet eşitliği kavramını politikalarına, eğitim materyallerine, misyon ve operasyonlarına entegre etmiştir. 1325 sayılı kararın uygulanması için bu yeni mekanizmaların yanında gerçekleştirilen tüm askeri operasyonlarda, toplumsal cinsiyet ile ilgili siyasi yönergeler ve tavsiyeleri onaylamıştır.

2007 yılında NATO üyeleri ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi tarafından onaylanan ilk Kadın, Barış ve Güvenlik politikası düzenli olarak güncellenmektedir. Bu belge ile üye ülkelerin 1325 sayılı kararı uygulaması için önerilerde bulunulmuş; Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik Teşkilatı gibi kuruluşların barışı koruma eylemlerine cinsiyet perspektifini de dahil etmesi ve bunlar hakkında raporlar verilerek takip edilmesi konusunda önlemler alınmıştır. Bu önlemlerle örgütler arasında uyum, deneyim alışverişi ve uygulamaların geliştirilmesi amaçlanmıştır (NATO, 2013). 2009 yılında düzenlenen NATO zirvesinde 1325 ile ilgili kararlar yine gündeme alınmış ve desteklenmiştir. Ayrıca bu zirvede bir zaman çizelgesi hazırlanmıştır. Bu zirve sonucu Stratejik Komutanlar, 2009 Eylül'de yayınlanan "Bi-SC Direktifi 40-1 Silahlı Çatışma Sırasında Koruma Tedbirleri Dahil Olmak Üzere, BMGK 1325 ve Cinsiyet Perspektiflerinin NATO Komuta Yapısına Entegrasyonu" nu yayınlamıştır (NATO Bi-SC Direktifi, 2009).

3.1.6. Bi- STRATEJİK KOMUTA DİREKTİFİ 40-1 (Bi-Strategic Command Directive (BI-SCD) 40-1)

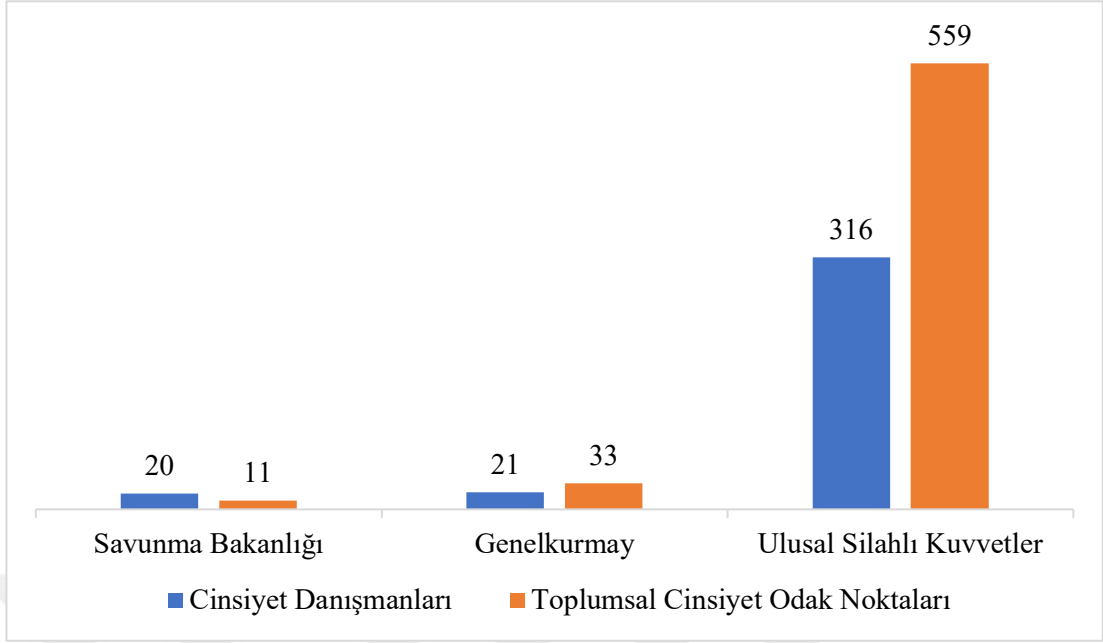
Bu direktif 1325 sayılı kararın NATO'ya entegrasyonu için önem arz etmektedir. Bu belge ile toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması ve NATO örgütü ve operasyonlarına bütünleştirilmesi amaçlanmıştır. Bir kılavuz niteliğinde olan bu belge ile kadınların, kız çocuklarının ve erkek çocuklarının çatışmalar sırasında korunmasının, NATO üyeleri ve ortakları için BM kararları ile Cenevre Sözleşmeleri

çerçevesinde bir yükümlülük olduğu kabul edilmiştir (NATO, 2009). BMGK 1325 sayılı karar ve Bi-SC Direktifi, barış operasyonlarına toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Buna ek olarak Bİ SC 40-1 Direktifi'nde kadın perspektifinin dahil edilmesinin gerekliliği özel olarak vurgulanmaktadır.

Çatışma sırasında olduğu gibi çatışma sonrasında ve barış süreçlerinde de kadınların bir aktör olarak yer almasının sürdürülebilirliği konusundan da bahsedilmiştir. Yine bu direktif çerçevesinde Cinsiyet Danışmanlarının pozisyonları belirlenmiştir. Bir eylem planının hazırlanması ve 2010 Lizbon Zirvesi'nde onaylanması için öneride bulunulmuştur. Bi- SC direktifi zamanla güncellenmiş ve genişlemiştir.

Bi-SC Direktifi ile toplumsal cinsiyet danışmanları görev yerlerine göre olmak üzere Toplumsal Cinsiyet Danışmanları (GENAD), Toplumsal Cinsiyet Saha Danışmanı (GFA) ve Toplumsal Cinsiyet Odak Noktası (GFP) olarak üç gruba ayrılmıştır. NATO Toplumsal Cinsiyet Danışmanları tüm düzeylerde ve gerçekleşen tüm faaliyet, misyon ve operasyonlarda toplumsal cinsiyet perspektifini kullanarak eylemlerini planlamakta ve yürütmektedir. Buna ek olarak cinsiyet entegrasyonu sağlanmasına ve kendi çalışma alanlarına toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil edilmesine rehberlik etmektedir.

Şekil 13'te askeri yapılar içindeki Cinsiyet Danışmanı ve Toplumsal Cinsiyet Odak Noktalarının sayıları incelenmektedir. 2019'da 19 ülkeden 16 tanesi Cinsiyet Danışmanları hakkında bilgi vermiştir. 16 ülkeden sadece 6 ülke Cinsiyet Danışmanlarını konuşlandırmıştır. Bu altı ülke Bulgaristan, Türkiye, Kanada, İtalya, Hollanda ve ABD olmuştur. Altı ülke toplamda 20 Cinsiyet Danışmanı konuşlandırmıştır. Toplumsal Cinsiyet Odak Noktaları'na ise sadece 15 ülkenin sahip olduğu bildirilmiştir. 2019 verilerine göre büyük kısmı Ulusal Silahlı Kuvvetler'de görevlendirilmiş toplam 603 Toplumsal Cinsiyet Odak Noktası vardır.

Şekil 14. Askeri Yapılar İçinde Rapor Edilen Toplam Cinsiyet Danışmanı ve Toplumsal Cinsiyet Odak Noktaları Sayısı

Kaynak: NATO (2019)

3.1.7. NATO’NUN WPS UYARLAMASI

NATO özgürlük, demokrasi ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde barış ve güvenliği sağlamayı hedefleyen bir örgüttür. NATO’nun toplu savunma, kriz yönetimi ve işbirlikçi güvenlik olmak üzere üç temel görevi bulunmaktadır. BMGK 1325 sayılı karar ile NATO ve üye ülkeler de harekete geçmiştir. Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarda kadınların karar verme mekanizmaları içerisinde yer almasının gerekliliğini vurgulayan bu girişimler, kadın ve güvenlik konusunda önemli olmuştur.

Çatışma zamanlarının kadın ve kız çocuklarının üzerindeki olumsuz etkisi, kadınların barış ve güvenlik süreçlerinde oynadıkları rollerin ele alınmasının yanı sıra NATO kendi eylemlerine toplumsal cinsiyet perspektifini dahil etmek için çabalamaktadır. Bu bağlamda Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi büyük önem taşımaktadır. NATO ve üye ülkeleri bu gündem üzerine çalışmalar yapmakta ve sivil ve askeri faaliyetlerinin tümünde toplumsal cinsiyet konusunu vurgulamaktadır. Tüm bireyler için güvenliğin

sağlanması ancak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve yaşadığımız dünyaya toplumsal cinsiyet perspektifiyle bakabilmek önem arz etmektedir.

İlk olarak 2007 yılında Kadın, Barış ve Güvenlik politikası kabul edilmiştir. Toplumsal cinsiyet perspektifinin askeri alana entegrasyonunu sağlamak amacıyla NATO birçok girişimde bulunmuştur. 2009 sonrasında özel Cinsiyet Danışmanları görevlendirilmiştir. Daha sonrasında BMGK 1325 sayılı kararın 10. yıldönümünde Lizbon Zirvesi ile bir Eylem Planı kabul etmiştir. Kabul edilen politikalar sürekli olarak güncellenmiştir. Kasım 2010 yılında gerçekleşen Lizbon Zirvesi'nde on yıllık bir stratejik yol haritası belirlenmiştir. Bu zirvede BMGK 1325 ve NATO'nun toplumsal cinsiyet ile ilgili eylemleri stratejik çerçevede dahilinde gündeme gelmemiştir. Fakat bu zirvede onaylanan Eylem Planı içinde BMGK 1325'nin uygulanması ve NATO'nun bu konudaki rolü de vardır. Ayrıca bu zirvede Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi hakkında kapsamlı rapor da kabul edilmiştir. Bu rapor bağlamında dört temel alan tanımlanmıştır:

İlk olarak BMGK 1325 sayılı kararın yaygın olarak kullanılması ve bu kararın uygulanması için örgütlerle iş birliği yapılması konusu ele alınmıştır. Bu örgütler AGİT, OECD ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi olarak belirtilmiştir. İkinci olarak askeri ve sivil personelin 1325 sayılı hakkında eğitilmesi ve bilgilendirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Üçüncü olarak operasyonlara toplumsal cinsiyet perspektifinin entegre edilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Son olarak ise kamu diplomasisi ile ilgili adımlar atılmış ve medyanın önemine dikkat çekilmiştir (NATO, 2013).

Çatışmaların kadınlar ve kız çocukları üzerindeki olumsuz ve orantısız etkisini vurgulayan Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi kadınların barış ve güvenlik konusunda önemli rollerine dikkat çekmektedir. NATO'nun bu gündeme dair üç yaklaşımı bulunmaktadır: Entegrasyon, Kapsayıcılık ve Doğruluk.

Entegrasyon ile NATO kendi ve üyelerinin eylemlerini toplumsal cinsiyet bakış açısıyla incelemekte ve bu gündemin yayılması ve uygulanması için yaklaşımı bütünleştirmektedir. Bu çerçevede NATO dünyanın çeşitli yerlerinden kadın sivil toplum kurumlarıyla iş birliği yapmıştır. Buna ek olarak NATO önderliğindeki askeri faaliyetler sürecinde toplumsal cinsiyet perspektifi önemsenmiştir. Toplumsal cinsiyet

perspektifi savunma planlamasında da ön plana alınmıştır. Çatışma ve kriz durumlarında cinsel taciz ve tecavüz olaylarını erken anlayabilmek için girişimlerde bulunulmuştur. Silahların kontrol edilmesi konusu da toplumsal cinsiyet perspektifiyle tekrar değerlendirilmiştir. NATO hedeflerini gerçekleştirmek ve gündemin uygulamalarını ve sonuçlarını paylaşmak için Avrupa Birliği, Afrika Birliği gibi uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmaktadır. Kadın, Barış ve Güvenlik gündemini geliştirmek için ve durumlara göre hareket edebilmek için kurulan Sivil Toplum Danışma Paneli de kurulmuştur (NATO, 2020).

Kapsayıcılık açısından bakıldığında yine cinsiyet dengesinin oluşturulmaya çalışıldığı ve özellikle kullanılan dile dikkat edildiği vurgulanmaktadır (NATO, 2020). Bu çerçevede NATO Uluslararası Kurmay Başkanlığı'nda ve üst yönetimde kadın sayısı yükseltilmiştir. Buna ek olarak eril bir nitelik taşıyan kavramlar değiştirilmeye çalışılmış ve toplumsal cinsiyet içeren bir dil benimsemiştir.⁹

Son olarak doğruluk yaklaşımı şeffaflık ve hesap verilebilirlik ile ilgilidir. Yapılması gerekenleri netleştirmek ve yaygınlaştırmak için politikalar geliştirilmiştir. Buna en önemli örneklerden biri cinsel tacizi önlemek için oluşturulan sıfır tolerans politikalarıdır (NATO, 2020).

Ayrıca NATO 2015 yılında Kadın, Barış ve Güvenlik gündemine özel bir temsilci görevlendirmiştir. Buna ek olarak NATO kadınların sadece kadın oldukları için önüne koyulan engellerden kurtulması ve önemli üst pozisyonlarda görev almasını sağlamak için politikalar uygulanmıştır. NATO Kadınların Profesyonel Ağı (NWPN) ve Danışmanlık/ Eğitim Programları 2014 yılında kurulmuş ve çalışmalara başlamıştır. Ayrıca bu çerçevede en önemli girişimlerden biri de Toplumsal Cinsiyet Danışmanı Uluslararası Askeri Çalışma Ofisi'nin (IMS GENAD) kurulması olmuştur. Ofisin kurulmasıyla birlikte 1325 sayılı kararın uygulanması takip edilmesi ve toplumsal cinsiyet perspektifinin üye ülkelere ve askeri operasyonlara entegre edilmesi amaçlanmıştır (NATO, 2022a).

⁹ Kullanımı değiştirilen kavramlar incelendiğinde “chairman” kelimesi yerine “chair”, “manning” yerine “staffing”, “man- hours” yerine “work- house”, “manpower” yerine “workforce” gibi örnekler görülmektedir. NATO'nun gerçekleştirmeye çalıştığı değişim en azından eşitlik algısına katkıda bulunmaktadır.

Kadın deneyiminin ve kadın perspektifinin güvenlik konularındaki önemini vurgulayan NATO, bunları politikalara dahil etmenin askeri yeteneği ve etkiyi artırabileceğini iddia etmektedir. NATO'nun bu çerçevede iki temel aracı bulunmaktadır. İlki Toplumsal Cinsiyet Danışmanı Uluslararası Askeri Personel Ofisi, ikincisi ise NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi (NCGP)'dir. Bu araçlarla kadınların özellikle askeri alanda temsil oranı artırmak ve askeri faaliyetlerde toplumsal cinsiyet perspektifini NATO ve üye ülkelerine kazandırmak amaçlanmıştır. NATO daha kapsayıcı bir askeri gücün ve güvenlik anlayışının gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

NATO eğitimler düzenleyerek Kadın, Barış ve Güvenlik konusunda tüm personeline bilgi vermiştir. 2019'da NATO'nun kabul ettiği cinsel sömürü ve istismar konusunda sıfır tolerans politikası bu konu çerçevesinde önemli olmuştur. Bu politika tüm üye ülkeler ve tüm personeller için geçerli olmuş ve raporlama mekanizmasının önemini vurgulamıştır.

Kadınların tam ve anlamlı katılımları kadar görünürlükleri de önemsenmiştir. Kapsayıcılık temel ilkesi bağlamında cinsiyet eşitliği için adımlar atılmıştır. Kadınların önündeki engellerin kaldırılması, erişilebilirlik, insan zihniyetlerinin değiştirilmesi ve çalışma ortamında güvenlik sağlanması için girişimlerde bulunulmuştur (NATO, 2022b).

2021 yılında yayınlanan raporda da NATO Kadın, Barış ve Güvenlik konusuna odaklanmıştır. NATO'nun BMGK 1325 sayılı kararın uygulanmasına nasıl katkıda bulunabileceğine dair tartışmalar yapılmıştır. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması çerçevesinde her iki cinsiyetin de tecrübe ve endişelerinin göz önünde bulundurulması amaçlanmış ve gerçekleştirilen her eylemin kadın ve erkekler üzerindeki etkilerini değerlendirilmiştir. Farklı bakış açılarının benimsenmesi, cinsiyetçi dilin değiştirilmesi de bu bağlamda bir araç olarak kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amaçlanmıştır (NATO, 2019).

3.1.8. NATONUN AKSİYON PLANLARI

NATO 1325 sayılı kararı kendi içinde kurumsallaştırmıştır. Kadın, Barış ve Güvenlik konulu ilk NATO politikası 2007 yılına dayanmaktadır. NATO'nun ilk WPS eylem planı 2010 yılında başlatılmıştır. NATO, müttefikleri ve Avrupa- Atlantik Ortaklık Konseyi 2014 yılında yenilenmiş bir politika ve yeni bir Eylem Planı kabul etmiştir.

Son olarak 21 Ekim 2021'de NATO Savunma Bakanları tarafından 2021-2025 Kadın, Barış ve Güvenlik Eylem Planı onaylanmıştır. Yine 2021 yılında toplanan Brüksel Zirvesi'nde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilerletilmesi ve toplumsal cinsiyet perspektifinin politikalara, planlara, eğitim ve öğretime, misyon ve operasyonlara, sivil ve askeri yapılara tamamen entegre edilmesi taahhüdünü desteklemiştir. Yeni Eylem Planı ile uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin kapsamının genişletilmesi ve geliştirilmesi amaçlanmıştır. Yeni teknolojiler ve iklim değişikliği gibi gündemdeki konulara da cinsiyet perspektiflerinin dahil edilmesi düşünülmüştür. Buna ek olarak çatışmaya bağlı cinsel şiddetin önlenmesi için girişimlerde bulunulması üzerinde durulmuştur (NATO, 2021).

Barış süreçlerine kadınların eşit ve anlamlı katılımı çerçevesinde çatışmanın kadın ve kız çocukları için orantısız ve olumsuz etkisinin önemi kabul edilmiştir. NATO, WPS gündeminin bütünleştirilmesini üç ilke bağlamında değerlendirmiştir: Entegrasyon, Kapsayıcılık ve Dürüstlük.¹⁰

3.1.9. PRATİKTE WPS VE NATO

BMGK'nın 2000 yılında kabul ettiği 1325 sayılı karar ile kadınların çatışma sırasında ve sonrasında yaşadıkları sorunlar ve kadın tecrübeleri vurgulanmaya başlanmıştır. Cinsiyet eşitliği, güvenlik ve uluslararası barış kavramlarının birbiriyle olan ilişkilerine dikkat çeken 1325 sayılı karar ve sonrasında alınan sekiz karar NATO'da da önemli değişimlere yol açmıştır.¹¹ Katılım, çatışma önleme, korunma, kurtarma ve tedavi olarak dört hedefi bulunan bu gündem birçok politikayı da şekillendirmektedir.

¹⁰ Bu ilkeler NATO'nun üç I'sı olarak bilinmektedir. Bunlar integration (entegrasyon), inclusiveness (kapsayıcılık) ve integrity (dürüstlük) olarak belirtilmiştir.

¹¹ BMGK 1325, BMGK 1820 (2008), BMGK 1888 (2009), BMGK 1889 (2009), BMGK 1960 (2010), BMGK 2106 (2013), BMGK 2122 (2013), BMGK 2242 (2015), BMGK 2467 (2019)

Şu anda NATO Cinsiyet Perspektifleri Komitesi olarak bilinen, NATO Kuvvetlerinde Kadınlar Komitesi 1976 yılında kurulmuştur. 2012 yılında NATO Genel Sekreterine Kadın, Barış ve Güvenlik konusunda bir Özel Temsilci atanmıştır (NATO, 2017).

Çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerinde kadınların daha çok görev alması gerektiği düşüncesi temelde iki nedene dayanmaktadır. İlk olarak kadınların barışı sağlama ve devam ettirme konusunda daha yetenekleri oldukları düşüncesidir. Bu görüş temelde toplumsal cinsiyete bağlı olarak gelişmiştir. Kadınların daha barışçıl, iyimser, merhametli ve olumlu nitelikleri olduğu varsayılmaktadır (Krause, 2018). Geçmişteki örneklerle bakıldığında bu görüşü destekleyecek kanıtlar bulunmamaktadır. İkincisi ise cinsiyet eşitliğinin birçok anlaşmada yer almasıdır. Anlaşmalar da çoğu kez arka plana atılmakta ve uygulanmamaktadır.

Araştırmalara bakıldığında kadınların barış süreçlerinde ve anlaşmalarda bulunmasının olumlu etkilere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca kadınların daha çok ve daha önemli görevlerde yer alması toplumsal cinsiyet perspektifinin her alana entegre edilmesi anlamına gelmektedir (NATO, 2017). NATO üyesi devletler ve ortakları bu konu hakkında bir politika ve eylem planı kabul etmiştir.

3.2.AFGANİSTAN VE NATO

Üçüncü bölümün ikinci kısmında ise Afganistan'daki kadınların durumu hakkında vaka analizi yapılacaktır. Bu vaka analiziyle BM ve NATO'nun uygulamaları somut bir şekilde analiz edilecektir. Bu çerçevede NATO'nun ISAF ve RSM birlikleri incelenecektir.

3.2.1. AFGANİSTAN'IN ARKA PLANI

Afganistan 1919 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanmış bir devlettir. Bağımsızlıktan sonra Türkiye ve Atatürk'ü model alan Afganistan modernleşme ve demokrasi kurma sürecini yaşamıştır. 1970'li yıllara kadar Afgan kadınları açısından önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 1919'da oy kullanma hakkını elde eden kadınlar, 1950'lerde cinsiyet ayrımının kaldırılması ve 1960'larda yeni bir anayasanın kabulüyle önemli bir ilerleme kaydetmiştir.

1970’lerde yaşanan darbeler, 1979-1989 arasında süren Sovyet İşgali, daha sonrasında ülke içinde Mücahit gruplar ve hükümet arasında yaşanan iç çatışmalar ve son olarak yönetimi Taliban’ın ele geçirmesi sonrasında geçmişte kazanılan kadın hakları yavaşça kaybedilmiştir. Soğuk Savaş döneminde yaşanan ABD-SSCB mücadelesi Afganistan İç Savaşı’nın yaşanmasında önemli bir etken olmuştur. İslamcı direniş hareketleri ABD’nin desteğini alarak Sovyet İşgali ’ne karşı mücadele etmiştir. 1989’da Sovyetler Birliği’nin Afganistan’dan çekilmesi sonucu farklı etnik gruplar iktidar için birbiriyle mücadele etmeye başlamıştır.

1996-2001 yılları arasında Afganistan’da hüküm süren Taliban, gerçekleştirdiği önemli insan hakları ihlalleriyle uluslararası alanda gündeme gelmiştir. Kadın haklarına yönelik ihlaller incelendiğinde kadınların eğitim hakkından ve çalışmaktan menedildikleri; yanlarında erkek refakatçi olmadan evden çıkma yasakları; kıyafet kısıtlamaları; sağlık hizmetlerine erişimin yasaklanması; halka açık konuşmalar ve siyasi konuşmalar yapılmasının yasaklanması gibi birçok ihlal açıkça görülmektedir. Tüm yaşananlara bakıldığında kadınların kamusal alanda görünmez kılındığı, hane içine hapsedildikleri ve bağımsızlıklarını tamamen kaybettikleri görülmektedir. Bunlara ek olarak kadınlar şiddete ve tecavüze de maruz kalmıştır (Amnesty International UK, 2022).

3.2.1.1. ABD’nin Afganistan’ı İşgali ve ISAF’ın Kurulması

11 Eylül 2001 tarihinde El- Kaide’nin ABD’ye karşı gerçekleştirdiği terör saldırısı sonrasında Afgan hükümeti Usame bin Ladin’i teslim etmeyi reddetmiştir. BMGK’nın 11 Eylül olaylarını “uluslararası terör saldırısı” olarak tanımlaması sonucunda ABD’nin Afganistan’ı işgali gerçekleşmiştir. 2001 yılı sonunda Taliban iktidardan indirilmiştir. Bunun sonucunda Taliban uluslararası birliklere, Batı destekli Afganistan hükümetine ve Afgan güvenlik güçlerine karşı mücadeleye girişmiştir. Müdahale öncelikle ABD’nin Sürekli Özgürlük Operasyonu ile başlamış ve daha sonrasında NATO operasyonu ile devam etmiştir.

Başarısız devlet, etnik ve dini mücadeleler, uyuşturucu ticareti, terör gibi birçok faktörün Afganistan’da bulunması, bu bölgeyi güvensizlik kaynağı haline getirmiştir. 2001’de yayınlanan Bonn Deklarasyonu ile BM Afganistan Yardım Misyonu, yeni

Afgan hükümeti ve ISAF arasında bir iş birliği yapılması ve Afganistan’da güvenli bir ortam yaratılması kararlaştırılmıştır.

NATO Ağustos 2003’ten itibaren BM tarafından yetkilendirilmiş olan Uluslararası Yardım Gücü’ne (ISAF) öncülük etmiştir. ISAF çok boyutlu sorumluluk anlayışını benimsemiş ve ülkenin yeniden inşasını, güvenliğini, istikrarını kalkınmasını ve gelişimini amaçlamıştır. ISAF’ta ABD, İngiltere, Almanya, Kanada, İtalya, Belçika ve Türkiye başta olmak üzere birçok ülkeden komutan görev almıştır.

Afganistan’da olanlar NATO için üç önemli şeyin yaşanmasına neden olmuştur. Öncelikle NATO ilk kez 5. Maddeyi uygulamıştır; ikinci olarak NATO alan dışı bir bölgede faaliyet göstermiştir; son olarak ise ilk kez kara savaşı yapılmıştır. Soğuk Savaş döneminde askeri operasyon tecrübesi bulunmayan NATO, Avro-Atlantik dışına çıktığında zorluk yaşamıştır.

NATO da bu olaya karşı 5. Madde çerçevesinde hareket etmiş ve ISAF adlı misyonu görevlendirmiştir.¹² NATO’nun kendi ülkelerini gelebilecek saldırılardan koruması ve Afganistan’ın terörist grupların barınabileceği bir güvenli alan olmasını engellemek amacıyla bir NATO Misyonu göreve başlamıştır. BM tarafından görevlendirilen Uluslararası Yardım Gücü’ne liderlik eden NATO terörizme karşı mücadele etmiş ve güvenliği sağlamayı amaçlamıştır. ISAF, 2014 yılında Afgan Ulusal Savunma ve Güvenlik Kuvvetleri’nin ülkenin güvenliği konusunda aldığı sorumlulukla beraber misyonunu tamamlamıştır.

¹² “Taraflar, Kuzey Amerika’da veya Avrupa’da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası’nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır.”

Tablo 7. ISAF’a Katkıda Bulunan Milletler

Kaynak: NATO (2014)

Arnavutluk	10	Almanya	1318	Portekiz	32
Ermenistan	121	Yunanistan	8	Romanya	273
Avustralya	268	Macaristan	79	Slovakya	32
Avusturya	1	İzlanda	3	Slovenya	2
Azerbaycan	94	İrlanda	7	İspanya	273
Belçika	33	İtalya	1373	İsveç	12
Bosna-Hersek	8	Ürdün	616	Makedonya	152
Bulgaristan	319	Letonya	18	Türkiye	361
Hırvatistan	79	Litvanya	47	Ukrayna	9
Çek Cumhuriyeti	228	Malezya	2	Birleşik Emirlikleri	Arap 35
Danimarka	128	Moğolistan	40	Birleşik Krallık	2837
Estonya	2	Karadağ	25	Birleşik Devletler	18180
Finlandiya	91	Hollanda	30		
Fransa	89	Norveç	60		
Gürcistan	755	Polonya	310		

2014 yılında NATO’nun yayınladığı son rapora göre yukarıdaki tabloda bulunan ülkelerden toplam 28,360 personel ISAF’ta görev almıştır. ABD’nin yüksek oranlı katılımı dikkat çekmektedir.

3.2.2. ISAF, TOPLUMSAL CİNSİYET VE AFGAN KADINLARIN DURUMU

Afganistan’da yaşanan çatışmalar temelinde toplumsal cinsiyet ilişkileri ile de bağlantılıdır. Kültür, din ve tarihe dayanan birçok faktör sebebiyle Afgan kadınların aile ve toplum içindeki yeri cinsiyet ayrımcılığına dayanarak şekillendirilmiştir. Siyasi söylemde ve hükümete karşı bir faktör olarak kadın gündeme gelmiştir. Kadın ve kız çocuklarının eğitimi, başlık parası uygulaması, yasal evlilik yaşının yükseltilmesi gibi birçok konuda muhalefet mevcut hükümete karşı ses yükseltmiştir.

3.2.2.1. ISAF’ın Afgan Kadınlara Olumlu Etkileri

2001 yılından sonra uluslararası müdahale başlamış ve her alanda gelişmeler yaşanmıştır. Gelişmelerden bazıları kadınları etkilemiştir; bu dönemde kız çocukları okula gitmeye başlamış ve kadınlar iş hayatında rol almıştır. 2003’te kadın haklarını da garanti altına alan yeni bir anayasa hazırlanmıştır. Buna ek olarak kadınlar açısından önem taşıyan Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması (EVAW) yasası kabul edilmiştir (Amnesty International UK, 2022). Uluslararası askeri varlığın, uluslararası toplumun ve insan hakkı aktivistlerinin baskısı sonucu 2001’den sonra kadın hakları ve görünürliğünde ilerleme görülmüştür. Hükümet kadın refahının yükseltilmesi için politikalar oluşturulmuştur. Bunlardan en önemlileri Afganistan Sözleşmesi, Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi (ANDS) ve Afganistan Kadınları için Ulusal Eylem Planı (NAPWA) olmuştur (NATO, 2013).

Tüm bu gelişmelere ek olarak sağlık ve eğitim sektöründe de ilerleme kaydedilmiştir. Çocuk ölümlerinin azaltılması, yaşam süresinin artması ve kız çocuklarının okula gidebilmesi en önemli amaçlardan olmuştur. Fakat bu gelişmeler ülkenin tamamında değil özellikle kent kısmında yaşanmıştır. Kırsal kesimdeki Afgan kadınları ve kız çocukları gelişmelerden daha az etkilenmiştir (Lackenbauer ve Harriman, 2013). ISAF ve uluslararası toplumun başarısı olarak eğitim ve sağlığa kadınların erişimini artırmak gösterilmektedir. Tüm bunlara rağmen 2011 yılında Afganistan kadın olmak için en tehlikeli ülke seçilmiştir (BBC, 2011).

3.2.2.2. ISAF ve Toplumsal Cinsiyet

ISAF operasyonlarda toplumsal cinsiyet konusuna da önem vermiştir. Afganistan’da erkek ve kadın arasındaki tabakalı durum ve kadınların ikincil planda kalması, cinsiyet perspektifinin önemini ve farkındalığın artırılmasının gerekliliğini vurgulamıştır. ISAF birlikleri bölgedeki kadınların statüsünü de göz önünde bulundurarak toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması için girişimlerde bulunmuştur. Afganistan’da cinsiyet konusunda eğitimin düşük olması sebebiyle görevin her seviyesinde toplumsal cinsiyet eğitimine ihtiyaç duyulmuştur. Toplumsal Cinsiyet Danışmanları da bu noktada önemli rollere sahip olmuştur. Fakat ISAF da temel analiz birimlerine toplumsal cinsiyeti katmamıştır. Bu nedenle toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasında büyük eksiklik görülmektedir.

3.2.2.3. ISAF Personelinde Cinsiyet Dengesi

ISAF personelinin cinsiyet dağılımı tam olarak bilinmemekle birlikte %7 ile %15 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Buna ek olarak en yüksek rütbeli kadın personelin de albay olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle kadın personeller karar alma mekanizmalarında yer almamakta ve kadın etkisi düşük olmaktadır. Afgan halkı ile yapılan görüşmeler incelendiğinde, halkın ISAF’ı hükümet için olumlu görürken kadın ve erkeklerin güvenliğini sağlamada etkisiz gördüğü belirtilmiştir (NATO, 2013).

ISAF’ ta kadın personelin de bulunması Afgan halkındaki kadınlara ulaşmada beklenen sonuçları doğurmamıştır. Afgan kadınlarla yapılan görüşmelerde görülmektedir ki ISAF kadınlarla nadiren temas kurmuştur. Bu sebeple denilebilir ki ISAF kadınları önemli bir aktör olarak görmekte başarısız olmuştur.

Kapasite geliştirme çalışmaları bağlamında Afgan Hükümeti Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı bünyesinde cinsiyet birimleri oluşturmuştur. Polis ve orduda kadınlar görev almaya başlamıştır. Fakat görev alan kadın personelin tehdit ve tacize maruz kaldıklarını belirtmiştir. Kadınların kamusal alandaki rolü ve kadın haklarını güçlendirme girişimleri toplumun bir kesiminden sürekli tepki görmüştür (Moghadam, 1993). Ayrıca kadınların görev almak için talepleri de sınırlı sayıda kalmıştır. Bunun nedeni kadınların okuma ve yazma oranının düşük olması, ailelerin kadınların çalışmasına izin vermemesi ve etnik dengeyi korumak olarak sıralanabilir.

Kadın Katılım Ekipleri, Kültürel Destek Ekipleri ve Yabancı Alan Uzmanları gibi birimlerle birlikte kadınlarla iletişimi sağlamak, yerel güvenlik durumunu anlamak, kadınların operasyonlarla ilgili kararlara katılımını artırmak, bölge kadınlarını ISAF hakkında bilgilendirmek amaçlanmıştır. Kadınların ülkenin kalkınmasına ve güvenliğin sağlanmasına dahil edilmesi ve cinsiyet perspektifiyle olayların incelenmesi için girişimlerde bulunulmuştur.

ISAF GENAD, ISAF tarafından yapılan planlama toplantılarının çoğunda yer almamıştır. ISAF'ın BMGK 1325 sayılı kararı uygulaması konusunda iki rapor hazırlanmıştır. Bu raporlarda cinsiyetin ana akımlaştırılmadığı belirtilmiştir. Bunlara ek olarak nadiren de olsa olumlu gelişmeler görülmüştür. ISAF bünyesindeki bazı ofislerde kadınların görev alması teşvik edilmiştir. En önemli örneklerden biri olarak Shafafiat Ofisi gösterilmektedir. Şeffaflık anlamına gelen bu ofis yakıt, yiyecek, silah gibi birçok kalemin tedariğinin teftiş edilmesini sağlamaktadır. Kurulan Şeffaflık ve Hesap Verilebilirlik Komiteleri'nde kadın üyelerin görev alması desteklenmiştir (NATO, 2013).

3.2.2.4. Cinsiyet Eğitimleri

Cinsiyet eğitimleri konusuna bakıldığında ISAF personelinin çok azının bu eğitimi aldığı bilinmektedir. ISAF'a personel gönderen ülkelerin görev öncesinde cinsiyet eğitimi vermemiş ve personele görev sırasında da nadiren Afgan kadınlar hakkında bilgi verilmiştir. Hatta ISAF göreve başlamadan önce GENAD'ın BMGK 1325 sayılı kararı açıklaması için on dakika ayrılmış ve muhtemel sorular için zaman ayrılmamıştır (NATO, 2013). ISAF personellerinin çok az bir kısmı kendi isteğiyle BMGK'nın 1325 sayılı kararını okumuştur. Bu durum Bi-SC 40-1 içinde geçerlidir. ISAF personelinin cinsiyet eğitimi almaması veya sınırlı bir şekilde eğitim alması göstermektedir ki BMGK 1325 sayılı karar ve Bi-SC direktifi uygulamada yetersiz kalmıştır.

Belirtilmelidir ki NATO ve BM cinsiyet ayrımının çok yüksek olduğu bir toplumda faaliyet göstermiştir. ISAF personelinin BMGK 1325 ve Bi-SC 40-1 Direktifi hakkında bilgi sahibi olmaması, toplumsal cinsiyet konulu eğitimlerin az olması, güvenlik eksikliği sebebiyle GENAD'ların sınırlı hareket edebilmesi, toplumsal

cinsiyet analizi yapılamaması, çatışma sırasında öncelikler arasında toplumsal cinsiyetin bulunmaması, toplumsal cinsiyet sorunlarının sadece kadın sorunu olarak görülmesi ve ISAF personelinin çok büyük bir kısmının erkek olması başarısızlığın sebepleri olarak görülebilir.

3.2.3. KARARLI DESTEK MİSYONU

ISAF'ın durdurulmasından hemen sonra 2015 Ocak'ta NATO Afganistan'daki güvenlik güçlerine güvenlik ve terörle mücadele konusunda eğitmek ve tavsiyede bulunmak için Kararlı Destek Misyonu'nu (RSM) başlatmıştır.

2017 yılında insan kaçakçılığı konusunda yeni yasa çıkarılmış ve çocukların cinsel istismarı konusuna vurgu yapılmıştır. Fakat yasanın uygulamada yetersiz kaldığı bilinmektedir. 2018 yılında uluslararası anlaşmalarla uyumlu hukuk reformları kapsamında yapılan iyileştirmelerden kadına yönelik şiddeti cezalandıran bölüm silinmiştir. 20 yıl boyunca yaşanan tüm gelişmelere rağmen Afganistan 2020 yılı verilerine göre UNDP cinsiyet eşitliği endeksinde ve cinsiyet gelişimi endeksinde 189 ülke arasından 169. olmuştur (United Nations Development Programme, 2020).

Tablo 7'de Kararlı Destek Misyonu'na katkıda bulunan milletler incelenmiştir. Şubat 2021'de yayınlanan rapora göre 2015'te göreve başlayan ve 2021 yılında bölgeden çekilen Kararlı Destek Misyonu kapsamında 36 ülkeden toplam 9,592 personel görev almıştır.

NATO liderliğindeki Kararlı Destek Misyonu yapılan görüşmelerden sonra Nisan 2021'de geri çekileceğini duyurmuştur. Bu kararla birlikte bölgede yaklaşık 20 yıl bulunan NATO Afganistan'dan çekilmiştir. Ağustos 2021 de Afgan hükümeti ve askeri liderliği hızla güç kaybetmeye başlamıştır ve Taliban tekrar iktidara dönmüştür. Bu gelişmenin ardından NATO hava ikmal çabalarından birini başlatmıştır. Bu gelişmeden sonra NATO Afganistan'la olan iş birliklerini askıya almıştır (NATO, 2022b).

NATO'nun 2021'de Afganistan'dan çekilmesi ve devamında dünyanın şahit olduğu olaylar incelendiğinde NATO'nun bölgede hem başarılı hem de başarısız olduğu görülmektedir. Bölgede olumlu gelişmeler olmakla birlikte yıllarca süren çatışmalar

ve ülkede yer alan diğer güvensizlik faktörleri ülkedeki erkeklerin şiddet kültürünü güçlendirmiştir. Şiddet kültürü güçlendikçe ve silahlar yaygınlaştıkça kadınlara yönelik alanlar azalmış ve kadınlar daha savunmasız bir hale gelmiştir (Holmberg, 2012).

Tablo 8. Kararlı Destek Misyonu’na Katkıda Bulunan Ülkeler

Kaynak: NATO (2014)

Arnavutluk	99	Almanya	1300	İsveç	16
Ermenistan	121	Yunanistan	11	Makedonya	17
Avustralya	80	Macaristan	8	Türkiye	600
Avusturya	16	İtalya	895	Ukrayna	10
Azerbaycan	120	Letonya	2	İspanya	24
Belçika	72	Litvanya	40	Slovenya	6
Bosna-Hersek	66	Malezya	2	Danimarka	135
Bulgaristan	117	Moğolistan	233	Estonya	45
Lüksemburg	2	Hollanda	160	Polonya	290
Çek Cumhuriyeti	52	Norveç	101	Portekiz	174
Finlandiya	20	Romanya	619	Birleşik Krallık	750
Gürcistan	860	Slovakya	25	Birleşik Devletler	2500

3.2.4. GÜNÜMÜZDE AFGAN KADINLARIN DURUMU

Taliban'ın 2021 yılında iktidarı ele geçirmesi sonrasında aniden insan hakları krizi yaşanmaya başlanmıştır. 2021 yılında NATO'nun Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte insan hakları ve özellikle de kadın hakları önemli ölçüde yok edilmiştir. Kadınlar sistematik olarak ayrımcılığa, istismara ve şiddete maruz kalmakta ve temel insan haklarından mahrum bırakılmaktadır. Taliban gündeminde kadın statüsü ve özel ahlaki konulara da yer ayrılmaktadır. Bu bağlamda kadınlar toplumdan ayrı ve tabi kılınmış bir aktör olarak görülmektedir.

Aile içi şiddet başta olmak üzere şiddetin her türlü ile karşı karşıya olan kadınlar eğitimden mahrum bırakılmıştır. Yaşananlara ve kadınların durumuna bakıldığında görülmektedir ki BMGK'nın kabul ettiği 1325 sayılı karar ile başlayan Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi çoğu ülkenin sadece kâğıt üzerinde onayladığı bir gündem olarak kalmıştır. Uluslararası toplumun, BM'nin, NATO'nun ve daha birçok önemli uluslararası aktörün bu konudaki başarısızlığı gündem için olumsuz bir örnek olmuştur.

NATO'nun Afganistan'da bulunduğu süre boyunca kadın haklarında bir dizi önemli gelişme yaşanmıştır. Yönetimde kadınların temsili, eğitime erişim, iş ve ekonomi hayatında gelişmeler çerçevesinde kadınlar daha iyi yaşam koşullarına adım atmıştır. Fakat NATO'nun Afganistan'dan çekilmesi ve Taliban'ın ilerlemesi sonucu büyük ölçüde gerileme yaşanmıştır. Taliban kadın haklarına saygılı olacağı yönünde söz vermiş fakat pratikte bunun karşılığını göstermemiştir. Ağustos 2021'de yönetime Taliban'ın gelmesinden sonra çeşitli bildiriler yayınlanmış ve kadınlar aşama aşama hayatın her alanından çıkarılmaya başlanmıştır.

2001 yılından sonra gerçekleştirilen en büyük başarılarından biri olarak görülen kadın haklarındaki ilerleme ve medya özgürlüğü konularında büyük gerileme yaşanmıştır. Gazeteciler şiddet gösterilip göz altına alınırken; kadınlar hayatın birçok alanından silinmiştir. Kız ortaokulları kapatılmış, kadınların devlet işlerinde ve daha birçok alanda çalışması yasaklanmıştır. Kurulan yeni hükümette hiçbir kadın bakan yer almamıştır. Kadın İşleri Bakanlığı kaldırılmış ve yerine Erdem Yayma ve Kötülüğün Önlenmesi Bakanlığı kurulmuştur. Kadınların barışçıl toplanma hakkı da

kısıtlanmıştır. Buna ek olarak kadınların insani yardım bağlamında da çalışması yasaklanmıştır. Kadın sığınma evleri kapatılmıştır.

Devlet işlerinden, eğitimden, seyahat etmekten uzak tutulan kadınlar, kıyafet konusunda da zorunluluklara tabi tutulmuştur. Kadınların dışarı çıkmaması söylenmiş; çıkan kadınların ise sadece gözlerinin açık kalacağı bir burka giymesi gerektiği bildirilmiştir. Tüm bu kurallar önce bir tavsiye niteliğinde halka bildirilmiş ve daha sonrasında yavaş yavaş bir zorunluluk olarak ele alınmış ve yaptırıma tabii kılınmıştır. Son gelişmelerle birlikte 1990'ların sonunda yaşanan katı Şeriat kurallarına açıkça geri döndüğü görülmektedir. Bu yaşananlara BM'nin verdiği cevap ise bir kınama olarak kalmıştır.

Buna ek olarak Ukrayna Savaşı'nın patlak vermesiyle Afganistan'a olan ilgi azalmış ve uluslararası toplum Afganistan'ı büyük ölçüde yalnız bırakmıştır. Medya da dahil olmak üzere Afganistan'a olan ilginin azalması Taliban'ın da daha özgür hareket etmesine imkân tanımıştır.

Taliban'ın iktidarı ele geçirmesinden sonra Kanada, ABD, Birleşik Krallık gibi ülkeler askeri güçlerini ve destekledikleri örgütlerde çalışmış olan az sayıda Afgan'ı ülkeden tahliye etmiştir. Farklı cinsel yönelimlere sahip olanlar, kadın ve insan hakları savunucuları, aktivistler, gazeteciler gibi birçok insan ise savunmasız şekilde Afganistan'da kalmıştır (Human Rights Watch, t.y).

Tablo 9. 2021 Kadın, Barış ve Güvenlik Endeksi Ülke Sıralaması

Kaynak: Georgetown Institute for Women, Peace and Security (2022)

Sıra	Ülke	Endeks	Sıra	Ülke	Endeks	Sıra	Ülke	Endeks
1	Norveç	.922	58	Arnavutluk	.762	115	Guatemala	.664
2	Finlandiya	.909	59	Kazakistan	.761	116	Zambiya	.661
3	İzlanda	.907	60	Türkmenistan	.760	117	Tunus	.659
4	Danimarka	.903	61	Filipinler	.758	118	Botsvana	.657
5	Lüksemburg	.899	62	Şili	.757	119	São Tomé and Príncipe	.656
6	İsviçre	.898	63	Nikaragua	.756	120	Senegal	.655
7	İsveç	.895	64	Moritus	.750	120	Togo	.655
8	Avusturya	.891	64	Moldova	.750	122	Fildişi Sahili	.654
9	Birleşik Krallık	.888	66	Ruanda	.748	123	Kuveyt	.653
10	Hollanda	.885	66	Güney Afrika	.748	124	Lesoto	.650
11	Almanya	.880	66	Ukrayna	.748	125	İran	.649
12	Kanada	.879	69	El Salvador	.747	126	Kamerun	.648
13	Yeni Zelanda	.873	69	Gana	.747	127	Ürdün	.646
14	İspanya	.872	71	Dominik Cumhuriyeti	.746	128	Malavi	.644
15	Fransa	.870	71	Venezuela	.746	129	Butan	.642
15	Singapur	.870	73	Tayland	.744	130	Burundi	.635
15	Slovenya	.870	74	Lao	.741	130	Nijerya	.635
18	Portekiz	.868	74	Özbekistan	.741	132	Azerbaycan	.630
19	İrlanda	.867	76	Tanzanya	.739	132	Lübnan	.630
20	Estonya	.863	77	Barbados	.737	134	Myanmar	.629
21	ABD	.861	77	Kosova	.737	135	Komoros	.628
22	Belçika	.859	77	Paraguay	.737	136	Burkina Faso	.627
23	Letonya	.858	80	Brezilya	.734	136	Mısır	.627
24	Avustralya	.856	80	Fiji	.734	138	Ekvator Ginesi	.624
24	Birleşik Arap Emirlikleri	.856	80	Surinam	.734	138	Fas	.624
26	Hırvatistan	.848	83	Panama	.733	140	Gabon	.623
27	İsrail	.844	83	Peru	.733	141	Cezayir	.616
28	İtalya	.842	85	Ermenistan	.727	142	Haiti	.611
29	Polonya	.840	85	Tacikistan	.727	143	Mali	.610
30	Litvanya	.833	85	Zimbabve	.727	144	Angola	.609
31	Çek Cumhuriyeti	.830	88	Meksika	.725	145	Papua Yeni Gine	.604
32	Hong Kong	.829	89	Çin	.722	146	Esvatini	.602
33	Güney Kore	.827	90	Kolombiya	.721	146	Gine	.602
34	Sırbistan	.826	90	Kenya	.721	148	Gambiya	.597
35	Japonya	.823	92	Belize	.720	148	Hindistan	.597
36	Kıbrıs	.820	93	Kamboçya	.719	150	Libya	.596
37	Malta	.815	93	Tonga	.719	151	Cibuti	.595
38	Belarus	.814	95	Namibya	.714	152	Bangladeş	.594
39	Slovakya	.811	95	Nepal	.714	152	Liberya	.594
40	Gürcistan	.808	97	Bahreyn	.713	152	Nijer	.594
41	Bulgaristan	.804	97	Kırgızistan	.713	155	Kongo	.582
42	Karadağ	.803	97	Katar	.713	156	Madagaskar	.578
43	Jamaika	.800	100	Endonezya	.707	157	Orta Afrika Cumhuriyeti	.577
44	Kuzey Makedonya	.798	100	Doğu Timor	.707	157	Moritanya	.577
45	Yunanistan	.792	102	Suudi Arabistan	.703	159	Somali	.572
46	Macaristan	.790	103	Malezya	.702	160	Filistin	.571
47	Kosta Rica	.781	104	Honduras	.698	161	Sierra Leone	.563
48	Uruguay	.776	105	Sri Lanka	.697	162	Sudan	.556
49	Arjantin	.774	106	Türkiye	.693	163	Çad	.547
49	Bolivia	.774	107	Vietnam	.692	163	Demokratik Kongo Cum.	.547
49	Ekvador	.774	108	Kabo Verde	.690	165	Güney Sudan	.541
52	Trinidad ve Tobago	.771	109	Uganda	.685	166	Irak	.516
53	Rusya	.770	110	Umman	.675	167	Pakistan	.476
54	Mogolistan	.769	111	Mozambik	.673	168	Yemen	.388
55	Romanya	.765	112	Maldivler	.671	169	Suriye	.375
56	Bosna Hersek	.764	113	Etiyopya	.668	170	Afganistan	.278
56	Guyana	.764	114	Benin	.667			

SONUÇ

Uluslararası ilişkiler disiplininin doğuşundan itibaren güvenlik konusu önemli olmuştur. Uluslararası ilişkiler çerçevesinde 1940'larda gelişmeye başlayan devlet odaklı Güvenlik Çalışmaları, 1990'larda Soğuk Savaş'ın bitişiyle beraber siber güvenlik, enerji güvenliği, çevre güvenliği, ekonomik güvenlik, cinsiyet güvenliği gibi birçok farklı alt dalı kapsayacak bir duruma gelmiştir. 1988 yılında *Millenium Dergisi*'nin çıkardığı özel sayıyla birlikte uluslararası ilişkiler disiplinin temel konuları kadın perspektifiyle ele alınmaya başlanmıştır. Feminist Güvenlik Çalışmaları da Soğuk Savaş sonrasında çalışılan konular arasına girmiş ve özellikle 11 Eylül döneminden sonra literatürde kendine yer edinmiştir.

Bu çalışma BMGK 1325 sayılı karar çerçevesinde gelişen Kadın, Barış ve Güvenlik gündeminin NATO'ya entegre edilmesi konusunu değerlendirmektedir. Tez çerçevesinde yapılan analizde NATO'nun kendi politikalarına bu gündemi entegre etmesinin pratikte çok etkili olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu tezin ilk bölümünde temel kavram ve kuramlar ele alınmıştır. Güvenlik kavramının dönüşümü ve uluslararası ilişkilerle arasındaki ilişki incelemiştir. Uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik kavramına yaklaşımı hakkında kısa bir özet sunulmuştur.

Tezin ikinci bölümünde feminizm tarihinden bahsedilmiştir. Daha sonra feminist uluslararası ilişkiler teorileri açıklanmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler'in kuruluş amaçları ve yapısı ele alınmıştır. Kadın hareketleri incelenmiş ve BM'nin bu girişimlere katkısına dikkat çekilmiştir. Buna ek olarak BM örgütünde cinsiyet eşitliği incelenmiştir. BM diğer uluslararası örgütlerle kıyaslandığında kendi birimleri içinde cinsiyet eşitliğini sağlayabilmiş örgütlerin başında gelmektedir. BM'nin kadın sorunlarını çözme amacıyla kabul ettiği BMGK 1325 sayılı karar da bu çerçevede incelenmiştir. Feminist teorinin güvenlik kavramına bakışı ve çatışma zamanlarında yaşanan cinsel şiddet ve tecavüz olayları da bu bölümde ele alınan önemli konulardan olmuştur.

Son bölümde ise NATO'nun yapısı hakkında bilgi verilmiş ve bu örgütün BMGK 1325 sayılı karar sonucunda oluşturulan Kadın, Barış ve Güvenlik gündemini kendine entegre etmesi değerlendirilmiştir. Bu çerçevede NATO örgütünde kadın oranı

araştırılmış ve cinsiyet eşitliğinin sağlanıp sağlanamadığı konusu tartışılmıştır. Afganistan'daki kadınların durumu ve NATO'nun bölgedeki etkisi tartışılmıştır.

Genel olarak bakıldığında zaman boyunca alınan kararlara, politikalara, planlara ve direktiflerde kadın görünürlüğü, tecrübesi ve sorunlarının ele alınmasında ilerleme olduğu görülmektedir. Kadın örgütleri, hükümetler, BM, NATO ve önemli uluslararası örgütlerin girişimleriyle farkındalık artmıştır. Toplumsal cinsiyet uzmanlarının görev alması, toplumsal cinsiyet perspektifinin güvenlik ve barış başta olmak üzere her alana dahil edilmesi gibi olumlu gelişmeler görülmektedir. Çatışma zamanında yaşanan cinsel şiddete dikkat çekilmesi de diğer önemli nokta olmuştur. Bu konuda birçok çalışma yapılmaktadır. Günümüzde uluslararası sistemde, çatışma sırasında yaşanan tecavüz ve cinsel şiddet bir savaş silahı olarak kabul edilmektedir.

Fakat ilkelerin ve gündemle ilgili kararların tamamen uygulanması ve hayatın her alanına dahil edilmesi için daha fazla yol kat edilmesi gerekmektedir. Değişken olan güvenlik gündemi ve siyasi gündem içerisinde Kadın, Barış ve Güvenlik gündeminin daha fazla yer alması önem taşımaktadır. Kadın, Barış ve Güvenlik gündeminin siyasetin odak noktasında tutulması için gereken aslında değişen şartlar ve çeşitlenen güvenlik tehditlerine karşılık verecek daha iyi cevaplara ve nitelikli planlara ihtiyaç duyulmaktadır. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması da birçok güvenlik sorununa daha iyi bir çözüm olanağı sağlamaktadır.

Afganistan ve Kosova'da edinilen tecrübe önem taşımaktadır. Bu iki örnek çerçevesinde uluslararası uzmanların oluşturduğu bir ekip tarafından NATO liderliğindeki cinsiyet politikalarının ve planlarının uygulaması konusunda değerlendirme yapılmıştır. Afganistan ve Kosova'da kazanılan tecrübeler göstermektedir ki kadın askeri ve sivil personellerin operasyonlara daha fazla oranda katılımı ve cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi operasyon süreçlerinde önemli fark yaratmaktadır. Sorunlara daha sürdürülebilir ve mantıklı çözümler bulunması ancak eşit ve anlamlı katılım sayesinde mümkün olabilmektedir.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen terör saldırısından sonra ABD, Afganistan'ı işgal etmiştir. Afganistan'ın işgalinden sonra 2003 yılında BM tarafından yetkilendirilen Uluslararası Yardım Gücü (ISAF) NATO öncülüğünde bölgede

konuslandırılmıştır. Bu çalışmada örnek vaka analizi olarak Afganistan’da ISAF çerçevesinde kadın personelin ve Afgan kadınlarının durumu incelenmiştir.

Afganistan’ın yakın tarihi incelendiğinde Sovyetler Birliği ve ABD liderliğindeki uluslararası güçler ile yaşananlar göze çarpmaktadır. Buna ek olarak terörist grupların ve baskıcı İslami Taliban rejiminin de etkisi olumsuz olmuştur. Zaman içinde tehditler ve mücadele edilen gruplar değişmiş fakat kadın hakları nadiren iyileştirilmiş, çoğunlukla suistimal edilmiştir. Savaş ve militarizmin en çok etkilediği grup Afgan kadınları olmuştur. Afganistan kadın ve erkeğin ayrı tutulduğu, farklı roller verildiği ve kadınların ayrımcılığa uğradığı bir toplumdur. Yaşanan çatışmalar kadın ve erkekler için farklı etkiler doğurmuştur. Hem Afgan toplumunun özellikleri hem de BM ve NATO’nun kadınlar hakkında oluşturduğu politikaların etkisiz kalması sebebiyle Afganistan’daki kadınlar açısından olumlu gelişmeler kısa süreli olarak yaşanmıştır. NATO’nun operasyonları bitirmesinden hemen sonra Taliban, kadınların 20 yıl içinde kazandığı hakları ellerinden almıştır. Açıkça görülmektedir ki NATO’nun etkisiyle yaşanan olumlu gelişmelerin sürdürülebilirliği sağlanamamıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki kadın haklarının tümüyle yok edilmesinden sonra BM sadece bir kınama mesajı yayınlamakla yetinmiştir. Bu da kadın ve güvenlik konularına teoride önem veren BM ve NATO’nun pratikte ne kadar eksik kaldığını göstermektedir.

BM ve NATO’nun Kadın, Barış ve Güvenlik konusunda uygulamada başarısız olduğu açıkça görülmektedir. NATO’nun bu gündemi kendine entegre etmesi konusu bağlamında kadın ve erkek personel verileri incelendiğinde örgüt içinde cinsiyet eşitliğinin sağlanamadığı görülmektedir. NATO personelinin sadece %12’si kadınlardan oluşmakta ve %88’i erkeklerden oluşmaktadır. Ayrıca kadın personelin de üst düzey görevlerde veya karar mekanizmalarında yer almadığı bilinmektedir. Kadınların lider pozisyonlarda ve karar mekanizmalarında yer alması ve daha eşit bir sistemin oluşturulması gerekmektedir. Cinsiyet eşitliği ve cinsiyet perspektifinin başta uluslararası örgütlerde, daha sonrasında da görev yapılan bölgede yaygınlaştırılması gerekmektedir. Fakat bunun örgüt içinde dahi gerçekleştirilememiş olması yapılan operasyonların etkinliğine gölge düşürmektedir.

NATO’nun ve ISAF’a birlik gönderen ülkelerin personellerine cinsiyet eğitimi vermediği görülmektedir. Personellerle yapılan görüşmelere ve yayınlanan raporlara

göre istihbarat, planlama ve operasyon süreçlerinde cinsiyet perspektife dahil edilmemiştir. Ayrıca NATO'nun toplumsal cinsiyet, kadın ve güvenlik politikasının dayanağı olan Bi-SC Direktifi de kendi personeli tarafından bilinmemektedir.

Kadın personel oranının düşük olması görev için bulunulan ülkedeki kadınlarla iletişimi de etkilemiştir. BM ve NATO bölge halkıyla iyi ilişkiler geliştirememiş ve özellikle kadın güvenliğini sağlayamamıştır. Ayrıca personellerle yapılan görüşmeler ve NATO'nun görev boyunca öncelikleri incelendiğinde toplumsal cinsiyet meselelerinin göz önünde yeteri kadar bulundurulmadığı anlaşılmıştır. Diğer güvenlik sorunları daha çok önemsenmiş ve cinsiyet güvenliği daima geri plana atılmıştır.

Hem örgüt içinde hem bölgelerde görevlendirilen Toplumsal Cinsiyet Danışmanları'nın (GENAD) sayılarının az olduğu görülmektedir. Ayrıca Toplumsal Cinsiyet Danışmanları etkin şekilde görevlendirilmemiştir. Ayrıca az sayıda olan örneklerle bakıldığında GENAD'ların etkin şekilde görevlendirilmesinin aslında bölge kadınlarının sorunlarını anlama ve bu sorunları çözme konusunda yararlı olacağı görülmektedir.

BM ve NATO'nun Kadın, Barış ve Güvenlik konusunda yetersiz kalışının sebepleri incelendiğinde aşağıdaki önerilere yer verilebilir:

1. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasının odak konusu yapılması,
2. İstihbarat, planlama, operasyon vb. bütün süreçlere toplumsal cinsiyet bakış açısının ve kadın bakış açısının dahil edilmesi,
3. Bölgede görevlendirilen personelin BMGK 1325 ve Bi-SC 40-1 kapsamında toplumsal cinsiyet konusunda eğitilmesi,
4. Sadece bölgedeki askeri ve sivil personelin değil, NATO'nun ve üye ülkelerin toplumsal cinsiyet perspektifinin güçlendirilmesi için girişimlerde bulunması,
5. İlerleme vizyonu kapsamında diğer faktörlerin ön plana çıkarılması ve toplumsal cinsiyet meselelerinin acil bir ihtiyaç olmadığı görüşünün değiştirilmesi,
6. GENAD sayılarının artırılması ve etkin bir görevlendirme yapılması,
7. Her düzeyde kadın liderlerin bulunması,
8. Kurumsallaşmanın sağlanması, kişilere veya örgütlere bağımlı kalınmadan faaliyetlerin sürdürülebilir kılınması,

9. Kadınların güçlendirilmesi için çaba gösterilmesi,
10. Sivil toplum örgütleri kadın haklarının korunması, kadın endişe ve sorunlarının belirtilmesi ve kadın seslerinin duyulması konusunda çabalamalı; bu konuların barış anlaşmalarına dahil edilmesi için baskı yapmalıdır.

Feminist güvenlik yaklaşımı çerçevesinde yaşanan olaylar değerlendirildiğinde “Uluslararası ilişkiler ve dış politikada kadınlar nerede?” sorusu bağlamında denebilir ki kadınlar günümüzde hala lider pozisyonlarda ve karar mekanizmalarında yeteri kadar bulunmamaktadır. “Kimin güvenliği?” sorusuna cevap olarak feminist güvenlik yaklaşımı birey ve kadın güvenliğini ön plana çıkarmaktadır fakat BM ve NATO eylemlerinde görülmektedir ki güvenlik devlet odaklı olmaya devam etmektedir. Kadın güvenliği için çalışmalar yapılmış ve farkındalık artırılmış olsa da bunlar çok sınırlı kalmıştır.

“Kim tarafından sağlanan güvenlik?” ve “Hangi araçlarla güvenlik?” sorusu çerçevesinde uluslararası örgütlerden en önemli iki tanesi olarak görülebilecek BM ve NATO tarafından sağlanmaya çalışılan güvenlik konusuna eleştirel bir yaklaşım sergilenmelidir. Aslına bakıldığında BM ve özellikle NATO temel kavramların erkekler tarafından geliştirildiği, kadınların ötekileştirildiği, sivil ve askeri karar mekanizmalarında genelde erkeklerin bulunduğu örgütlerdir. Feminist teorinin yaptığı eleştirilerin bu noktada doğru olduğu görülmektedir.

“Hangi araçlarla sağlanan güvenlik?” sorusu incelendiğinde de NATO askeri araçları kullanmaktadır. NATO halkı bilgilendirme ve toplumsal cinsiyet eşitliğini yayma araçlarını etkili şekilde kullanamamıştır. Ayrıca yıllarca süren gergin ortamın bölgedeki erkekleri şiddeti daha yaygın şekilde kullanmaya alıştırdığını gösteren çalışmalar mevcuttur. Buna ek olarak 2021 yılında ekonomik araçlarla da Afganistan’a müdahale edilmiştir. Fakat ekonomik müdahale de en çok kadınlara zarar vermiştir. Yaşanan gıda krizleri, ilaçlara ulaşımında sıkıntı yaşanması gibi faktörlerden en çok etkilenen grup kadınlar olmuştur. Askeri, siyasi ve sosyal boyutlar kadın güvenliğini önemli ölçüde etkilemiştir.

“Nasıl bir güvenlik?” sorusu bağlamında farklı güvensizlik nedenleri değerlendirilmelidir. Doğrudan, yapısal ve kültürel şiddet başta olmak üzere şiddetin her türlü kadınlar için bir güvensizlik ortamı oluşturmaktadır. Afganistan

toplumunun özellikleri üç şiddet türünü de içinde bulundurmaktadır. Kadınlar doğrudan fiziksel şiddetin ve tecavüzün yanında iç çatışmalar, gıda krizleri, salgınlar vb. her türlü yapısal şiddet faktörüne de maruz kalmaktadır. Kültürel şiddet bağlamında da kadınlar ezilmeye maruz kalmıştır. Tek güvenlik sorunu fiziksel güvenliğin sağlanması olmamalıdır. Belirtmek gerekir ki feminist uluslararası ilişkilerin birey odaklı güvenlik yaklaşımı fiziksel, yapısal, ekolojik, kültürel tüm şiddet biçimlerinin yok edilmesi olarak görülmektedir. Kadınların hala devam eden ikincil konumlarına ve kadın tecrübelerinin hala göz ardı edilmesine bakarak söylenebilir ki BM ve NATO kadınları tam olarak koruyabilmiş değildir. Seks ticareti, cinsel istismar, zorla evlendirme, insan ticareti başta olmak üzere kadın sorunları devam etmektedir. Günümüzde modern kölelik olarak adlandırılan ve kişilerin tehdit, şiddet ve zorlama gibi araçlarla istismar edildiği durumları ifade eden durumlar incelendiğinde Afrika ve Asya başta olmak üzere birçok bölgede yaşanan olaylar göze çarpmaktadır. Dünyada 40 milyondan fazla modern köle olduğu bilinmektedir ve modern kölelerin %71'i kadınlar ve kız çocuklarından oluşmaktadır (Global Slavery Index, 2018). Tüm bu veriler incelendiğinde BM'nin illegal konularda gerçekleştirdiği eylemlerin etkili olmadığı açıkça görülmektedir.

Son olarak belirtmek gerekir ki feminizm kadınları üstün tutucu bir anlayışı değil, kadın ve erkekleri eşitleyici bir dünya düzeninin kurulması gerektiğini savunmaktadır. Hayatın her alanında cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve her iki cinse de eşit fırsatlar verilmesi daha barışçıl ve adil bir dünya için gereklidir. Kadınların siyasal, sosyal, ekonomik, toplumsal vb. birçok alanda daha fazla rol alması; karar alıcı ve lider pozisyonlarda bulunması bu bağlamda önem arz etmektedir. Kadınların hiçbir örgüte veya yapıya bağlı kalmayarak fakat önemli kurumların ve örgütlerin desteğini alarak kurumsallaşması, güçlerinin farkına varması ve eyleme geçmesi gerekmektedir.

Gelecek çalışmalarda Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi BM ve NATO dışındaki uluslararası örgütler bağlamında değerlendirilebilir. Feminist Güvenlik Çalışmaları ve Feminist Dış Politika çerçevesinde çalışmalar yapılabilir. Örnek olay analizi olarak ele alınan Afganistan hakkında daha kapsamlı incelemeler yapılabilir. Kadın güvenliği bağlamında diğer önemli ve güncel konu olan Rusya'nın Ukrayna'yı işgali hakkında geniş çaplı analizler yapılabilir. Çeşitli ülkelerde bulunan Boko Haram, IŞİD ve Eş-Şebab gibi terör örgütlerinin kadınlar üzerindeki olumsuz etkisi daha kapsamlı bir

şekilde ele alınabilir. Sadece Müslüman coğrafyalarda değil, Batı ülkelerinde yaşanan önemli kadın hakları ihlallerine dikkat çekilebilir.

KAYNAKÇA

- Aggestam, K., Bergman Rosamond, A., Kronsell, A. (2019). Theorising feminist foreign policy. *International Relations*, 33(1), 23-39.
- Akgül Açıkmeşe, S. (2008). Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmaları'nda Aktör, Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi).
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=QvPJJuFCPEJ9NwJY63gopQ&no=sJoCphH4emp-yTx0a_F1IQ
- Akgül Açıkmeşe, S. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri, *Uluslararası İlişkiler*, 8 (30): 43-73.
- Amnesty International (2005). *Stop Violence Against Women. Rape as a Tool of War: A Fact Sheet*.
- Amnesty International (2020). *Legacy of Terror: The Plight of Yezidi Child Survivors of ISIS*. <https://www.amnesty.org/en/documents/mde14/2759/2020/en/> adresinden erişilmiştir.
- Amnesty International UK (2022). *Women in Afghanistan: the back story*. <https://www.amnesty.org.uk/womens-rights-afghanistan-history> adresinden erişilmiştir.
- Alemdar, Z. Ve Çetin, E. (2021). *Tophumsal Cinsiyet Eşitliğine Erişimde Normlar ve Standartlar*, CEİD Yayınları.
- Arı, Ö. Ve Kıran, A. (2011). Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık, *EKEV Akademi Dergisi*, 15(46).
- Arman, M. N. Ve Şerbetçi D. (2012). Postkolonyal Feminist Teoride Milliyetçilik, Militarizm ve Savaş Karşıtlığı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14(3), 65-83.
- Ataman, M. (2009). Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti. *Alternatif Politika Dergisi* 1(1).

- Atmaca, A. Ö. ve Ercan P. G. (2018). Uluslararası Güvenliği Yeniden Düşünmek: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Feminist Eleştiriler. *Uluslararası İlişkiler* 15(59): 19-31.
- Aydın-Düzgüt, S. (2015). Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları. *Uluslararası İlişkiler*, 12 (46): 153-168.
- Ayoob, M. (1995). *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*, Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Balaban, G. (2020) “Ontolojik Güvenlik”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2020/10/OntolojikGuvenlik_GokceBalaban_v.2.pdf
- Baldwin, D. (1995). Security Studies and the End of the Cold War, *World Politics*, 48 (1).
- Baldwin, D. A. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies* (23).
- Baumgardner, J. (2011). *F'em!: Goo Goo, Gaga and some thoughts on balls*. Seal Press.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler* 5(18).
- BBC (2011). *Poll says Afghanistan ‘most dangerous’ for women*. <https://www.bbc.com/news/world-south-asia-13773274> adresinden erişilmiştir.
- Beauvior, S. (2010). *The Second Sex*. Vintage Books.
- Bilgiç, A. (2011). Güvenlik İkilemi”ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif. *Uluslararası İlişkiler* 8(29): 123-142.
- Birdişli, F. (2014). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10 (20).
- Birdişli, F. Ve Başurgan A. (2017). Güvenlik Politikalarının Konstrüktivist Bir Unsuru Olarak Güvenlik Kültürü ve Türkiye Örneği *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4: 58-78.

- Blanchard, Eric M. (2003). Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory. *Signs* 28(4): 1289–1312.
- Boesten, J. (2018). Revisiting Methodologies and Approaches in Researching Sexual Violence in Conflict. *Social Politics*, 25:4, 457-468.
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation, *Review of International Relations*, 17:313-326.
- Booth, K. (2005). *Critical Security Studies and World Politics*, Londra, Lynne Rienner Publishers.
- Booth, K. (2007). *Theory of World Security*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Booth, K. ve Nicholas J. W. (2008). *The Security Dilemma: Fear, Cooperation, and Trust in World Politics*. Palgrave & Macmillan.
- Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler* 5(18).
- Butler, J. (1999). *Gender Trouble, Feminism and the Subversion of Identity*. London and New York: Routledge.
- Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security in the Post-Cold War Era*. Harvester Wheatsheaf
- Buzan, B. (2008). “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler* 5 (18): 107-123.
- Buzan, B. ve Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press.
- Buzan, B., Wæver, O. ve Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Cameron, D. (1992). *Feminism and Linguistic Theory*. Palgrave and Macmillan.
- Campbell, D. (1992). *Writing Security: United States Foreign Policy and Politics of Identity*. University of Minnesota Press.
- Caprioli, M. ve Boyer, M. (2001). Gender, Violence, and International Crisis. *The Journal of Conflict Resolution* 45, 4.

- Carr, E. H. (2016). *The Twenty Years' Crisis: 1919-1939*. Palgrave Macmillan Press.
- Clausewitz, C. (2008). *Savaş Üzerine*, Çev. Selma Koçak, İstanbul: Doruk Yayınevi
- Cockburn, C. (2010). Women's Responses to Militarization and War, Kadın/Woman 2000, *Journal for Women's Studies*, 11(1) Special Issue: Gender Studies in North Cyprus.
- Cockburn, C. (2012). *Anti-militarism: Political and Gender Dynamics of Peace Movements*. Palgrave Macmillan.
- Cohn, C. (2011). Feminist Security Studies: Toward a Reflexive Practise. *Politics & Gender*. 7 (4): 581-586.
- Connell, R.W. (1990). The State, Gender, and Sexual Politics: Theory and Appraisal. *Theory and Society* 19/5: 507-544.
- Cox, R. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory, *Millennium Journal of International Studies*, 10(2): 126-154.
- Çelikpala, M. (2019). *Güvenlik İkilemi*. Güvenlik Yazıları Serisi https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/GuvenlikIkilemi_MitatCelikpala_v.1.pdf sf:1
- Çetinsığ, İ. Ve Aksoy, M. (2020). Feminizmin Tarihsel Dönüşümü ve Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramına Yaklaşımı. *Global Journal of Economics and Business Studies* 9 (18) <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1426634>
- Dahl, R. A. (1957). The Concept of Power, *Behavioural Science*, 2 (3) 202-203.
- Der Derian, J. (1995). The Value of Security: Hobbes, Marx, Nietzsche, and Baudrillard. Ronnie D. Lipshutz (Ed.) *On Security* içinde. Columbia University.
- Devetak, R. (2007). An Introduction to International Relations: The Origins and Changing Agendas of a Discipline. Richard Devetak, Anthony Burke and Jim George (Ed.) *An Introduction to International Relations* içinde. Cambridge University Press.

- Donovan, J. (1997). *Feminist Teori*. (çev.) Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan. İletişim Yayınları.
- Döğüş, S. "Kadın Alplardan Bacıyân-ı Rum'a (Anadolu Bacıları Teşkilatı); Türklerde Kadının Siyasi ve Sosyal Mevkii". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 12 (2015): 127-150
- Eken, M. E. (2017). Feminizm, maskülinite ve uluslararası ilişkiler teorisi: Uluslararası siyasetin toplumsal cinsiyeti. R. Gözen (Ed.) *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (s. 443-491) içinde. İletişim Yayınları.
- Enloe, C. (2004). *The Curious Feminist: Searching for Women in a New Age of Empire*. USA: University of California Press.
- Enloe, C. (2014). *Bananas, Beaches and Bases. Making Feminist Sense of International Relations*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Ereker, F. A. (t.y.) *Eleştirel Güvenlik*, <http://www.secopedia.org/elestirel-guvenlik/>.
- Friedan, B. (1963). *The Feminine Mystique*. New York, W. W. Norton & Company.
- Gasztold, A. (2017). A Feminist Approach to Security Studies. *Przegląd Politologiczny* (3): 179–190. doi:10.14746/pp.2017.22.3.13.
- George, N. and Shepherd, L. J. (2016). Women, Peace and Security: Exploring the implementation and integration of UNSCR 1325. *International Political Science Review*. 37(3): 297-306.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. London: Standford Univeristy Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-Identity: Self and society in the late modern age*. London: Standford University Press.
- Glaser, Charles L. (2017) Realizm. Alan Collins (Ed). *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları* (s. 13-27) içinde. Röle Akademik Yayıncılık.
- Global Slavery Index (2018). <https://www.globalslaveryindex.org/> adresinden erişilmiştir.

- Goldstein, J. & Pevehouse, J. (2015). *Uluslararası ilişkiler*. (Çev. H. Özdemir). BigBang Yayınları.
- Gray, C. S. (1982). *Strategic Studies and Public Policy: The American Experience*. University Press of Kentucky.
- Guzzini, S. Ve Jung, D. (2004). *Contemporary Security Analysis and Copenhagen Peace Research*. Routledge.
- Gürkaynak, M. (2004). *Avrupa'da Savunma ve Güvenlik*. Asil Yayın Dağıtım.
- Herz, J. H. (1951). *Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities*. Chicago University Press.
- Hisarlıoğlu, F. (2019). “Güvenlikleştirme”, *Güvenlik Yazıları Serisi*. https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/Guvenliklestirme_FulyaHisarlioglu_v.1.pdf.
- Hobbes, T. (2010). *Leviathan*, Yapı Kredi Yayınları.
- Hough, Peter (2008). *Understanding Global Security*. (2). Routledge.
- Hudson, N. F. (2010). *Gender, Human Security and the United Nations: Security language as a political framework for women*. New York: Routledge.
- Human Rights Watch (t.y). *Afghanistan Events of 2021*. <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/afghanistan> adresinden erişilmiştir.
- Huysmans, J. (1998). Security! What do you mean? From concept to thick signifier. *European Journal of International Relations* 4,2.
- Hürriyet. (2017). *Eş Şebab'ın seks köleleri anlatıyor*. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/es-sebabin-seks-koleleri-anlatiyor-40469878> adresinden erişilmiştir.
- International Criminal Court (2011). *Rome Statute of the International Criminal Court*, International Criminal Court, Holland.
- IPU Parline (t.y). *Türkiye*. https://data.ipu.org/content/turkey?chamber_id=13548 adresinden erişilmiştir.

- Işıksal, H. (2004). To What Extent Complex Interdependence Theorists Challenge to Structural Realist School of International Relations? *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 3(2-3).
- Johnston, Seth. A. (2016). *How NATO Adapts: Strategy and Organization in the Atlantic Alliance since 1950*. Johns Hopkins University Press.
- Jones, R. W. (1999). *Security Strategy and Critical Theory*. Lynne Rienner Publishers.
- Kant, I. (1984). *Sürekli Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme*. (Çeviri: Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaplan, M. (2005). System and Process in International Politics, *European Consortium for Political Research*, Colchester.
- Ken B. ve Herring, E. (1994). *Keyguide to Information Sources in Strategic Studies*. Mansell, London.
- Kennedy, C (2017). Cinsiyet ve Güvenlik. (Ed) Alan Collins. *Çağdaş Güvenlik Çalışmalar* (117-130) içinde. Röle Akademik Yayıncılık. İstanbul.
- Keohane, R. (1998). International Institutions: Two Approaches. *International Studies Quarterly* 32/4: 379-396.
- Keohane, R. (2005). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press.
- Keohane, R. O. ve Nye, J. S. (2001). *Power and Interdependence*, 3. New York.
- Keyik, M. ve Erol, M. S. (2019). Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(1).
- Kolasi, K. (2014). *Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?* Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Krause, J., Krause W. Ve Bränfors, P. (2018). Women's Participation in Peace Negotiations and the Durability of Peace, *International Interactions*, 44:6, 985-1016, DOI: 10.1080/03050629.2018.1492386
- Krause, K. Ve Williams, M.C. (1997). *Critical Security Studies: Concepts and Cases*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Kutluata, Z. (2006). *Gender and War During the Late Ottoman and Early Republican Periods: The Case of Black Fatma(s)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Kutluata Z. (2014). *Ottoman Women and the State During World War I*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lackenbauer H. ve Harriman, D. (2013). *Women at the Peace Table: Rhetoric or Reality?* Stockholm: FOI.
- Laing, R. D. (1960). *The divided self: An existential study in sanity and madness*, London: Penguin Books.
- Lazar, M. M. (2005). Policizing Gender in Discourse: Feminist Critical Discourse Analysis as Political Perspective and Praxis. M. M. Lazar (Ed.). *Feminist Critical Discourse Analysis, Gender, Power and Ideology in Discourse* (s. 1-28) içinde. New York: Palgrave, MacMillan.
- Lazar, M. M. (2007). Feminist Critical Discourse Analysis: Articulating a Feminist Discourse Praxis. *Critical Discourse Studies*, (4)2:141-164. DOI:10.1080/174.059.00701464816
- Lee-Koo, K. (2012). Feminism. R. Devetak, A. Burke, & J. George (Ed.), *An Introduction to International Relations* (2: 77-90). Cambridge University Press.
- Linklater, A. (1990). *Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations*, Basingstoke: Macmillan.
- Machiavelli, N. (1994). *Prens*. çev. Nazım Güvenç, İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Machiavelli, N. (2003). *Askerlik Sanatı*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50: 370-396
- McSweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge Uni. Press.
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton.

- Mishra, R.K. (2014). Sömürgecilik Sonrası Feminizm: Farklılığın Ötesine Bakabilmek, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (E. Öztürk, Çev.) 6:193-207.
- Michel, A. (1984). *Feminizm*, (Çev. Şirin Tekeli), İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları.
- Mingst, K. (1999). *Essentials of International Relations*, New York: W. W. Norton & Company.
- Mitchel, J. (1984). Kadın ve Eşitlik, Juliet Mitchel ve Ann Oakley (ed.), *Kadın ve Eşitlik*, (Çev. Fatmagül Berktaş), Ankara: Kaynak Yayınları.
- Moghadam, V. (1993). Patriarchy and the Politics of Gender in Modernizing Societies: Iran, Pakistan and Afghanistan, *South Asia Bulletin XIII* (1&2).
- Moran, M. H. (2010). Gender, Militarism, and Peace-building: Projects of the Postconflict Moment. *Annual Review of Anthropology*, 39:261-274. doi.org/10.1146/annurev-anthro-091.908.164406
- Morgenthau, J. H. (1973). *Politics Among Nations* (5). New York: Knopf
- Moser. C. & A. Moser (2005). Gender Mainstreaming Since Beijing: A Review of Success and Limitations in International Institutions. *Gender and Development* 13(2):11-22.
- Mutimer, D. (2017). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları: Ayrılıkçı Tarih. (Ed) Alan Collins. *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*. Röle Akademik Yayıncılık.
- NATO (2009). *Bi-SC Directive 40-1 Integrating UNSR 1325 and Gender Perspectives in the NATO Command Structure Including Measures for Protection During Armed Conflict*.
https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2009_09/20090924_Bi-SC_DIRECTIVE_40-1.pdf adresinden erişilmiştir.
- NATO (2013). *Review of the Practical Implications of UNSCR 1325 for the Conduct of NATO-led Operations and Missions*.
<https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf> adresinden erişilmiştir.

- NATO (2017). *Kadınlar, Barış ve Güvenlik: söylemden uygulamaya geçiş*.
<https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2017/03/08/kadinlar-baris-ve-guevenlik-soeylem-den-uygulamaya-gecis/index.html> adresinden erişilmiştir.
- NATO (2019a). *NATO'da çeşitliliğin geliştirilmesi*.
<https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2019/03/07/nato-da-cesitliligin-gelistirilmesi/index.html> adresinden erişilmiştir.
- NATO (2019b). *Concepts and Definitions Women, Peace and Security in NATO*.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_07/20190709_1907-wps-glossary.pdf adresinden erişilmiştir.
- NATO (2020). *Women, Peace and Security at NATO: Integration, Inclusiveness, Integrity*.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/10/pdf/2010-factsheet-WPS-en.pdf adresinden erişilmiştir.
- NATO (2021). *NATO releases new Action Plan on Women, Peace and Security*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_187547.htm adresinden erişilmiştir.
- NATO (2022a). *Women, Peace and Security*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm adresinden erişilmiştir.
- NATO (2022b). *The Secretary General's Annual Report 2021*.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/sgar21-en.pdf adresinden erişilmiştir.
- Nye, Joseph S. (1990). The Changing Nature of World Power, *Political Science Quarterly*, 105 (2).
- Nye, Joseph S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Public Affairs.
- Official Journal of the European Union. (2010). *10th anniversary of UN Security Council resolution 1325 on women and peace and security*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010IP0439&from=EN>

- Oğuzlu, T. (2015). Liberalizm, Uluslararası İlişkilere Giriş- Tarih, Teori, Kavram ve Konular. Şanab Kardaş, Ali Balcı (Ed.) *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları.
- Onuf, N. (1998). Constructivism: A User's Manuel. *International Relations In a Constructed World*. Vendulka Kubalkova, Nicholas Onuf and Paul Kowert (Ed.). New York: M.E. Sharpe.
- Özkan, S. S. (2019) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1325 Sayılı Kararı ve Karar Kapsamında Ulusal Eylem Planı Hazırlanması (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi)
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/69838>
- Peterson, V. S. (2000). Rereading Public and Private: The Dichotomy that is Not One. *SAIS Review*, 20 (2): 11-29.
- Pettman, J. (1996). *Worlding Women: A Feminist International Politics*. New York: Routledge.
- Pettman, J. J. (2004). Feminist International Relations After 9/11. *The Brown Journal of World Affairs*, 10 (2) : 85-96
- Robson, A. (1993). Rape: Weapon of War, *New Internationalist*.
- Saliya, D. A. (2013). *Judith Butler ve Post- Modern Feminizm*. (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi)
<https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/2025/1/333909.pdf>
- Sandıklı A. ve Emeklier B. (2012). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları.
- Shea, J. (2010). "NATO at Sixty-and Beyond". Aybet, Gülnur, Rebecca R. Moore. (Ed.) *NATO in Search of a Vision (s. 11-34) içinde* Georgetown University Press.
- Sheehan, M. (2005) *International Security: An Analytical Survey*.
- Shepherd, L. J. (2017). *Gender, UN Peacebuilding, and the Politics of Space*. Oxford University Press.
- Smith, M. (2005). The Contested Concept of Security. K. Booth (ed.), *Critical Security Studies and World Politics*, Boulder içinde, 27-62.

- Smith, M. E. (2010). *International Security: Politics, Policy, Prospects*. Palgrave Macmillan.
- Steans, J. (2006). *Gender and International Relations*. Polity Press.
- Şahin, G. (2016). *Küresel Güvenlik ve NATO*. Ankara. Detay Yayıncılık.
- Tayyar, A. (1990). Morton A. Kaplan ve Uluslararası Politikada Sistem Yaklaşımı, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (6) https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/20227/1/11_1-2_11.pdf
- The Guardian (2022). *Up to 3,000 Ukraine troops killed since Russia invaded, says Zelenskiy, as battle rages in Mariupol*. <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/16/up-to-3000-ukraine-troops-killed-since-russia-invaded-says-zelenskiy-as-battle-rages-in-mariupol> adresinden erişilmiştir.
- Thompson, L. (2020). *Feminist Foreign Policy: A Framework*. Washington, DC: International Center for Research on Women.
- Thompson, L., and Clement, R. (2019). *Defining Feminist Foreign Policy*. Washington, DC: International Center for Research on Women.
- Thompson, L., Patel, G., Kripke, G. ve O'Donnell, M. (2020). *Toward a Feminist Foreign Policy in the United States*. Washington, DC: International Center for Research on Women.
- Thorburn, D. (2000). Feminism Meets International Relations. *SAIS Review*, 20 (2):1-10.
- Thucydides. (1958). *History of the Peloponnesian War*, çev. Charles F. Smith, Harvard University Press, Cambridge.
- Tickner, J. A. (1992). *Gender In International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. Columbia University Press.
- Tickner, J. A. (1994). Feminist Perspectives on Peace and World Security in the Post-Cold War Era. Michael T. Klare (Ed), *Peace & World Security Studies-A Curriculum Guide*, Boulder&London, Lynne Rienner Publishers.

- Tickner, J. A. (1999). Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations, *Harvard International Review*, 21 (4): 44-48.
- Tickner, J. A. (2004). Feminist Responses to International Security Studies. *Peace Review*, Cilt 16(1):43-48.
- Tickner, J. A. and Sjoberg, L. (2010). Feminism. Dunne, T., Kurki, M. and Smith, S. (ed) *International Relations Theory: Discipline and Diversity*. New York: Oxford University Press.
- Tickner, J. Ann (2011). Gender in World Politics. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (Ed.), *The Globalization of World Politics* (5. Baskı, s. 262-277) Oxford University Press.
- Tickner, J.A. (2001). *Gendering World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Toprak, Z. (2022). *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tür, Ö. ve Aydın Koyuncu, Ç. (2010) Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları, *Uluslararası İlişkiler*, 7 (26), 3-24.
- Türker, H. (2018). *Soğuk Savaş Sonrasında NATO’nun Güvenlik Anlayışının Dönüşümü ve Pasifik’te Değişen Dengelerin NATO’nun Stratejisine Muhtemel Etkileri* (Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi) <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=NKxgCDFCS3whsAehzAZKHg&no=6wh80zPeS9AnNslnQSaUiw>
- Tzu, S. (2014). *Savaş Sanatı*, Çince Aslından Çevirenler: Pulat Otkan-Giray Fidan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İstanbul.
- Uğuz, A. (2016). *Liberalizmde Güvenlik Kavramı ve Uluslararası Güvenliğe Getirilen Çözümler*, V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı 2, Isparta
- Ullman, Richard H. (1983). “Redefining Security,” *International Security*, 8(1): 129-153.

- UN (2000). *United Nations Millenium Declaration*.
<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-millennium-declaration> adresinden erişilmiştir.
- UN (2014). *Sexual Violence: a Tool of War*.
<https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/assets/pdf/Backgrounder%20Sexual%20Violence%202014.pdf> adresinden erişilmiştir.
- UN (2022). *International Day of Zero Tolerance for Female Genital Mutilation*.
<https://www.un.org/en/observances/female-genital-mutilation-day> adresinden erişilmiştir.
- UN (2022). *Reports of sexual violence in Ukraine rising fast, Security Council hears*.
<https://news.un.org/en/story/2022/06/1119832> adresinden erişilmiştir.
- UN (t.y.). *Do you know all 17 SDGs?* <https://sdgs.un.org/goals> adresinden erişilmiştir.
- UN Women (2015). *Preventing Conflict Transforming Justice Securing the Peace*.
[https://www.peacewomen.org/sites/default/files/UNW-GLOBAL-STUDY-1325-2015%20\(1\).pdf](https://www.peacewomen.org/sites/default/files/UNW-GLOBAL-STUDY-1325-2015%20(1).pdf) adresinden erişilmiştir.
- UN Women (2016). *Status of Women in the United Nations System*.
<https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2016/Status-of-women-in-the-United-Nations-system-2016-en.pdf> adresinden erişilmiştir.
- UN Women (2021). *Siyasette Kadınlar: 2021*.
<https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2021/Women-in-politics-2021-tr.pdf> adresinden erişilmiştir.
- UNDP (2020). <https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf> adresinden erişilmiştir.
- UNHCR (2003). *Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons*. Geneva.
- UNHCR (2006). *The State of the World's Refugees*. Geneva.

- UNHDP (1994). *United Nations Human Development Report*, Oxford University Press, New York.
- UNICEF (2018). *More than 1,000 children in northeastern Nigeria abducted by Boko Haram since 2013*. <https://www.unicef.org/press-releases/more-than-1000-children-northeastern-nigeria-abducted-boko-haram-since-2013> adresinden erişilmiştir.
- United Nations (BDPA) (1995). *Beijing Platform for Action*. UN Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women.
- United Nations (CEDAW). (2003), *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. UN Entity for Gender Equality and The Empowerment of Women, 1981.
- United Nations Security Council (UNSC) (2000). *Resolution 1325*. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1325> adresinden erişilmiştir.
- United Nations Security Council (UNSC) (2008). *Resolution 1820*. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1820> adresinden erişilmiştir.
- United Nations Security Council (UNSC) (2009a). *Resolution 1888*. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1888> adresinden erişilmiştir.
- United Nations Security Council (UNSC) (2009b). *Resolution 1889*. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1889> adresinden erişilmiştir.
- United Nations Security Council (UNSC) (2010). *Resolution 1960*. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1960> adresinden erişilmiştir.
- United Nations Security Council (UNSC) (2013a). *Resolution 2106*. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2106> adresinden erişilmiştir.
- United Nations Security Council (UNSC) (2013b). *Resolution 2122*. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2122> adresinden erişilmiştir.
- United Nations, (1993). *Declaration on the Elimination of Violence against Women*.
- Vries, M. S. (1990). “Interdependence, Cooperation and Conflict: An Empirical Analysis”, *Journal of Peace Research*, 27(4).

- Wæver, O. (1995). "Securitization and Desecuritization", Ronnie Lipschutz (der.), On Security. Columbia: Columbia University Press.
- Walt, S. M. (1985). Alliance Formation and the Balance of World Power, *International Security*, 8 (4), 3-43.
- Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*, Londra: Cornell University Press.
- Walt, S. M. (1991). The Renaissance of Security Studies, *International Studies Quarterly* 2(35): 211-239.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*, New York: Random House.
- Waltz, K. N. (1986). Reductionist and Systemic Theories, Robert Keohane (Ed.), *Neorealism and its Critics* (s. 47-69) içinde. Columbia University Press.
- Waltz, K. N. (1989). The Origins of War in Neorealist Theory, Rotberg, R. L. ve Rabb T. K. (Ed.) *The Origin and Prevention of Wars* (s. 39-52) içinde. Cambridge University Press.
- Waltz, K. N. (2001). *Man, State and War*. New York: Columbia University Press.
- Wendt, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security*, 20(1), 71-81. <https://doi.org/10.2307/2539217>
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wibben, Annick T. R. (2011). *Feminist security studies: a narrative approach*. New York: Routledge.
- Wolfers, A. (1952). "National Security" as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly* 67, sy. 4: 481-502
- Wollstonecraft, M. (2017). *Kadın haklarının gerekçelendirilmesi*. (Çev. D. Hakyemez). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalvaç, F. (2000). *Uluslararası İlişkiler Kuramında İnşacı Yaklaşımlar, Devlet Sistem ve Kimlik*. İletişim Yayınları.

Zalewski, M. (2010). Feminist international relations: making sense. L. J. Shepherd (Ed.), *Gender matters in global politics: A feminist introduction to international relation* (s. 28-43) içinde. Routledge.

